

Nr 195.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående vården av blinda dövstumma och blinda sinnesslöa m. fl.; given Stockholms slott den 20 juni 1914.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

dels, för anordnande genom statens försorg av nödig anstaltsvård för blinda med komplicerat lyte, besluta upprättande av en för ändamålet erforderlig vårdanstalt samt för uppförande, i huvudsaklig överensstämmelse med av arkitekten Th. Kellgren utarbetade ritningar, av därför behövlige byggnader med tillhörande anläggningar å det av Lunds stad erbjudna, av departementschefen i statsrådsprotokollet närmare angivna tomtområdet bevilja ett anslag å 521,000 kronor och därav på extra stat för år 1915 anvisa ett belopp av 150,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att av tillgängliga medel låta redan under år 1914 förskottsvis utanordna vad av sistnämnda belopp kan under året erfordras,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att vid den tid, då den föreslagna statsanstalten träder i verksamhet, för statsverkets räkning övertaga drottning Sofias stiftelses och den till denna stiftelse anknutna vårdanstaltens dåvarande tillgångar under utfästelse å statens vägnar om fullgörande av de särskilda villkor och förbehåll, som innehållas i stiftelsens reglemente eller eljest kunna vara fästade vid sagda tillgångar eller särskilda delar därav.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

K. G. Westman.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20
juni 1914.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Westman anförde härefter:

I den statsverksproposition, som avläts till riksdagen den 14 januari 1914, föreslog Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 197, riksdagen att i avbidan på proposition angående vården av blinda dövstumma och blinda sinnesslöa med flera beräkna för ändamålet för år 1915 ett extra anslag av 150,000 kronor.

*Vården av
blinda döv-
stumma och
blinda sinnes-
slöa m. fl.*

En liknande framställning gjordes under åttonde huvudtiteln, punkten 197, i den statsverksproposition, som avgavs till riksdagen den 14 maj 1914.

När ifrågavarande ärende den 14 januari 1914 föredrogs inför Kungl. Maj:t i statsrådet, erinrade min företrädare i ämbetet därom, att en framställning av likartad innebörd gjorts även till 1913 års riksdag, samt ytt-
rade vidare:

Anledningen till denna framställning var en inom ecklesiastikdepartementet av tillkallade sakkunniga företagen utredning rörande en av styrelsen för drottning Sofias stiftelse i Vänersborg hos Kungl. Maj:t gjord ansökning, att stiftelsen med de tillgångar, den äger, måtte övertagas av staten samt att erforderliga medel måtte beviljas till uppförande av för ändamålet behövlige byggnader. Denna utredning gav enligt min uppfattning vid handen, att den för blinda dövstumma och blinda sinnesslöa nödiga anstaltsvården borde beredas dem genom statens omedelbara försorg. Emellertid förelåg frågan vid statsverkspropositionens avlåtande ej i det skick, att framställning kunde göras till riksdagen, men hyste jag dock den förhoppningen, att densamma skulle hinna slutbehandlas i så god tid, att proposition i ämnet skulle kunna avlåtas till 1913 års riksdag. Ärendets behandling drog dock längre ut på tiden, än jag förmodat, varför den bebådade framställningen till riksdagen icke kunde göras.

Frågan förföll alltså för denna riksdag. Då jag sedermera ånyo upptog densamma, ansåg jag ur vissa synpunkter önskvärt, att ärendet underkastades ytterligare sakkunnig omprövning. Jag tillkallade därför den 8 oktober 1913 enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande landshövdingen K. S. Husberg, överinspektören för sinnessjukvården D. A. Petré, ledamoten av riksdagens andra kammare K. V. Rydén och fru Elisabeth Anrep-Nordin för att inom ecklesiastikdepartementet biträda med fortsatt beredning av frågan.

Då anledning finnes att antaga, att de sakkunniga skola kunna i så god tid avsluta sin utredning, att ärendet kan föreläggas innevarande års riksdag, och då det är att förmoda, att deras förslag kommer att utmynna i en framställning om stiftelsens övertagande av staten, synes en summa, motsvarande den del av utgifterna härför, som kan belöpa på år 1915, böra tagas i beräkning vid statsverkspropositionens uppgörande. Det erforderliga beloppet torde kunna sättas till 150,000 kronor.

Den nu föreliggande frågan har, såsom i det föregående är berört, blivit väckt genom en i oktober 1911 hos Kungl. Maj:t gjord ansökning av styrelsen för den i staden Vänersborg befintliga, för uppfostran och vård av blinda dövstumma och blinda sinnesslöa avsedda anstalt, vilken bär namnet drottning Sofias stiftelse. För frågans beredande hava två sakkunnignämnder anlitats, vilka var för sig avgivit yttranden i ämnet. Den förra sakkunnignämnden tillkallades, enligt av Kungl. Maj:t den 17 november 1911 givet bemyndigande, den 11 december 1911 av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet och utgjordes av landshövdingen K. S. Husberg, överinspektören för sinnessjukvården D. A. Petré, rektorn vid blindinstitutet å Tomtebodas G. Åstrand och föreståndarinnan för ifrågavarande vårdanstalt fru Elisabeth Anrep-Nordin. Nämda sakkunniga avgåvo sitt betänkande i januari 1913. Den senare sakkunnignämnden tillkallades av samme departementschef den 8 oktober 1913 enligt av Kungl. Maj:t den 5 september 1913 givet bemyndigande och bestod av samma personer som den förra med undantag av rektor Åstrand, vilken ersattes av ledamoten av riksdagens andra kammare K. V. Rydén. I april 1914 avgåvo dessa sakkunniga sitt betänkande i ämnet.

Över båda de sålunda avgivna betänkandena hava från vederbörliga myndigheter inhämtats yttranden, till vilka jag senare skall återkomma.

Innan jag ingår på en redogörelse för de utredningar och förslag, som framlagts av de sakkunniga, anhåller jag att i anslutning till vad därom anförts i det förra av de nämnda båda betänkandena få lämna en kortfattad översikt av abnormvårdens och abnormundervisningens hittillsvarande utveckling och närvarande ställning i vårt land. En sådan översikt skall, hoppas jag, bidra att belysa den nu förevarande abnormfrågans läge och dess samband med övriga grenar av abnormväsendet.

1. Abnormvården och abnormundervisningen i allmänhet i vårt land.

Under det senaste århundradet har det blivit i allt vidare omfattning insett och erkänt såsom en viktig angelägenhet för varje kultursamhälle att bereda vård och, så långt sådant är möjligt, utbildning åt de i kroppsligt eller själsligt hänseende vanlottade, såsom vanföra, sinnessjuka, sinnesslöa av olika grader, i ena eller andra hänseendet icke fullsinnade och liknande. Dels har det nämligen uppfattats såsom en av ett i allmänhet mera mänskligt betraktelsesätt förestavad samhällelig plikt att ägna just de svagaste, mest vanlottade och mest hjälpbehövande en särskild omvårdnad, dels hava de bördor, som kommit att påvåla vissa enskilda genom förefintligheten i deras familjer av dylika vanlottade, befunnits så tryckande och de allmänna vådor, som i särskilda fall kunna framkallas av deras lämnande utan vård, visat sig så stora, att det allmännas ingripande ansetts vara oundgängligt.

I vårt land hava ock under de senaste årtiondena allt mera omfattande åtgärder vidtagits för att tillgodose de behov, varom här är fråga. Vad särskilt angår omvårdnaden om de i ena eller andra avseendet icke fullsinnade eller, såsom man brukar säga, *abnorma barnen*, har man i fråga om den ena gruppen efter den andra sökt åstadkomma fasta former samt ordna förhållandet mellan det allmännas ingripande och de enskildas medverkan för åvägabringandet av en efter olika lydens krav avpassad vård och uppfostran.

De grupper, som härvid huvudsakligen kommit i betraktande, hava varit de dövstumma, de blinda och de sinnesslöa barnen.

Tidigast vände man sin uppmärksamhet till de dövstumma och de blinda.

Dövtstumundervisningen.

Redan år 1807 hade å Manilla i Stockholms närhet av enskild person upprättats en anstalt för undervisning av *dövtstumma* och blinda¹. Denna anstalt erhöi år 1810 statsunderstöd och undfick genom ett av Kungl. Maj:t fastställt reglemente huvudsaklig karaktär av statsinstitution. Det förnämsta intresset ägnades här de dövtstumma, och under åren 1816—1846 mottogos vid anstalten inga blinda. Behovet av undervisning för dövtstumma var emellertid större, än att det kunde tillgodoses av anstalten å Manilla, och genom enskilda upprättades därför nya dövtstumskolor. Ett försök att lösa frågan om undervisning för de dövtstumma genom att enligt beslut av 1865 års riksdag lämna statsunderstöd åt dylika av enskilda upprättade skolor visade sig dock icke göra tillfyllest, i det att fortfarande tillräckligt utrymme saknades för det befintliga antalet dövtstumma barn. Sedan frågan på grund av skrivelse från riksdagen gjorts till föremål för särskild utredning, blev slutligen dövtstumundervisningen ordnad genom beslut av 1889 års riksdag. Genom den lag, som i anledning av nämnda riksdagsbeslut utfärdats den 31 maj 1889, har skolplikt stadgats för alla dövtstumma barn. Deras undervisning ombesörjes i särskilda skolor, sju till antalet, vilka äro upprättade och underhållas av landstingen och de städer, som icke deltaga i landsting. För ifrågasvarande ändamål äro landstingen och de nämnda städerna sammanslutna i sju dövtstumskoldistrikt. Av statsmedel åtnjuter dövtstumskoldistrikt understöd för varje i dess skola undervisat barn och uppbär därjämte viss ersättning av barnens målsmän eller vederbörande fattigvårdssamhälle.

Blindundervisningen.

Såsom nyss nämnts, mottogos till en början även *blinda* vid läroanstalten å Manilla². För att de dövtstumma skulle kunna bättre tillgodoses, avskildes emellertid år 1816 de blinda från anstalten. Från det allmännas sida lämnades sedermera intet understöd för blindundervisningen, förrän en blindavdelning år 1846 medelst av riksdagen beviljat anslag ånyo inrättades vid Manilla. Denna kunde dock icke fullständigt tillgodose behovet, och olägenheterna av de blindas och dövtstummas sammanförande i samma anstalt föranledde år 1879 upprättandet av ett särskilt institut för blinda. Under den närmaste tiden tillkommo två förskolor för den första mera förberedande undervisningen samt en hantverksskola för blinda, varjämte blindinstitutet, som hade att bibringa den huvudsakliga teoretiska och praktiska lärokursen, nyorganiserades och förlades i egna byggnader vid Tomtebodan. Som nämnda läroanstalter befunnos tillräckliga för undervisningen av samtliga blinda i landet, blev genom lagen om blindas undervisning den 29 maj 1896 skoltvång stadgat för alla blinda barn. Läroanstalterna för blinda underhållas av staten, som likväl av landsting, kommuner eller målsmän uppbär viss avgift för varje elev.

Sinnesslö-vården.

Först under de senaste årtiondena har från det allmännas sida något åtgjorts för vården av *sinnesslöa* barn³. Sedan på 1860-talet några anstalter för sinnesslöa genom enskilt initiativ upprättats, beviljades efter hand från och med år 1871 statsunderstöd åt dessa anstalter. År 1885 anvisades för ändamålet ett anslag å ordinarie stat, och genom kungl. kungörelse den 6 juni sistnämnda år fastställdes villkoren för

¹ Jfr Betänkande avgivet i januari 1913 av särskilt tillkallade sakkunniga för beredande av frågan om statens övertagande av drottning Sofias stiftelse, sid. 25—34.

² Jfr Betänkande, sid. 34—41.

³ Jfr Betänkande, sid. 41—54.

understöds erhållande. Det betydelsefullaste av dessa villkor var det, varigenom statsunderstödet inskränktes till uppfostringsanstalter för *bildbara* sinnesslöa.

För utredande av frågan om de sinnesslöas uppfostran tillsattes sedermera, i anledning av en utav riksdagen år 1892 avlåten skrivelse i ärendet, en kommitté — den s. k. andesvagkommittén — vilken i mars 1894 avgav sitt betänkande. Sedan därefter proposition i ärendet förelagts 1897 års riksdag, beviljade riksdagen en ökning av bidragen till sinnesslöskolor samt medgav, att bidrag finge utgå även för sinnesslöa barn, som efter att hava genomgått sinnesslöskola intagits i arbetshem, där de fortfarande åtnjöte omvårdnad och undervisning. Några mindre jämkningar i villkoren för erhållande av statsbidrag hava sedermera företagits, senast enligt beslut av 1908 års riksdag; nu gällande kungl. kungörelse i ämnet är utfärdad den 13 juni 1908. Någon skolplikt för bildbara sinnesslöa är icke stadgad.

Vad slutligen angår de *obildbara* sinnesslöa, framlades, med anledning av en skrivelse av 1899 års riksdag, år 1904 proposition för riksdagen om beviljande av understöd till vårdanstalter — asyler — för obildbara sinnesslöa. Denna proposition blev av riksdagen bifallen, och kungörelse angående understöd av statsmedel åt anstalter för obildbara sinnesslöa utfärdades den 31 december 1904.

Flertalet av de nu verk samma anstalterna för vården av sinnesslöa, såväl skolor och arbetshem som asyler, äro upprättade och underhållas av landsting med bidrag av statsmedel på förut nämnt sätt.

Utvecklingen på abnormväsendets område har alltså äsyftat och lyckats att bereda en av *det allmänna* — staten eller kommunala samfälligheter — direkt besörjd och bekostad anstaltsvård för de olika huvudgrupperna: dövstumma, blinda, sinnesslöa. För de dövstumma, som icke hava komplikation med något av de andra lytena, är skoltvång stadgat, och undervisningen gives dem uti anstalter, anordnade av kommunala skoldistrikt. För de blinda, som icke därjämte hava något av de övriga lytena, gäller likaledes skoltvång, och den nödiga utbildningen tillhandahålles dem i anstalter, upprättade av staten. För de sinnesslöa gäller väl ej något skoltvång, och en mängd, som behövde anstaltsvård, är ännu i saknad av sådan, men även på detta område ökas undan för undan tillfällena att komma i åtnjutande av en från det allmännas sida tillhandahållen anstaltsvård, detta i och genom landstingens alltmer vidgade mellankomst.

Blinda dövstumma och blinda sinnesslöa.

Härmed är sålunda sörjt för vård och uppfostran åt huvudgrupperna av de abnorma. Jämte dem finnas emellertid också andra abnorma, vilka blivit ställda utanför de förmåner, som äro beredda huvudgrupperna. Dessa utgöras av de mest vanlottade bland de abnorma, nämligen dem, som lida av dubbelt lyte: *blinda dövstumma*, *blinda sinnesslöa* och vissa andra abnorma med komplicerat lyte. Vid de utredningar och överväganden, som föregått de omnämnda åtgärderna för beredande av vård åt dövstumma, åt blinda och åt sinnesslöa, hava sådana abnorma, som utom av blindhet lida av annat lyte, visserligen icke lämnats utan beaktande, men då det av åtskilliga skäl icke varit lämpligt att sammanföra dem med någon av huvudgrupperna i gemensamma anstalter, har frågan om deras vård vid varje tillfälle lämnats å sido och blivit ställd på framtiden¹. Följden härav har blivit, att tillträde till de genom det allmännas försorg ordnade abnormanstalterna är förmenat dessa i dubbel mening hjälplösa och beklagansvärda. De äro enligt lag uteslutna från dövstumanstalterna, därför att de äro blinda. De äro, likaledes enligt lagföreskrift, uteslutna från blindanstalterna, därför

¹ Jfr Betänkande, sid. 27—34, 37—41, 46, 54—58.

att de äro dövstumma eller sinnesslöa. De äro slutligen uteslutna från de vanliga sinnesslöanstalterna — dessa må nu vara kommunala eller enskilda — därför att de äro blinda. Detta sistnämnda beror icke på någon därom given föreskrift men på det lika verkamma faktiska förhållandet, att de vanliga sinnesslöanstalterna hava en stor och given svårighet att omhändertaga blinda alumner. Äro dessa bildbara, krävas för deras uppfostran särskilda metoder, som den vanliga anstalten icke har till buds, och i varje fall, antingen de äro bildbara eller ej, fordras för dem en särskild vård, som kan vara svår och betungande att anordna, fränsett att det öfver huvud taget är mindre lämpligt att sammanföra blinda sinnesslöa med seende sådana redan av det skälet, att de förra lätt bliva utsatta för aggressivt bemötande och övergrepp från de senares sida. Vid nu angivna förhållanden är det lätt förklarligt, att de vanliga sinnesslöanstalterna, som hava mer än tillräckligt av seende aspiranter, svårigen kunna omhändertaga de blinda.

Då sålunda icke genom det allmännas ingripande någon lämplig omvårdnad beretts de blinda dövstumma och blinda sinnesslöa, har detta i viss mån sin förklaring däruti, att behovet av vård för dessa olyckliga till någon del blivit tillgodosett genom enskilt hängivet och oförtrutet arbete för deras sak.

Den omvårdnad, som så kommit de blinda dövstumma och blinda sinnesslöa till del, har beretts dem genom den numera i staden Vänersborg belägna vårdanstalt, som brukar benämnas *drottning Sofias stiftelse*.

Jag övergår nu till en närmare redogörelse för ifrågavarande stiftelses tillkomst och utveckling samt de nuvarande förhållandena vid stiftelsen, varefter jag kommer att återgiva huvuddragen av de utredningar och förslag beträffande stiftelsen och därmed också beträffande frågan om vården av blinda dövstumma och blinda sinnesslöa i vårt land, som framlagts av de förut nämnda sakkunniga i deras båda betänkanden. Till dessa betänkanden anhåller jag att alltjämt få hänvisa med avseende på vad jag i det följande har att anföra.

2. Drottning Sofias stiftelses tillkomst, ändamål och utveckling.

*Betydelsen
av benäm-
ningen drott-
ning Sofias
stiftelse.*

Till en början torde jag få redogöra för betydelsen av benämningen drottning Sofias stiftelse.

Under sagda benämning torde man i allmänhet närmast eller uteslutande hänföra själva den enskilda uppfostrings- och vårdanstalt för blinda

dövstumma och blinda sinnesslöa, vilken — ledande sin tillkomst från år 1886 och numera bestående av skolhem, arbetshem och asyl — är förlagd till Vänersborg. I egentlig och mera officiell bemärkelse avser dock benämningen något annat, nämligen en år 1901 bildad särskild stiftelse, avsedd allenast att för insamlade eller annorledes bekomna medel anskaffa och tillhandahålla för anstalten nödiga lokaler. Med avseende på det intresse och det verksamma understöd, som ägnats saken av drottning Sofia, antog denna stiftelse, som ställde sig under uppsikt av Älvsborgs läns landsting, med vederbörligt tillstånd i sitt reglemente benämningen drottning Sofias stiftelse. Detta uttryck, som följaktligen egentligen betecknar sagda, enbart till lokalfrågans lösning syftande stiftelse, kom emellertid snart att användas — och begagnas numera allmänligen — även i en vidsträcktare mening, nämligen såsom gemensam benämning såväl för berörda stiftelse som för själva anstalten, sammanfattande dem båda såsom en av ett gemensamt syfte bestämd helhet. Anstalten såsom sådan har emellertid sin särskilda styrelse, vilken dock ingår i den något flertaligare styrelse, som finnes tillsatt för stiftelsen i dess angivna särskilda bemärkelse. I det följande kommer benämningen drottning Sofias stiftelse att användas i nyss nämnda mera omfattande betydelse, där ej av sammanhanget tydligt framgår eller uttryckligt påpekas, att endast byggnadsstiftelsen avses. Stiftelsens reglemente torde få intagas i bilaga till statsrådsprotokollet.

Närmare insikt om det mål, drottning Sofias stiftelse satt sig före, liksom om dess skyddslingar torde vinnas genom en redogörelse för anstaltens tillkomst och utveckling. Jag återger därför i det följande det huvudsakliga av vad de sakkunniga härom anförde.

*Anstaltens
tillkomst och
utveckling.*

Då anstalten först kom till stånd, var den avsedd att omhändertaga blinda dövstumma barn för att lämna dem den uppfostran i intellektuellt och andra avseenden, för vilken de kunde vara mottagliga. Uppgiften innebar att beträda ett inom vårt land förut obrutet fält. Ett på 1860-talet å Manilla gjort framgångsrikt försök att uppfostra en dövstum blind ledde ej till någon efterföljd, förrän på anmodan av drottning Sofia fru Elisabeth Anrep-Nordin, då anställd såsom första lärarinna vid statens läroanstalt i Skara för överåriga dövstumma, i mars 1882 mottog såsom privatelev en blind dövstum flicka, vilken drottningen sedan flera år tagit sig an men vilken, på grund av det dubbla lytet, ingen uppfostringsanstalt kunde mottaga. Då tjänstegöromålen icke medgävo att åt denna elev ägna all den oavlåtliga handledning, som hennes dubbla brister krävde, kunde resultatet av detta försök icke bli synnerligen framgångsfullt. Men den erfarenhet, som vanns, gav dock vid handen, att ett uppfostringsarbete, ägnat åt blinda dövstumma, skulle bli långt ifrån lönlöst och att den isolering, i vilken dessa olyckliga eljest voro dömda att försmäktas, kunde brytas. Det visade sig möjligt att sätta dem i förbindelse med andra genom samma medel, som eljest är det för ändamålet använda, eller genom språket — detta naturligtvis i sådan form, som det dubbla lytet betingar — att meddela dem vetande om och en förnuftig uppfattning av den värld, vari de leva — icke minst om det religiösa livets innehåll

*Skolhemmet
för blinda
dövstumma.*

— att lära dem den hyfsning, som uppfostran bör skänka, samt slutligen att bibringa dem färdighet och lust att använda sina krafter till nyttigt arbete. Så uppstod tanken på upprättande för detta ändamål av en särskild skola, avsedd för omförmälda blinda dövstumma flickor och andra likställda barn. Att åstadkomma en sådan skola kunde emellertid icke vara möjligt utan understöd utifrån. Sådant lämnades ock, förutom av drottning Sofia och en del enskilda för saken intresserade, jämväl av riksdagen. En vid 1883 års riksdag väckt motion om statsanslag för ändamålet ledde visserligen icke till avsedd påföljd, men sedan riksdagen år 1885, med föranledande av en då väckt motion i ämnet, hos Kungl. Maj:t gjort framställning om utredning rörande statsunderstöd för vård och undervisning av blinda dövstumma, medgavs år 1886, på därom avlåten proposition, att till vård och undervisning av sådana personer, som vore både dövstumma och blinda, skulle från och med sistnämnda år av det i riksstaten då för tiden uppförda anslaget åt mindre uppfostringsanstalter för medellösa dövstumma och blinda barn årligen få användas högst 2,000 kronor. Genom det understöd, som sålunda ställts i utsikt, och sedan fru Anrep-Nordin delvis vunnit befrielse från ovan omförmälda tjänstegörsmål, blev skolans tillkomst möjliggjord, och den öppnades i Skara den 10 oktober 1886 under benämningen »skolhemmet för blinda dövstumma». Det elevantal, med vilket skolhemmet då började sin verksamhet, utgjorde fyra. Första året erhöll hemmet endast en mindre del av det för året anvisade statsanslaget, och ej heller närmast följande år utgick detta oavkortat. Undervisningen av sådana blinda barn, som voro jämväl dövstumma, visade sig emellertid till följd av de jämförelsevis talrika lärarkrafter, som erfordrades, mycket dyrbarare än man från början föreställt sig, och med tilltagande lärjungeantal arbetade anstalten första åren under svårt ekonomiskt betryck. På hösten 1888 ingick anstalten till Kungl. Maj:t med ett underdånigt förslag i fråga om ordnandet av de blinda dövstummas undervisning, på det att hänsyn till denna fråga måtte bli tagen vid den då förestående organisationen av dövstumundervisningen i allmänhet. När påföljande år — 1889 — dövstumundervisningen genom statsmakternas beslut ordnades, blev de blinda dövstummas intresse så till vida tillgodosett, som det av 1886 års riksdag anvisade årsbeloppet 2,000 kronor höjdes till 5,000 kronor, att utgå från det anslag till dövstumundervisningen, som vid 1889 års riksdag uppfördes i riksstaten. Anstalten, som i januari 1892 förlades till Vänersborg, var från och med år 1890 i åtnjutande av sistberörda årsbidrag, intill dess år 1908, genom riksdagens på kungl. proposition därom fattade beslut, den ändring häri skedde, att det till sitt maximibelopp bestämda årsanslaget utbyttes mot ett årsunderstöd av 500 kronor för varje i anstalten intagen blind dövstum bildbar elev. Enär antalet sådana elever med årens lopp kommit att överskjuta det antal av högst 10, för vilket 1889 års anslag å 5,000 kronor ursprungligen beräknats, hade nämligen sistnämnda belopp blivit allt mindre tillräckligt, en svårighet, som den år 1908 ändrade beräkningsgrunden velat avhjälpa.

Skolhemmet
upptager
blinda sin-
nesslöa.

Sin första uppgift att vara ett skolhem allenast för blinda dövstumma bibehöll anstalten efter sin anläggning en tid framåt. Att den sedermera utvidgades att upptaga även sådana blinda, som icke voro dövstumma men väl sinnesslöa, sammanhängde från början just med anstaltens egentliga syfte att upptaga blinda dövstumma. Det hände nämligen, att i anstalten inkommo blinda barn, vilka buro alla yttre tecken på att vara dövstumma men som dock i själva verket icke voro detta. De kunde icke tala, och de hade före ankomsten till anstalten i sina hem eller eljest av dem, som haft att göra med dem eller undersökt dem, betraktats såsom dövstumma, d. v. s. tillhörande den grupp av stumma, vilkas bristande talförmåga har sin grund i dövhet eller mycket nedsatt hörsel. De mottogos också inom hemmet såsom sådana. Det vi-

sade sig emellertid tidigare eller senare — förhållandet är nämligen mången gång av natur att först efter en längre tids iakttagelse kunna konstateras — att deras hörselsinne icke led av något fel men att de det oaktat voro stumma. De voro vad man plägar benämna hörstumma; och hörstumheten, vilken icke alltid beror av sinnesslöhet, befunns hos dem hava sin grund i psykisk defekt: de voro blinda sinnesslöa. Hos en del av dem berodde stumheten på s. k. psykisk dövhet. Denna egendomliga defekt karaktäriseras därav, att de ljud, som träffa örat, icke göra något intryck på medvetandet. De, som äro behäftade med denna defekt, äga sålunda icke någon som helst medveten uppfattning av de ljud, de förnimma, och kunna icke efterbilda dem. Hos andra åter var stumheten beroende på en med intellektuell svaghet sammanhängande afasi, d. v. s. oförmåga att tala. Sådana kunna höra och, åtminstone delvis, förstå det talade, men hjärnans förmåga att sätta deras tunga i verksamhet för att återgiva eller uttrycka deras förnimmelser är hämmad; de kunna följaktligen, ehuru deras talorgan i och för sig äro normala, icke tala. Då emellertid anstalten var avsedd allenast för blinda dövstumma men icke för blinda sinnesslöa, icke ens om dessa därtill voro hörstumma, blevo till en början sådana blinda, som icke voro egentligt dövstumma, utskrivna från anstalten och återsända till sina hem och sitt förra elände. Så kommo andra i deras ställe under samma oriktiga antagande om beskaffenheten av deras lyten — och så, till sist, kunde man ej längre vidhålla regeln att från anstalten skilja de stackars vanlottade barnen av nu ifrågavarande slag. De fingo stanna kvar av barmhärtighet, men också därför att man kom under fund med, att de voro mottagliga för uppfostran och undervisning och att denna uppfostran kunde utan olägenhet meddelas dem just i denna anstalt. Vad de psykiskt döva beträffar kunde man ju mena, att sådana vore fullständigt obildbara. Så är dock ingalunda alltid förhållandet. Oemottagliga för intryck på hörselns väg, kunna de få medvetna intryck sig bibringade genom övriga sinnen, enkannerligen genom känseln. Sådana barn voro i skolan på det hela taget likställda med de blinda dövstumma eller, rättare sagt, med dem bland dessa, som ledo av intellektuell undermålighet. De kunde få sig undervisning bibragt till en början huvudsakligen på samma sätt som dessa, men det befunns ock, att deras stumhetstillstånd icke ovillkorligen var permanent, utan att en och annan bland dem kunde genom särskild undervisning och enkom avpassade övningar så småningom lära sig att fatta vad som sades samt att tala. Liknande visade sig vara förhållandet med de blinda sinnesslöa, som väl hörde och kunde uppfatta vad som sades dem men som icke kunde tala. Givetvis kunde dessa vara bildbara. Undervisningsmetoden för dem måste redan från början bli en annan än den för de dövstumma barnen men hade naturligen många beröringspunkter med denna. Så hade på nu angiven väg i skolhemmet inkommit en ny kategori av alumner: sådana blinda, som icke voro dövstumma utan sinnesslöa och för vilkas handledning det vanliga språket, det muntliga talet kunde användas. Och härmed stod man inför ett nytt steg, som ock blev taget: ett och annat blint barn, som led av sinnesslöhet utan komplikation med vare sig psykisk dövhet eller afasi, blev i mån av utrymme mottaget i skolan. Den vunna erfarenheten visade, att även dessa kunde med fördel sammanföras med dess övriga elever. För alla dessa barn med skiljaktiga kombinerade lyten var ju det gemensamma draget framför allt blindheten, som i betydande omfattning fordrade en likartad behandling för dem alla. Den intellektuella bristfällighet, som hade sin grund, förutom i blindheten, i ett fall uti dövhet och i ett annat fall uti sinnesslöhet — med eller utan psykisk dövhet eller afasi — var av den art och den inbördes likhet, att den undervisande kunde dagligen bland de blinda dövstumma göra rön och iakttagelser, som kunde komma de blinda sinnesslöa till godo, och tvärtom; och metoderna för undervisningen av dessa barn med skilj-

aktiga lyten visade sig äga karaktäristiska drag, som voro gemensamma eller kompletterade varandra. Till allt detta kom, såsom en *yttre* grund för deras sammanförande i skolhemmet, det förhållande, som gällde dem alla, nämligen att eljest ingen anstalt fanns i vårt land, där de kunde bliva mottagna.

I den anstaltens utvidgning till att omfatta även sinnesslöa blinda, som sålunda ägde rum, skedde emellertid på 1890-talet ett avbräck. De medel, som genom 1886 och 1889 års riksdagsbeslut blivit anvisade, hade anslagits till understöd för blinda dövstumma. Då anstalten börjat intaga även blinda sinnesslöa, framställdes emellertid anmärkning därom, att de anvisade medlen kommo till användning för understöd även av sådana, för vilka de icke voro avsedda, och förständigande meddelades, att blinda sinnesslöa icke vidare fingo mottagas i anstalten; allenast de, som redan inkommit, skulle få vara kvar. Årsberättelserna från anstalten lämna vittnesbörd om de bekymmer, som dessa föreskrifter väckte, och huru tungt det var för anstalten att nödgas tillbakavisa även de enträgnaste och mest bevekande böner om inträde för blinda sinnesslöa, detta ehuru, såsom nämnt, ingen annan anstalt fanns, där de kunde bliva intagna. Först sedan det under senaste delen av år 1902 lyckats att för de blinda sinnesslöa bilda en särskild avdelning, som i ekonomiskt avseende skulle vara skild från den övriga skolan, kunde dylika barn åter mottagas. Statsbidrag för dem erhöles dock icke förrän riksdagen, på därom av Kungl. Maj:t år 1903 avlåten proposition, beviljat skolhemmet ett understöd av 125 kronor för termin — eller 250 kronor för år räknat — för varje i hemmet intagen blind sinnesslös elev, att utgå från det i riksstaten uppförda anslaget till uppfostringsanstalter för sinnesslöa barn. Detta sistnämnda anslag hade tidigare icke ansetts kunna användas för sådana sinnesslöa, som tillika voro blinda. Häri skedde emellertid genom nyssnämnda riksdagsbeslut en ändring, och anstalten blev berättigad att för sina blinda sinnesslöa åtnjuta omförmälda understöd. I och med det att anstalten erhöles statsunderstöd även för denna senare grupp, sammanslogos de båda avdelningarna under gemensam administration och ekonomi och utgjorde tillhopa själva skolan.

Arbetshem-
met.

Tillkomsten av det med skolan förenade *arbetshemmet* förskriver sig från år 1905. Redan tidigare hade det visat sig högeligen önskvärt att få ett dylikt hem förenat med skolan. Behovet av arbetshem i förening med skola gör sig starkt gällande på abnormväsendets område i allmänhet och särskilt i fråga om sinnesslövärdens. Grunden här till är påtaglig. Med den bristfälliga begåvning, som den från skolan utgångne äger, måste det i regel vara ytterst svårt för honom att kunna genom eget arbete besörja sitt uppehälle; och den vårdande hjälp, varav han även efter skoltidens avslutning är i behov, står honom i allmänhet icke till buds i den omfattning, som vore erforderlig, eller på det särskilda sätt, som hans lyte kräver. Gäller detta de sinnesslöa i allmänhet, måste det naturligen i än högre grad gälla de blinda sinnesslöa; och att i fråga om blinda dövstumma ett fortsatt omhändertagande efter den egentliga skoltidens slut är av nöden ligger i öppen dag. När av riksdagen statsanslag först anvisades till understöd åt uppfostringsanstalter för sinnesslöa, avsåg detta anslag endast egentliga sinnesslöskolor; genom beslut av 1897 års riksdag blev emellertid statsbidrag tillerkänt även arbetshem för sinnesslöa. Det understöd, som då medgavs — årligen 100 kronor för varje i arbetshem intagen alum — blev bestämt till detta jämförelsevis låga belopp på grund av antagandet, att en rätt avsevärd inkomst borde komma arbetshemmen till godo i och genom skyddslingarnas eget arbete. Detta antagande torde knappast äga den giltighet, som man från början förutsatte, ens på de vanliga sinnesslöanstalternas arbetshem; att det icke äger tillämpning på ett arbetshem, vars elever utgöras av blinda sinnesslöa eller blinda dövstumma, säger sig självt. Det arbets-

kvantum, dessa förmå presteras, måste påtagligen i följd av deras dubbla lyten bliva jämförelsevis ringa, men huvudvikten vid ett arbetshem för sådana vanlottade ligger för visso icke i arbetsresultatet, om än detta i många fall måste anses förvånande gott, då man betänker elevernas klena utrustning, utan det är själva arbetets utförande, sysselsättningen i motsats till sysslolösheten, som framför allt har betydelse. Med det begränsade statsbidrag, som kunde erhållas, hade arbetshemmet — även med beräkning av understöd från landsting o. d. — icke kunnat igångsättas, därest icke på våren 1905 i Stockholm bildats *Föreningen för vård av vuxna blinda, som äro dövstumma eller sinnesslöa*. Denna förening satte i främsta rummet till sin uppgift att upprätta och underhålla ett arbetshem för ifrågavarande slags blinda, och genom denna förenings mellankomst, så ock genom gåvor från annat håll, blev det möjligt att hösten 1905 upprätta arbetshemmet, i vilket då intogos 4 blinda sinnesslöa och 2 blinda dövstumma, vilka efter avslutad lärokurs i skolan eljest skulle ha utskrivits. Vad statsbidraget beträffar utgår detta för de i arbetshemmet intagna blinda sinnesslöa med nyssnämnda årsbelopp av 100 kronor för varje särskild elev. För hemmets blinda dövstumma åtnjöts till en början alls intet statsbidrag, enär 1889 års förut omförmälda anslag var avsett allenast för skolan. Numera åtnjuter arbetshemmet av staten ett årsanslag av 500 kronor för varje blind dövstum, som däri är intagen, alldenstund 1908 års anslagsbeslut avser arbetshemselever lika väl som egentliga skolelever.

Vad slutligen beträffar den tredje avdelning, varav anstalten består, *asylen*, så har även denna framgått ur ett i sakens egen natur liggande krav, och den utgör en organisk anslutning till skolan och arbetshemmet. Av anstaltens alumner visade sig åtskilliga vara oemottagliga för all egentlig utbildning. Vad som kunde givas dem var egentligen endast vård och ett slags yttre uppfostran till snygghet och hyggliga vanor. Att behålla dem inom anstalten var med avseende å deras beskaffenhet icke lämpligt — då de inverkade skadligt och störande på skolarbetet — och ej heller kunde för dem något statsbidrag erhållas, förrän 1904 års riksdag anvisat medel till understöd åt anstalter för obildbara sinnesslöa, ett understöd, som utgår med 250 kronor för år för en var sinnesslös, som å dylik anstalt njuter vård. Före sagda tid var man nödsakad att från skolan återsända dem, som befunnits obildbara, till deras fattiga, mången gång usla hem, där de, en börda för sin omgivning, oftast varit utsatta för mer eller mindre svår vanvård. Genom förenämnda riksdagsbeslut yppade sig emellertid möjlighet att realisera det länge närda önskemålet att i anslutning till den övriga anstalten upprätta en asyl. Motivet härtill var icke enbart — om än i främsta rummet — en ömmande tanke på det olycksöde, som utom anstalten väntade ifrågavarande vanlottade. Det var jämväl att söka i ett annat förhållande. Spörsålet, huruvida ett sinnesslött barn är bildbart eller ej, kan mången gång vara svårt att avgöra. Många barn hade från början antagits vara bildbart men visade sig i fortsättningen oemottagligt för all undervisning, även om man vid denna avstod från all egentlig teoretisk utbildning och nöjde sig med att handleda barnet uteslutande eller huvudsakligen i praktiska sysslor och arbetsuppgifter. Andra fall visade ett motsatt förlopp. En ändring till det bättre kunde framgå ur en trägen och uppmärksam handledning, men den kunde ock, likasom även en framträdande försämring, härleda sig från en av sig själv försiggående ändring av den sinnesslöes fysiska eller psykiska beskaffenhet. Av sådana förhållanden blev det klart, hurusom en asyl vid sidan av arbetshemmet och skolan var påkallad av institutionens eget välförstådda ändamål. Asylen skulle bliva ej blott en upptagningsanstalt och vårdanstalt, den kunde ock göra tjänst för prövnings- och undersökningsändamål och möjliggöra sådan omflytt-

Asylen.

ning mellan asylen och de övriga avdelningarna, som kunde vara erforderlig. Att åvägabringa asylen kunde icke ske allenast med stöd av det medgivna statsbidraget, men sedan hjälp erhållits även från andra håll, särskilt genom anslag från landsting, kunde den upprättas. Den trädde i verksamhet sommaren 1906 med till en början 20 skyddslingar, och från och med år 1907 erhöles omförmälda statsbidrag av 250 kronor för en var av dem. Av asylens första uppsättning utgjordes en del, 7 stycken, av sådana, som trots det obehag, de förorsakade, ända dittills fått vistas i skolhemmet.

Med asylens tillkomst var anstaltens organisation såsom ett avslutat helt uppnädd.

Erhållna
understöd.

Av vad nu anförts framgår, att statsverket genom sina bidrag haft en väsentlig anpart i den sålunda försiggångna utvecklingen och att de särskilda stadierna av anstaltens historia anknyta sig till det ökade inskridandet på abnormväsendets område, som staten under tiden för anstaltens tillvaro steg för steg vidtagit. Anstalten skulle dock ej hava vunnit den utveckling, som ägt rum, liksom den ej heller hade kunnat fortbestå, om ej från andra håll en frivillig och verksam handräckning bjudits. Från enskilda personers sida hava vid mångfaldiga tillfällen understöd givits, ofta just när i kritiska ögonblick anstaltens ställning varit hotad; särskilt betydelsefull är den hjälp, som landstingen lämnat genom anvisande av bidrag till underhåll vid anstalten av de till respektive landstingsområden hörande blinda dövstumma eller blinda sinnesslöa. Redan tidigt beviljade landsting, från vilkas område blinda dövstumma eller blinda sinnesslöa funnos intagna i det egentliga skolhemmet, understöd för dessa barn, och sedermera hava på gjorda framställningar landstingen givit anslag jämväl för de tillkomna avdelningarna: arbetshemmet och asylen. Landstingens bidrag ha utgått under tvenne olika former: dels såsom anslag en gång för alla för platser vid anstaltens skolavdelning och vid asylen, dels ock i form av årsbidrag för de vid de tre olika avdelningarna intagna skyddslingarna. Vad de årliga bidragen beträffar hava sådana utfästs av 19 landsting. Dessa årsanslag utgöra vid skolan i regel 300 kronor för varje elev; allenast ett par landsting hava för ändamålet anvisat ett något lägre belopp; till arbetshemmet är landstingens årsbidrag 200 kronor och för elev vid asylen 150 kronor eller — i ett fall — 100 kronor. Av de landsting, som understödja anstalten, har dessutom det stora flertalet anvisat anslag att utgå för en gång. Sålunda hava tretton beviljat ett särskilt anslag av 200 kronor en gång för alla för varje barn från deras respektive områden, som vunnit inträde i skolavdelningen, och lika många hava beviljat anslag för en gång av 400 kronor för varje plats, som vid asylen förbehållits vårdbehövande från deras område. Genom dessa landstingsanslag har det varit möjligt att hålla anstalten vid makt, och de bidrag, som för fyllande av alumnavgifterna till behörligt belopp måst avkrävas hemortskommuner eller målsmän, hava kunnat begränsas till jämförelsevis lindriga belopp. De större städer, vilka icke deltaga i landsting, hava väl icke, såsom landstingen, fattat för flera år i sänder gällande anslagsbeslut, men i varje särskilt fall, då blinda från deras områden inkommit i anstalten, hava bidrag, i allmänhet motsvarande full årsavgift, av sagda städer erlagts.

Byggnads-
stiftelsen.

Nyss nämndes, att även enskilda personer understött anstalten. De gåvor, som på sådan väg kommit densamma till del, hava varit av väsentlig betydelse, särskilt enär genom dem möjliggjorts anskaffandet av en tomt med den därå uppförda — för anstaltens behov visserligen alltför otillräckliga — byggnad, varöver anstalten förfogar. Redan för mera än femton år sedan börjades en insamling för anskaffande på den enskilda offervillighetens väg av medel till uppförande av lämpliga lokaler för skolhemmet, och då de insamlade medlen — särskilt i följd av ett av grosshandlaren Aug. Röhss i Göteborg lämnat storartat bidrag av 30,000 kronor — uppnått ett belopp av

nära 45,000 kronor, bildades från deras sida, som sammanskjutit medlen, en särskild stiftelse, under skydd av Älvsborgs läns landsting såsom stiftelsens principal, med ändamål att omhändertaga de insamlade medlen och att för dem anskaffa egen lokal för skolhemmet. Denna stiftelse antog, såsom tidigare sagts, namnet *drottning Sofias stiftelse*. Detta namn blev, såsom jämväl tidigare nämnts, i särskild och inskränktare bemärkelse en beteckning för sagda, för byggnadsändamålet avsedda speciella stiftelse men har på samma gång allttjämt använts i vidsträcktare betydelse såsom omfattande ej blott stiftelsen utan ock själva uppfostrings- och vårdanstalten i dess olika avdelningar, allt detta tänkt såsom en enhet. För drottning Sofias stiftelse i dess inskränktare bemärkelse blev reglemente antaget och underställt Älvsborgs läns landstings prövning år 1901.

Enligt detta reglemente, sådant det då antogs, skulle den fastighet, vilken för större eller mindre del av de insamlade medlen komme att inköpas, för all framtid tillhöra stiftelsen samt med tillhörande utredning och inventarier upplåtas till kostnadsfritt begagnande av skolhemmet att av denna anstalt innehavas, så länge densamma komme att äga bestånd, sådan den då var anordnad eller sådan den framdeles kunde komma att utvecklas till upptagande jämväl av bildbara blinda sinnesslöa. Såsom härav framgår, förutsatte man icke då, att anstalten skulle komma att utvecklas till att omhändertaga jämväl obildbara, men efter det asylen tillkommit, blev sedermera, vid 1911 års landsting, den ändring vidtagen, att stiftelsen tillfallande medel skulle användas till lokalanskaffning för anstalten även i den utvidgade form, densamma genom upptagande jämväl av obildbara erhållit. En användning för sådant mera vittgående ändamål av några medel från stiftelsen har emellertid icke varit möjlig. Resurserna ha ej räckt till att anskaffa mera än en mindre del av bostadsbehovet. Då under år 1907 skolhemmets lokalförhållanden voro osedvanligt svåra och hotade att bliva än värre, så att det syntes ovisst, om eller var anstalten skulle finna tak över huvudet, befanns det nödvändigt att använda stiftelsens då befintliga byggnadsmedel till uppförande å en för ändamålet förut förvärvad tomt inom Vänersborgs stad, men utom dess då ännu planlagda område, av åtminstone en av de fyra byggnader, som beräknades vara för skolhemmet och dess olika avdelningar behövliga. Denna byggnad, för vars uppförande ytterligare gävmedel under byggnadstiden inflieto, särskilt från Ekmanska donationsfonden, kunde tagas i bruk i slutet av år 1908. Någon möjlighet att i vidare mån skaffa anstalten egna lokaler har icke givits. Efter uppförandet av sagda byggnad, som vid 1911 års utgång var jämte tomt bokförd till 61,013 kronor 39 öre, har Sofiastiftelsen erhållit dels genom testamente av framlidne konsul S. Berendt ett legat av 20,000 kronor, dels från håll, där man önskat vara onämnd, ett belopp av 5,000 kronor, vilka senare medel dock icke få användas för byggnadsändamål. Anstaltens behov av ökat utrymme för det allttjämt tilltagande alumnantalet har måst fyllas genom förhyrande på skilda ställen mot delvis mycket dryga hyror av mer eller mindre olämpliga lokaler.

3. Närmare om Sofiastiftelsens organisation och verksamhet.

Jag torde härafter få, med ledning av betänkandena, något närmare redogöra för de nuvarande förhållandena vid stiftelsen.

Antalet
skyddslingar.

Sammanlagda antalet av de vanlottade, som äro intagna uti anstaltens trenne avdelningar, utgör för närvarande 127, därav 66 av manligt och 61 av kvinnligt kön. Av dessa tillhör ett antal av 49 skolan, 23 arbetshemmet och 55 asylén.

Av skolans 49 elever äro 11 blinda dövstumma och 38 blinda sinnesslöa. Av de 55 asylisterna äro flera *icke* blinda. Dessa senare ha fått inkomma allenast tillfälligt och tills vidare, intill dess deras platser komma att tagas i anspråk för blinda, och utskrivning av seende asylister för att lämna rum för blinda har redan tagit sin början. Anordningen med tillfälligt intagande av seende barn har nu, såsom redan tidigare under motsvarande förhållanden ägt rum vid stiftelsen, måst vidtagas av ekonomiska skäl, då det är för dyrbart att låta en anstalt av detta slag vara i verksamhet utan att hava någorlunda fulltalig beläggning.

Av komplicerade lyten utom dem, för vilka anstalten egentligen är avsedd, förekomma särskilt epilepsi samt lamhet eller vanförhet. Sålunda ledo av senaste årets alumner icke mindre än 23 av påtaglig epilepsi. Lamhet eller vanförhet förekom hos 23, antingen ettdera lytet för sig eller ock bådadera hos en och samma individ.

Ett önskemål är naturligen, att anstalten måtte få mottaga sina alumner vid så tidig ålder som möjligt. Detta har emellertid i allmänhet icke kunnat ske i den mån, som varit önskvärd. I följd av det bristande utrymmet ha många anmälda först efter lång tid kunnat intagas, varjämte allmänheten från hemmens eller målsmännens sida dröjes allt för länge, innan överhuvud någon anmälan sker. I avseende å den sena inträdesåldern bör emellertid uppmärksammas, dels att en del elever före intagning i anstalten under längre eller kortare tid tillhört blindläroverk, varifrån de emellertid utskrivits såsom befunda sinnesslöa eller epileptiska, dels att de blinda dövstumma och blinda sinnesslöa utan undantag äro ofantligt mycket senare utvecklade än normala barn och därför högst sällan vid 7 till 8 års ålder äro mogna för egentlig skolundervisning. Dock vore mycket vunnet för deras allmänna uppfostran, om de kunde bliva tidigare än vad nu sker mottagna vid anstalten.

Undervisning
och upp-
fostran.

Läroåret i skolan omfattar en tid av 36 veckor, fördelade på en höst- och en vårtermin. Så långt det med elevernas bristande sinnen är möjligt, meddelas undervisning i samma kunskaps- och övningsämnen som i dövstumskolan. Läroämnena äro därför modersmålet (läsning, skrivning och tryckning på samma sätt som i blindskolorna), kristendoms-kunskap, räkning, historia, geografi och naturkunnighet, gymnastik samt, för de hörande, sång och musik. Vidare erhålla barnen undervisning i handslöjd, såsom vävnad, borstbinderi, rottingflätning, listmattflätning, stickning, virkning, knytning m. m. Från och med höstterminen 1913 erhålla flickorna i den s. k. lilla skolan (för blinda dövstumma) även undervisning i hushållsgöromål. Den dagliga undervisningen i skolan, dels i de teoretiska ämnena, dels i därmed omväxlande slöjd- och handarbetsövningar, upptager i allmänhet tillhoppa 5½ timmar. Under skolans ferier sysselsättas barnen med handarbete och slöjd, vari då meddelas särskild undervisning fyra timmar dagligen under hela sommaren, turvis av tvenne slöjdlärarinnor samtidigt efter särskilt uppgjord arbetsordning. De övriga lärarinnorna äro ock skyldiga att omväxlande med varandra tillbringa en del av ferierna vid anstalten för att biträda med tillsyn och sysselsättning av barnen. Lärjungarna bilda tvenne huvudgrupper, de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa, vilka grupper vid undervisningen delas i mindre sådana, ja, de blinda dövstumma undervisas i allmänhet en och en, d. v. s. individuellt. Under senaste läroåret undervisades en del av skolans elever — åtta stycken — inom arbetshemmet dels av utrymmesskäl, dels emedan de huvudsakligen sysselsättas med slöjd. Upprät-

tandet av denna s. k. arbetsskolavdelning är av särskild betydelse för sådana skolelever, som bättre kunna tillgodogöra sig slöjdundervisning än teoretisk sådan, samt tjänar för övrigt det syfte, som måste för skolans hela undervisning vara bestämmande, nämligen att icke för vinsten av några mindre gäneliga men med svarighet bibragta teoretiska insikter åsidosätta det väsentligare: elevernas moraliska och religiösa fostran samt deras utveckling i arbetshög och praktiska färdigheter. En särskild lärariuna har meddelat intellektuell undervisning även i arbetshemmet; den praktiska undervisningen därstädes har skötts av för detta ändamål anställda lärarinnor. I arbetshemmet, som handhar sina elever efter en i huvudsak året om likformig arbetsordning, arbetas i regel $6\frac{1}{2}$ till 7 timmar dagligen. Å asylen är det naturligen endast en yttre vård, som kan givas, samt en uppfostran till mänskliga vanor och till snygghet, å vilket sistnämnda lägges väsentlig vikt.

Om resultatet av den uppfostran, intellektuell och praktisk, som meddelas i skolan och arbetshemmet, uttala de sakkunniga, att detsamma måste i betraktande av elevernas dubbla eller mången gång mer än dubbla lyten betraktas såsom vida överstigande vad man skulle kunna förvänta. Även resultatet av asylens verksamhet betecknas såsom gott; de stackars vnlottade ha där fått en draglig och någorlunda mänsklig tillvaro, jämfört med vad som skulle ha kommit dem till del utom anstalten.

Vid anstalten äro under innevarande läroår anställda, förutom föreståndarinnan, som har ansvaret och ledningen av anstalten i dess helhet med dess olika avdelningar, följande funktionärer:

Personal.

vid skolan: 11 lärarinnor för kunskapsämnen och slöjd, 1 timlärarinna, 1 lärarinnelev, 2 husmödrar, 3 dagsköterskor, 1 nattsköterska och 6 tjänarinnor;

vid arbetshemmet: 3 lärarinnor, 1 husmoder, 1 nattsköterska och 2 tjänarinnor;

vid asylen: 2 husmödrar, 10 sköterskor, 5 tjänarinnor;

samt dessutom en för hela anstalten gemensam gårdsskarl.

Svårigheten att erhålla lämpliga lärarkrafter har alltjämt varit stor, och skälet härtill är påtagligt. Ty tillfälle att erhålla den utbildning, som behöves för att kunna undervisa barn, behäftade med så många lyten, har icke stått till buds. En lärarinna för dylika barn borde rätteligen — framhålla de sakkunniga — utom vanlig lärarinnebildning också äga särskild utbildning såsom dövstumlärarinna, blindlärarinna och sinnesslölärarinna, en mångsidighet, som icke kan förutsättas. Den utbildning, som vore mest tillfyllstgörande, är dövstumlärarinneexamen. Men så länge det råder brist på lärarinnor vid dövstumskolan och så länge anstalten icke kan erbjuda samma ekonomiska fördelar som denna, kan anstalten icke heller påräkna att erhålla så kvalificerade lärarkrafter. Löneförmånerna ha i allmänhet icke kunnat ställas högre än vid skolor för sinnesslöa, vadan anstalten, även utan att uppställa anspråk på dövstumlärarutbildning, i allt fall haft svårighet att erhålla nöjaktiga lärarkrafter eller, där sådana vunnits, att få behålla dem.

För föreståndarinnan och för lärarinnepersonalen är enligt kungl. kungörelsen den 28 juni 1907 rätt beredd till delaktighet i dövstumlärarnas pensionsanstalt, men i följd av löneförmånernas knapphet har hittills sådan delaktighet kunnat förvärvas allenast av föreståndarinnan.

Styrelse.

För skolhemmet med det sedermera tillkomna arbetshemmet och asylen finnes en styrelse, bestående av tre personer; i frågor rörande asylen tillkommer en fjärde ledamot, vald av Älvsborgs läns landsting, som vid beviljande av anslag till asylen förbehållit sig att utse en styrelseledamot. För drottning Sofias stiftelse, i den särskilda och inskräntare bemärkelse, varom förut nämnts, finnes en särskild styrelse, bestående enligt stiftelsens reglemente av de personer, som äro skolhemmets styrelse, samt dessutom av fyra andra ledamöter, av vilka två jämte en suppleant för dessa förordnas av landshövdingen i Älvsborgs län eller vid förfall för honom av länsstyrelsen samt två jämte en suppleant för dessa utses av länets landsting.

Ekonomiska
förhållanden.

I fråga om den ekonomiska ställningen meddelas följande uppgifter, hänförande sig till tidpunkten för den räkenskapsavslutning, som vid tiden för det senare betänkandets avgivande var den sista:

Skolhemmet och arbetshemmet ägde vid avslutandet av senaste årsräkenskap den 31 december 1913 en gemensam behållning av tillhoppa 21,784 kronor 42 öre, därav inventarier utgjorde 19,866 kronor och fordran av asylen 1,875 kronor. Värdeökningen å inventarier under de båda senaste räkenskapsåren utgjorde 2,927 kronor 35 öre.

Till skolhemmet och arbetshemmet höra härjämte nedannämnda, till större delen genom gåvor tillkomna, för särskilda ändamål avsedda smärre fonder, vilkas tillgångar, insatta i sparbank eller å sparkasseräkning eller utlånade mot säkerhet, den 31 december 1913 utgjorde:

Blindskolans frielevfond	kronor 2,362: 58
Skolhemmets gåvofond	» 1,839: 11
Skolhemmets arbetsfond	» 1,924: 54
Arbetshemmets arbetsfond	» 1,701: 49
Slöörska julklappsfonden	» 1,130: 15

Summa kronor 8,957: 87

Asylen ägde vid 1913 års utgång i tillgångar 12,516 kronor 7 öre. Härav utgjorde 5,500 kronor, insatta å deposition i bankinrättning, asylens s. k. inventariefond, vilken bildats därigenom, att av de medel, som enligt vad förut nämnts vissa landsting, oberäknat deras årsbidrag, givit såsom anslag en gång för alla för platser å asylen, en viss anpart blivit, i enlighet med därom till landstingen gjord utfästelse, avsatt till en fond, som skall till sitt kapitalbelopp bibehållas, men varav räntan får efter vissa år användas för vidmakthållande och ökande av asylens persedelutrustning och andra dess inventarier. Återstoden av behållningen, 7,016 kronor 7 öre, utgjordes dels av inventarier till ett värde av 6,327 kronor 76 öre — inventariernas värde har under de båda senaste åren ökat med 2,416 kronor 39 öre — dels av kontanta eller i bank insatta medel till sammanlagt belopp av 688 kronor 31 öre. Emellertid häftade asylen såsom förut nämnts till skolhemmet och arbetshemmet i skuld å 1,875 kronor. Asylens behållning uppgick alltså till 10,641 kronor 7 öre.

Vad slutligen beträffar drottning Sofias stiftelse i dess förut angivna mera inskränkta bemärkelse var dess ekonomiska ställning vid 1913 års utgång följande. Stiftelsens fastighet i Vänersborg — den förut omförmälda tomten, vilken omfattar 14,810 kvadratmeter eller 3 tunnland, tillika med den därå uppförda, för skolan upplätta byggnaden — var i räkenskapen bokförd till ett värde av 70,013 kronor 39 öre.

därav 6,720 kronor beräknats för tomten samt 63,293 kronor 39 öre för byggnaden. Härförutom ägde stiftelsen i bank insatta eller kontanta medel till ett belopp av sammanlagt 2,437 kronor 13 öre samt härutöver de båda förut omförmälda donerade fonderna, det Berendtska legatet samt det från onämnt håll donerade, sammanlagt belöpande sig till ett bokfört belopp av 16,150 kronor 29 öre. Stiftelsens tillgångar representerade alltså tillhoppa ett värde av 88,600 kronor 81 öre.

Beträffande särskilt fastigheten bör anmärkas vad i stiftelsens reglemente finnes stadgat därom, att den icke får belastas med gäld eller till säkerhet för sådan bortförpantas eller intecknas, samt att den icke får i sin helhet försäljas eller bortbytas under annat villkor, än att annan för det med stiftelsen avsedda ändamålet lämpligare fastighet förvärvas (§ 2). Beslut av styrelsen om fastighetens försäljning eller bortbytande eller om föryttring av någon för stiftelsens ändamål obehövligen del därav skall, för att vinna giltighet, underställas prövning och godkännande av en särskild nämnd (§ 9). Denna består av fem personer, vilka tillsätts: en av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, en av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Älvsborgs län, en av domkapitlet i Skara, en av Älvsborgs läns landsting samt en av stadsfullmäktige i Vänersborg (§ 10). Skulle i följd av förändrad lagstiftning angående undervisning åt blinda dövstumma och blinda sinnesslöa eller av annan anledning — heter det vidare i § 10 av reglementet — stiftelsen, enligt beprövande av dennas styrelse samt av nyss omförmälda nämnd, befinnas vara för det därmed avsedda ändamålet obehövligen, skola fastigheten och stiftelsens övriga tillhörigheter användas till asyl för äldre blinda dövstumma, på sätt och under villkor nämnden äger bestämma.

Sammanlägger man alla de tillgångar, över vilka i enlighet med det nu anförda anstalten med dess avdelningar samt Sofiastiftelsen förfogade vid 1913 års utgång, finner man deras värde, sedan asylens skuld fråndragits, hava uppgått till ett belopp av 129,984 kronor 17 öre.

Av de i det förre betänkandet lämnade uppgifterna framgår, att de sammanlagda tillgångarna vid 1911 års utgång uppgingo till ett belopp av 124,819 kronor 26 öre, vadan under de båda senaste räkenskapsåren samma tillgångar ökats med ett belopp av 5,164 kronor 91 öre.

Förutom nu angivna, bokförda tillgångar äger stiftelsen ett såsom gäva erhållet obebyggt mindre markområde inom Bokenäs socken i Bohuslän med en areal av ungefär ett halvt tunnland, avsöndrat under benämningen Solvik från hemmanet Stora Bräcke och skänkt i syfte att å platsen skulle kunna beredas tillfälle för någon del av stiftelsens skyddslingar att sommartiden erhålla saltsjöbad.

4. Sofiastiftelsens nuvarande belägenhet.

Med den redogörelse för stiftelsens nuvarande förhållanden, vilken nu lämnats, är emellertid stiftelsens närvarande ställning icke till fullo framlagd. Den av stiftelsens styrelse gjorda framställningen, att staten

måtte övertaga stiftelsen med dess tillgångar, grundar sig på det av styrelsen berörda förhållandet, att stiftelsen i sin organisation och sina resurser icke har den stadga och styrka, att ett behörigt fyllande av dess syftemål kan anses vara betryggat. Styrelsen påpekar i sin nämnda framställning, att stiftelsen arbetar med synnerligen stora svårigheter för att kunna fylla sin uppgift redan i det begränsade omfång, anstalten för närvarande äger; att än mindre någon utväg finnes till den utvidgning, som är av nöden för mötande av det föreliggande behovet av anstaltsvård; att överhuvud stiftelsens hela ställning är mycket osäker och dess framtida fortvaro icke tryggad, så länge den är av privat natur. I detta sammanhang bör redogörelse lämnas, huruledes härmed närmare förhåller sig, och torde jag nu för detta ändamål få i huvudsak återgiva den granskning och belysning, som de sakkunniga ägnat hithörande spörsmål.

Svårigheter
på grund av
stiftelsens sär-
egna beskaf-
fenhet.

De sakkunniga framhålla till en början, att den svaghet, som de funnit vidlåda anstalten, givetvis ligger redan i det förhållandet, att anstalten överhuvud är en enskild inrättning, men att den härjämte — och särskilt — beror på förhållanden, som äro för just *denna* enskilda anstalt egendomliga. Många i viss mån jämförliga privatanstalter — säga de sakkunniga — kunna med hjälp av ett skäligen tillmätt statsunderstöd ofta nog utan större svårigheter uppehållas; i detta fall åter äro enligt de sakkunnigas uppfattning olägenheterna av institutionens privata karaktär av en alldeles särskild natur, föranledda av anstaltens säregna ställning och ändamål. Härom yttras följande:

Att meddela utbildning och vård åt blinda dövstumma och blinda sinnesslöa är en ingalunda lätt uppgift. Härtill krävas särskilda, för syftet utarbetade metoder och, även om frågan är blott om vård, en ständig och oavbruten möda. Arbetet är icke otacksamt, tvärtom; erfarenheten har givit ett glädjande vittnesbörd i motsatt riktning. Men det är svårt, och det är ansträngande. Det innebär ett värv, som det icke är vem som helst givet att kunna fylla. Det kräver en alldeles särskild begåvning, men det kräver därtill en särskild av människokärlek betingad kallelse. Om man nu också får antaga, att krafter alltid skola stå till buds, som vilja, trots de alltför låga löner, som av anstalten kunna bestås, ägna sig åt arbetet därstädes, måste man dock bliva tveksam beträffande själva ledningen av en dylik anstalt, så länge denna ledning skall vara förbunden med omsorgen om anstaltens ekonomiska möjlighet och därav beroende fortbestånd, utan den tryggande lättnad, som det redan i övrigt nog så tunga arbetet vinner genom tillvaron av en för anstaltens drift och uppehälle ansvarande förläggare och principal. Låt vara, att denna omsorg kan i någon mån delas av personer utom anstalten, vilka kunna befinnas villiga att såsom styrelseledamöter eller annorledes söka biträda, men klart är, att bördan enligt sakens natur främst måste vila på den person i och vid själva anstalten, som är och måste vara dess ordnande, ledande och

sammanhållande kraft. Men denna uppgift kan bliva — och den är — för tung. Anstalten är därför, såsom också blivit i den underdåniga framställningen antytt, i väsentlig mån till sitt fortbestånd beroende av den nuvarande föreståndarinnans person. De sakkunniga finna sig icke förvissade, huruvida det, om den nuvarande föreståndarinnan avginge men anstalten fortfore att vara privat i enahanda ställning som nu, skulle kunna lyckas att få på hennes plats någon person av de egenskaper, som i sådan händelse skulle krävas, och om överhuvud under sådana förhållanden anstalten skulle kunna sammanhållas och fortbestå.

Oavsett det sålunda anförda finna emellertid de sakkunniga stiftelsens ställning osäker, och detta på grund därav, att de ekonomiska förutsättningararna svika eller äro osäkra. Särskilt hava de sakkunniga härutinnan funnit anstaltens bostadsfråga vara avgörande. Den är dock icke den enda, som är ägnad att ingiva farhågor för anstaltens framtid.

Ekonomiska
svårigheter.

Vore bostadsfrågan — säga de sakkunniga — icke av den oroande beskaffenhet, som den är, kunde det enligt de sakkunnigas uppfattning i allt fall erbjuda svårigheter att framdeles få driftkostnaden att gå ihop med de inkomster, som nu stå till buds genom bidrag från staten, landsting, målsmän eller eljest. Hittills har detta lyckats, men vissa omständigheter ställa sig ogynnsammare för framtiden. Det anslag av 250 kronor, som för närvarande utgår såsom statsbidrag för varje blind sinnesslö i skolhemmet, får icke utgå för varje särskild elev för längre tid än åtta år, under vilken tid en skolkurs i de vanliga sinnesslöanstalterna auses kunna medhinnas. Överflyttade därefter till arbetshemmet, erhålla de sinnesslöa statsbidrag allenast efter 100 kronor för år; och då elevantalet i stiftelsens arbetshem naturligen kommer att undan för undan växa, har man följaktligen att motse en genom angivna förhållanden fortgående relativ inkomstminskning. På fortsatt utgående av landstingsanslagen bör man visserligen kunna hoppas, men någon obetingad säkerhet härutinnan är naturligen icke given.

Emellertid är det, såsom sagt, framför allt bostadsfrågan, som enligt de sakkunnigas uppfattning innebär anledning till oro. De sakkunniga hava underkastat denna fråga, vilken av dem betecknas såsom anstaltens livsfråga, en ingående undersökning. Innan de redogöra för anstaltens nuvarande bostadsförhållanden, omnämna de, hurusom de tagit kännedom, genom från stiftelsen infordrad redogörelse, även om anstaltens förhållanden i förevarande avseende, sådana de under gångna tider varit.

Bostads-
frågan.

Vad därvid meddelats — fortsätta de sakkunniga — angående redan tilländalupen tid innebär en talande historik om ständiga svårigheter, bekymmer, besvär och kostnader, allt från den tid då anstalten i sin första begynnelse med fyra elever inrymdes uti Skara i en liten våning om fyra små låga rum med kök på nedra botten i ett gammalt trähus utan stenfot och utan gård, och intill den tid, som nu är. Det framgår av redogörelsen, hurusom tider funnits, då man stått inför faran att icke kunna få tak över huvudet, ja, då denna befarade svårighet blivit en verklighet för kortare tider, då samfälligheten måst om än tillfälligtvis upplösas och eleverna liksom ock anstaltens personal inhysas provisoriskt på flera skilda håll. Talrika, ofta under de mest bekymmersamma förhållanden företagna flyttningar hava ägt rum. Dessa hava naturligtvis medfört dryga flyttningskostnader samt verkat upprivande och slitande för personalen; undervisningen och vården hava därvid blivit lidande.

Efter att hava omnämnt, hurusom en förbättring inträdde år 1908, så till vida som stiftelsen då kunde taga i bruk den redan omförmälda, stiftelsen tillhöriga träbyggnaden, inrymmande dock blott en del av anstalten och ej heller i övrigt tillfredsställande, lämna de sakkunniga en framställning av de nuvarande bostadsförhållandena, av vilken framställning jag nu torde få återgiva huvuddragen. I denna min redogörelse kommer jag även att tillgodogöra mig vissa under hand inhämtade upplysningar, särskilt angående en del förändringar, som under den allra senaste tiden vidtagits vid anstalten.

Anstalten är förlagd uti flera olika lokaler med synnerligen spritt läge i förhållande till varandra. Dessa lokaler utgöras i främsta rummet av stiftelsens eget, nyss omnämnda hus. De övriga äro förhyrda och bestå dels av två särskilda lägenheter i var sitt av två olika hus å den s. k. Nybergska fastigheten i Vänersborgs stad, dels av manbyggnaden å det utom själva staden belägna länderiet Fredriksberg, dels av manbyggnaden å den Vänersborgs stad tillhöriga men delvis utom dess planlagda område belägna egendomen Lyckhem. Härtill kommer från och med augusti 1913 ett förhyrt bostadshus i Grästorps köping.

I stiftelsens eget hus är skolans större avdelning, för blinda sinnesslöa, inrymd. I det större av de omförmälda husen å Nybergska fastigheten har förlagts skolans mindre avdelning, den s. k. lilla skolan, vilken består av de blinda dövstumma; i det mindre huset inom Nybergska fastigheten äro bostäder beredda för en del av stiftelsens personal. I den nämnda lägenheten i Grästorp har från nyss angivna tidpunkt inrymts arbetshemmet samt den avdelning av skolan, som benämnas skolans arbetsavdelning. Å Fredriksberg befinner sig numera en avdelning av asylen. Å Lyckhem slutligen har en andra avdelning av asylen sin förläggning.

De av anstalten disponerade utrymmena innefatta 97 boningsrum eller till bostad använda rum — tre kök och en hall användas nämligen till boningsrum — samt 8 kök. Särskilda hushåll uppehållas på 5 ställen, nämligen i stiftelsens byggnad, i den större byggnaden till Nybergska egendomen, å Fredriksberg, å Lyckhem samt i Grästorp. De 97 boningsrummen eller till bostad använda rummen fördela sig med 28 å stiftelsens egen byggnad, 15 å den större lägenheten inom Nybergska gården samt 3 i det minsta huset inom sistnämnda gård, 10 å Fredriksberg, 16 å Lyckhem samt 25 i huset i Grästorp.

För föreståndarinnan finnes icke någon bostad upplåten. Då nuvarande föreståndarinnan såsom gift har eget hem, har sagda missförhållande icke för närvarande påkallat någon särskild åtgärd, men det skulle naturligen under andra förhållanden innebära en synnerlig brist.

De särskilda platserna hava, såsom nämnts, ett särdeles spritt läge. Från föreståndarinnans hem är avståndet till Nybergska gården vid pass 300 meter, till stiftelsens byggnad 600, till Lyckhem inemot 1,100 samt till Fredriksberg ungefär 600 meter. De olika platserna ligga emellertid icke uteslutande en och samma led. Om man tänker dem sammanbundna med linjer, uppkommer en femsidig figur, vars yttergräns — bruten i knä vid en var av de särskilda platserna — får en sammanlagd längd av tillhoppa mera än 2 kilometer. Till Grästorp är järnvägsavståndet 24 kilometer.

De sakkunniga hava funnit — och helt visst med skäl — redan de nu angivna omständigheterna omedelbart giva vid handen förläggningens olämplighet. Den närmare beskrivning, som de lämna, bekräfta deras uppfattning om förhållandenas otillfredsställande beskaffenhet. Att i detalj återgiva denna deras beskrivning av de särskilda lägenheterna skulle bliva allt för vidlyftigt. Jag torde få inskränka mig till några spridda drag redan dessa torde bliva tillräckligt upplysande.

Vad först beträffar *stiftelsens eget hus* — den år 1908 av trä uppförda byggnaden — är redan tidigare antytt, att den enligt en vid tiden för dess tillkomst uppgjord byggnadsplan var avsedd att utgöra allenast *en* bland de byggnader, som man då tänkte sig såsom erforderliga för att inrymma anstalten med dess olika avdelningar. Byggnadsplanen var anlagd efter vida mindre mått och utrymmesberäkning, än som sedermera visat sig erforderligt. Den kunde emellertid av brist på medel icke realiseras i vidare mån, än att endast själva huvudbyggnaden kom till utförande. Men därvid blev nödigt, att dennas lokaler användes delvis på annat sätt än det ursprungligen avsedda.

Den av de sakkunniga lämnade närmare beskrivningen utvisar bland annat, att utrymmet, för att kunna bärbärgera i byggnaden inrymda omkring 40 elever jämte husmoder, lärarinnor och tjänstepersonal, är till det yttersta anlitat; att den del av husets nedre våning, som inrymmer kök och ekonomilokaler, har sammanlagt en yta av 7×13 meter, vars otillräcklighet omedelbart framgår redan därav, att större anpart av nämnda yta icke står till buds för skafferi, handkammare, mjölk- och kylrum, vishus och källare än tillsammans knappt 15 kvadratmeter, fördelade på två små rum, de enda förrådsrum, som finnas för hela det i byggnaden inhysta stora hushållet, utgörande omkring 60 personer; att befintliga slöjdrum med knapp nöd lämna plats för vävstolar, bord och dylikt, som är nödvändigt för arbetet; att ett befintligt s. k. dagrum är alldeles otillräckligt för barnen, av vilka därför blott de mindre få vistas där, medan de övriga få halla till i korridoren, som löper genom hela huset, eller i den ovanpå köket belägna s. k. högtidssalen, vilken också dagligen användes till undervisning i flera ämnen; att lärarinnorna måste emellanåt använda sina egna rum till undervisning, då det ej finnes plats på annat håll; att gymnastikövningarna försiggå dels och huvudsakligen i korridoren, dels i dagrummet, där det satts upp några ribbstolar, linor och dylikt. Utom hus är det icke bättre ställt. Tomten, bestående av åkerjord, innehåller tre tunnland och är till formen en tämligen regelbunden bred rektangel, å vars mitt byggnaden är belägen. Tomten, som är alldeles plan, lär ligga på den lägsta punkten i omgivningen, och då det i den delen av staden icke ännu finns någon ordnad avloppsledning utom genom öppna diken, som nästan sakna fall, är stiftelsens område mycket vattensjukt, särdeles vår och höst.

Tomten saknar stängsel, så att de blinda skulle kunna förirra sig hur långt som helst, om de icke ständigt övervakades.

Det finns ingen annan planering än en inkörsväg och en mindre gårdsplan söder om huset, där barnen få vistas utan skydd mot sol eller bläst — regnar det, måste de i brist på lekskjul eller dylikt hållas inomhus. Några träd, som kunna giva skugga, finnas heller icke.

Då huset byggdes, funnos inga medel till anordnande av badrum. För att barnen skulle få bada, måste de föras till stadens allmänna badhus, som ligger i motsatta

ändan av staden, i den s. k. nordstaden, alldeles för långt att gå för många av anstaltens elever. De måste därför skjutas till och från badhuset. Ensam åkandet kostade 12 kronor för varje baddag, och som denna baddag återkom i regel var fjortonde dag, har detta varit en dryg utgift till alla andra, som orsakats av de bristfälliga bostadsförhållandena.

Vad härefter angår de inom *Nybergska fastigheten* förhyrda lägenheterna och särskilt den, i vilken lilla skolan — om cirka tio elever — är förlagd, är densamma ytterligt dragig och kall. Under vintern 1911—1912 var det t. ex. vid nordlig vind omöjligt att hålla värmen uppe i mera än + 6 till 8 grader; och ehuru alla rummen utom ett äro ganska små, förbrukades där 25 famnar björkved under år 1912. Anstalten har nu där måst låta sätta in 2 stycken elektriska kaminer för att om möjligt i allmänhet hålla högre temperatur åtminstone i nedra våningen, där barnen vistas om dagen.

I källarvåningen till huset finnes en liten tvättstuga, som kan användas för mindre tvätt, men vid sådant arbete vållas obehag i hela huset genom ånga och fukt, som därvid uppstå.

Ingången till huset är förlagd åt norr genom en liten, ytterst trång förstuga, i vilken finnes nedgång till källaren, samt några trappsteg, som leda upp till ett högre plan i förstugan. Dessa trappsteg äro ytterst förrådiska för de blinda, då förstugan är så liten, att väggarna äro alldeles upptagna dels av nämnda trappsteg och av trappan, som leder till övre våningen, dels av de fyra dörrarna, varigenom man kommer in i personalens matrum, i barnens arbetsrum samt i köket. I övre våningens förstuga äro förhållandena än mera farliga, ty om två elever samtidigt gå ut genom olika dörrar — en dörr leder in till flickornas sovrum, en annan till gossarnas — utan att veta om varandra, riskerar den ena att störtas ned av den andra medelst dörren, som öppnas av den senare.

I *Lyckhem*, som äges av Vänersborgs stad, har asylens varit inrymd sedan hösten 1907. En del av asylens är emellertid, såsom redan är antytt, numera förlagd till Fredriksberg. Det hus, som av anstalten förhyres i Lyckhem, är byggt till privatbostad och kan alltså icke vara lämpligt för en anstalt av detta säregna slag. Det lämnar heller icke utrymme för mera än 37 asylister. Utrymmet är emellertid redan för detta antal mycket hårt anlitat, och rummens läge i förhållande till varandra ökar svårigheterna, särskilt därigenom att skyddslingarna måste vistas i husets båda våningar och, då de äro mer eller mindre oförmögna att hjälpa sig själva, bäras upp och ned för trapporna, vilket, då de flesta ej längre äro barn, är i dubbel mening ett tungt arbete. Under långa tider har vatten till det stora hushållet om cirka 50 personer måst forslas från staden vid tillfällen, då den enda brunn, som finnes för icke blott asylens hushåll utan ock för en stor ladugård om 30 djur och för de andra hushåll, som finnas på gården, alldeles sinat ut. Emellertid har staden numera låtit utdraga vattenledning likasom ock gasledning till Lyckhem.

Å *Fredriksberg*, där tidigare arbetshemmet varit förlagt men numera en del av asylens är inrymd, hava rummen ett obekvämt och splittrat läge samt äro för sitt ändamål otillräckliga. De äro kalla och dragiga.

Såsom i det föregående omtalats, hava numera arbetshemmet samt skolaus arbetsavdelning, som förut varit förlagda till den nyssnämnda byggnaden å länderiet Fredriksberg, flyttats till *Grästorps* köping. Det visade sig nämligen under loppet av år 1913, att utrymmet för arbetshemmet å Fredriksberg icke medgav någon ökning av elevantalet där. En sådan ökning var likväl nödvändig för att bereda plats åt de äldre elever i skolan, vilka borde övergå till

arbetshem och vilkas avskiljande från skolan var behöfligt jämväl med hänsyn därtill, att eljest ingen plats kunde beredas för de barn, vilka blivit nyanmälda till intagning i skolan och vilka borde vinna inträde där i slutet av augusti vid höstterminens början. En annan och större lokal måste alltså anskaffas för arbetshemmet. Det befunns emellertid omöjligt att i Vänersborg eller dess närmaste omnejd erhålla någon lämplig eller tillräckligt stor lokal. Efter mycket sökande på olika håll fann man, att ett i Grästorp under uppförande varande hus, vilket kunde i det närmaste bliva invändigt färdigt till den 1 augusti 1913, skulle kunna för ändamålet användas, och blev detsamma förhyrt mot en årlig hyra av 2,500 kronor för tiden från och med augusti 1913 till den 1 oktober 1916. Huset är av trä i två våningar, vardera med tre lägenheter om respektive 3, 3 och 5 rum jämte kök; å vinden finnas 3 enkelrum och å gården nödiga uthus. Även här vållas svårigheter och kostnader genom brist på vatten. Arbetshemmet tog denna nya lokal i besittning i mitten av augusti 1913. För närvarande finnas där 23 elever, och platsantalet tål ännu någon ökning.

Det var naturligtvis, framhålles från stiftelsens sida, en nödfallsåtgärd att förlägga en avdelning av anstalten så långt från de andra avdelningarna; svårigheterna äro därmed icke minskade, snarare tvärtom. Anstaltens skötsel har genom den ännu mera splittrade förläggningen blivit ännu besvärligare, och någon relativ minskning av driftkostnaden har icke vunnits.

Sedan arbetshemmet jämte arbetsskolavdelningen sålunda förflyttats från Fredriksberg, har det där ledigblivna utrymmet, såsom redan nämnts, tagits i anspråk för en ny avdelning av asylen, detta med hänsyn till det alljämt framträdande behovet av nya anstaltsplatser, särskilt i fråga om asylvård.

För samtliga de förhyrda lokalerna, vilka lämna så mycket övrigt att önska, erläggas hyror, som stiga till stora belopp, enligt följande förteckning:

1) Nybergiska gården:

för »lilla skolan» för år	kronor 1,500: —
» en lägenhet, bebodd av lärarinnor.....	» 250: —

2) Lyckhem	» 2,100: —
------------------	------------

3) Fredriksberg	» 1,000: —
-----------------------	------------

4) Huset i Grästorp	» 2,500: —
---------------------------	------------

Summa kronor 7,350: —

Kontrakten för dessa olika lägenheter utgå:

för lägenheterna i Nybergiska gården:

för »lilla skolan» den 1 augusti 1916,

» personalen den 1 oktober 1916,

för Lyckhem den 1 oktober 1915,

» Fredriksberg den 1 oktober 1916,

» huset i Grästorp den 1 oktober 1916.

Utom dryga hyror har anstalten måst ikläda sig stora omkostnader för en del förändringar i lokalerna, för ledningar och dylikt, för pumpar och vattenhämtning etc. Vad saknaden av tvättinrättning för en dylik anstalt om redan nu över 125 platser samt med en personal av mer än 40 har för betydelse för ekonomin och huru stora de svårigheter äro, som i anledning därav måste övervinnas, låter sig lätt tänka. Också

innehåller betänkandet en livlig skildring av de olägenheter, som nämnda avsaknad medför.

De sakkunniga finna, efter den lämnade redogörelsen för bostadsförhållandena, därav framgå, att stiftelsens bostadsfråga laborerar med synnerliga svårigheter. De utveckla detta ytterligare genom följande erinringar, dem jag torde få återgiva:

Ej nog med att de nu använda lokalerna äro i och för sig olämpliga. Att själva verksamheten inom anstalten måste lida under de ogynnsamma lokalförhållandena och att ledningen och övervakandet av densamma försvåras, i vissa delar nästan omöjliggöres, är lätt att inse, liksom ock att anstaltens arbete blir ej blott förtyngt utan ock högst väsentligt fördyrat.

Till följd därav, att de lokaler, varöver anstalten förfogar, äro belägna så långt ifrån varandra, har för var och en av de fem avdelningarna måst anordnas särskilt hushåll med husmor och övrig ekonomipersonal samt anskaffas köksinventarier, möbler m. m., vilket allt icke vore nödvändigt annat än i största begränsning, om ett gemensamt hushåll för hela anstalten kunde anordnas. Frånsett kostnaderna för nämnda personal och inventarier, blir själva kosthållet betydligt dyrare, då det måste delas på 5 hushåll, än om det vore samlat på ett enda. Alla inköp och dylikt kunde då också göras tillsammans, vilket är omöjligt under förhandenvarande förhållanden, i all synnerhet som det på ingendera avdelningen finnes några förrådsrum utan man därför i allmänhet måste leva för dagen. Varje husmor är själv ansvarig för sitt hushåll och dess ekonomi och måste därför hava frihet att själv göra sina uppköp. De olägenheter, som detta medför, minskas dock något dels därigenom, att leveransanbud å specerier, mjölk och dylikt infordras för alla hushållen gemensamt, dels genom husmödrarnas tävlan att göra det bästa möjliga av det minsta möjliga.

Fördelningen av eleverna på många olika hus medför naturligen stora svårigheter även för undervisningen och ställer större fordringar på lärarinnornas krafter, än som behöves, om icke elever och lärarinnor vore spridda i flera hus, skilda på långt avstånd. I denna anstalt kan ju icke komma i fråga någon klassundervisning, där varje lärarinna hade sin klass att undervisa; de blinda dövstumma undervisas i allmänhet individuellt, de övriga i små grupper om 4, 5, 6 elever, vilka senare kunna tillhöra olika grupper i olika ämnen. Dessutom måste den intellektuella undervisningen omväxla med den praktiska, och då varje lektion icke räcker mer än 25 minuter, blir det ju ständigt ombyte för både elever och lärarinnor. Eleverna få i allmänhet blott 2—3 timmars intellektuell undervisning dagligen, vilket gör, att varje lärarinna måste meddela sådan undervisning åt dubbla antalet grupper eller individer. Den praktiska undervisningen, som naturligtvis i denna anstalt har den allra största betydelse, meddelas av särskilda slöjdlärarinnor, vilka senare i allmänhet kunna samtidigt sysselsätta ett större antal elever än de förra. Då somliga elever äro ytterligt talamodsprövande och svåra att undervisa, måste deras undervisning fördelas efter de olika ämnena på flera lärarinnor — detta beträffande såväl intellektuell som praktisk undervisning — men även härutinnan lägger splittringen stora svårigheter i vägen. Sammanförandet av anstaltens olika avdelningar vore även av detta skäl av stort behov påkallat.

Alla de nu nämnda otillfredsställande lokalerna erbjuda blott utrymme för anstaltens nuvarande behov. Frånsett den ökning av alumnantalet, som försiggår, möter

emellertid osäkerhet för stiftelsen att kunna få behålla ens de lokaler, som den nu innehar. I Vänersborg har under senaste tiden uppstått verklig bostadsbrist till följd av att det länge beramade kasernbygget påbörjats och att med anledning därav förman och arbetare för detsamma strömma till i betydande antal. I följd av den nya regementsförläggningen ha ock flera familjer inflyttat till staden. För att få bibehålla ens de nuvarande bostäderna står stiftelsen inför utsikten av höjda hyror. Den årliga driften, som hittills trots alla svårigheter kunnat uppehållas utan överskridande av årsinkomsterna, skulle då icke kunna bli vidmakthållen med den statshjälp och andra årliga bidrag, som nu lämnas. Stiftelsen komme inför tvänget att för hyresbehov nödgas anlita större eller mindre del av de nu befintliga kontanta kapitaltillgångarna, i den mån en sådan användning icke hindras av uppställda donationsvillkor. Men det jämförelsevis obetydliga belopp, som kunde stå till buds för sådant användande, vore snart förtärt. Att anlita den allmänna offervilligheten har vid skilda tillfällen av bryderi och svårighet med framgång försökts; men att låta denna utväg ingå såsom en ordinarie faktor i anstaltens ekonomiska villkor är dock alltför bekymmersamt och osäkert. Skulle emellertid av någon anledning de nuvarande lokalerna ej vidare stå att erhålla, är det, så vitt man kan döma, så gott som ogörligt att få andra i deras ställe på den plats, där anstalten nu är förlagd.

Men än mera. Anstalten måste vara beredd att möta jämväl ett ökat platsbehov. Anstalten, som icke ännu motsvarar det förefintliga behovet, befinner sig i ett utvecklingsstadium, och man har att emotse en fortskridande ökning.

Men huru skall det låta sig göra att på en plats, där utsikten att få hyra bostäder till ersättning för de nuvarande, därest de ej längre stå att få, är så ytterst oviss, därutöver anskaffa ytterligare andra? Den förutnämnda, av utrymmesbrist framtvungna flyttningen av arbetshemmet till Grästorp på ett avstånd av 24 kilometer, har lett därtill, att anstaltens skötsel blivit ännu besvärligare än förut.

Skall då anstalten vägra att taga emot nya elever? Skall den från sig skilja sådana, som redan inkommit i densamma?

Ja, därtill skulle nöden kunna tvinga. Men detta måste betecknas såsom en synnerligen beklaglig utväg. Barn anmälas, som kanske hava den rätta åldern för inträde. Tillbakavisas de, är måhända för dem just det tillfälle försummat, då något till deras verkliga gagn kunnat göras. Nödgas de att kvarstanna i sina hem med dessas ofta mer än bedrövliga förhållanden, blir vanvård och elände deras antagliga lott, till dess de till äventyrs i bästa fall någon gång framdeles kunna få komma till anstalt, men då troligen såsom asylister, enär rätta tiden för deras bildbarhet blev obegagnad. Det må icke förtänkas stiftelsen, att den icke kunnat besluta sig för att hämma den normala årliga tillökningen av skyddslingar. Men man står inför möjligheten, att så måste ske. Därmed vore emellertid ett svårt avbräck gjort i abnormvården på detta område. Något liknande har en gång ägt rum inom dövstumvården. Under trycket av ogynnsamma förhållanden hade en hel del uppväxande dövstum ungdom blivit i saknad av tillfälle till undervisning. När sedermera kraftigt ingripande skedde för att bereda undervisning åt alla dövstumma, måste särskilda anstalter upprättas för dem, som i väntan på att erhålla skolplats blivit överåriga. Någon motsvarighet till denna åtgärd — med något så när avsevärt gagn — skulle icke på det område, som här är i fråga, kunna anordnas.

Lika svårt och kanske än mer bedrövligt vore det, om anstalten bleve tvungen att av brist på utrymme från sig skilja några redan däri intagna skyddslingar. Såsom förut är nämnt, äro några få av asylisterna seende. Anledningen till att dessa intagits

är jämväl omförmäld, likasom ock att dessa antagits villkorligt, och man måste skilja dem från anstalten i den mån, deras platser bliva behöfliga för sådana, som egentligen höra till densamma. Värre vore det däremot, om man skulle nödgas avskilja sådana, som äro blinda. Vilket olyckligt öde detta skulle innebära för dem, som därav drabbades, behöver icke särskilt betonas. Skulle anstalten nödgas att blott av utrymmesskäl skilja från sig ett större eller mindre antal i anstalten redan inkomna blinda, vore ett sådant förhållande ytterst beklagligt, och man må livligen hoppas, att något dylikt icke skall behöva inträffa.

Vid öfvervägande av det sålunda anförda uttala de sakkunniga det omödet, att stiftelsens ställning är allt annat än tryggad och att dess förmåga att fylla den uppgift, som den har sig förelagd, är äventyrad.

5. Bör det allmänna övertaga vården av de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa, och huru bör i sådant fall detta ske?

Den närmare granskning, de sakkunniga företagit av förhållandena i vårt land på förevarande område av abnormundervisningen, har således givit vid handen, att för de ifrågavarande vanlottade, de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa, icke någon annan möjlighet till lämplig vård finnes än den, som beretts dem av en enskild vårdanstalt, drottning Sofias stiftelse, samt att det allmänna icke på annat sätt ägnat dem någon omsorg än genom beviljande av ett jämförelsevis knappt understöd till nämnda enskilda vårdanstalt. Utredningen har ock visat, att ifrågavarande gren av abnormundervisningen är den enda, där det allmänna icke i ena eller andra formen på ett mera direkt sätt ingripit.

Bör det allmänna övertaga vården av blinda dövstumma och blinda sinnesslöa?

Den fråga, de sakkunniga därefter upptagit till besvarande, är denna: Kan man längre bliva stående vid vad nu gäller beträffande uppfostran och vård av blinda dövstumma och blinda sinnesslöa?

Denna fråga kan — yttra de sakkunniga — besvaras jakande allenast under ena av två skilda förutsättningar.

Kunde stiftelsen — trots sin egenskap att vara enskild — anses tryggad till sin fortvaro, så att man ägde säkerhet, att den allt framgent skulle kunna erforderligen fylla sin uppgift, då skulle man visserligen icke hava av nöden att nu ingripa på något särskilt mera omfattande sätt.

Men om denna förutsättning icke äger giltighet, då kan man icke stanna vid

det närvarande tillståndet annat än under den förutsättningen, att omhändertagandet av de vanlottade, varom här är fråga, icke är att anse såsom något mera maktpåliggande intresse för det allmänna. I sådant fall bleve visserligen anstaltens upphörande eller tillbakagång eller oförmåga att i erforderlig grad fylla, vad den fått sig förelagt, en ledsam eventualitet. Men vore den sak, som gaves till spillo, ej av desto mer betydelsefull eller krävande art, finge man ju — må vara med ett beklagande — nöja sig med att låta anstalten verka allenast så pass mycket och så pass länge, som för densamma med den statshjälp, den åtnjuter, överhuvud vore görligt.

Först gäller det alltså att besvara den frågan, om den befintliga enskilda vårdanstalten, drottning Sofias stiftelse, kan anses till sitt bestånd och till sin förmåga att i tillräcklig omfattning tillgodose det förefintliga behovet vara tryggad. Efter noggrant överbäggande av de omständigheter, som därvid böra komma i betraktande, hava de sakkunniga, såsom framgår av vad jag nyss ur deras betänkande återgivit rörande stiftelsens ställning, kommit till den uppfattningen, att stiftelsens ställning är allt annat än tryggad och att dess förmåga att fylla den uppgift, som den har sig förelagd, är äventyrad.

Man ställes då inför den frågan: kan det från det allmännas synpunkt anses vara ett maktpåliggande intresse, som bör på ett fullt betryggande sätt tillgodoses, att nödig anstaltsvård blir i erforderlig omfattning beredd de vanlottade, om vilka här är fråga, de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa?

Det kunde måhända anses tillräckligt — yttra de sakkunniga — att såsom svar å denna fråga hänvisa till den lämnade historiken över abnormväsendets utveckling och till de uttalanden, som där blivit återgivna. Översikten visar, att det allmännas intresse av att den behövliga anstaltsvården blir på ett betryggande sätt tillhanda, hållen redan blivit från auktoritativa håll i princip erkänt såsom innebärande ett bjudande krav; och de uttalanden, som härutinnan skett, hava, så vitt de sakkunniga funnit, icke blivit motsagda.

Vad angår de blinda dövstumma, som äro bildbara, hava de sakkunniga ansett sig i detta avseende endast behöva erinra om huruledes de blinda dövstummas anspråk blev på sin tid av både dövstumkommittén och blindkommittén erkänt såsom lika berättigat som de seende dövstummas, och att, då deras kategori icke inordnades i den allmänna dövstumregleringen, dit deras sak av kommittéerna ansågs höra, detta berodde, icke på något underkännande av deras behov och anspråk, utan därav, att man dels ansåg sig böra inhämta närmare erfarenhet om sättet för och resultatet av deras undervisning, dels fann deras sak i organisatoriskt avseende falla utom det ordnande av dövstumundervisningen, som då ägde rum. Man stannade för den skull vid att inleda och tills vidare fortsätta ett försöksstadium, allt under erkännande av behovet av en framtida definitiv reglering. Uppgiften att besörja detta övergångsstadium blev överlämnad till den enskilda anstalten såsom en från det allmänna och i dettas intresse åt anstalten anförtrord uppgift. Ett likartat förhållande framträder i fråga om de bildbara blinda sinnesslöa. Att deras fråga icke kom till lösning i sammanhang med den allmänna blindlagstiftningen hade förvisso sin grund i organisatoriska betänkligheter och dessutom, väl även här, i den uppfattningen, att saken icke var mogen och att man för den skull borde se tiden an. När sedermera på den tid, då den allmänna sinnesslövårdens ordnande stod på dagordningen, de blinda sinnesslöas lott särskilt gjordes till föremål för prövning, betonades samhällets oeftergivliga plikt att jämväl för denna grupp av barn söka lindra deras hårda lott genom bibringande av den uppfostran, som är möjlig; och när till realiserande av detta ändamål anslag

äskades för den enskilda anstalten, skedde detta under uttalanden, som uttryckligen inneburo, att anstalten fick sig särskilt anförtrodd en uppgift, som det i själva verket var samhällets oeftergivliga plikt att fylla. Vad de obildbara blindas sinnesslöa beträffar torde blott behöva erinras om andesvagkommitténs uttalande, att för vissa grupper av obildbara sinnesslöa anstaltsvård *måste* beredas; om medicinalstyrelsens sedermera uttalade mening, att den grund, på vilken staten iklätt sig skyldigheter gentemot de sinnessjuka, i själva verket gäller även i fråga om de obildbara sinnesslöa; samt om de uttalanden i fråga om statens plikt att anordna särskilda asylor för obildbara sinnesslöa, vilka av vederbörande departementschef fälldes, när 1904 års förut omnämnda proposition blev beslutad. Hava det allmännas skyldigheter beträffande idiotvården blivit på sådant sätt principiellt erkända — naturligtvis under förbehåll att själva genomförandet måste lämpas efter behovets olika storlek hos olika grupper och efter vad det allmännas tillgångar kunna i sin tillväxt successivt medgiva — så måste ett dylikt erkännande givetvis i alldeles särskild grad gälla för de obildbara sinnesslöa, vilka därjämte äro blindas.

Måhända är dock all invändning eller tvekan icke genom de gjorda erkännandena undanröjd. De sakkunniga tro sig därför böra något närmare framhålla ytterligare ett par punkter i ämnet.

Vad då först beträffar själva *behovet* för de vanlottade, om vilka här är fråga, att bliva särskilt omhändertagna till uppfostran eller vård, torde väl ingen som helst tvekan kunna råda om dess befintlighet. Ingen lär heller förneka, att det nödtillstånd, som här föreligger, har trängande anspråk på hjälp och tillmöteskommande. Ty de hem, som dessa olyckliga tillhöra, kunna nästan undantagslöst icke bjuda dem vad deras olyckliga belägenhet kräver; hemmens oförmåga härutinnan är påtaglig och konstaterad. Om barmhärtighetskravet får erkännas såsom en talande och bestämmande synpunkt även för det allmänna, förefinnes det för visso till fyllest i detta fall.

Med allt erkännande av att här föreligger en oförvållad nöd, som icke kan genom blott enskilda krafter avhjälpas, kan emellertid den invändningen möta, att det allmänna dock icke kan åtaga sig att söka undanröja och avhjälpa allt dylikt missförhållande. Samhällsförhållandena hava ej ännu uppnått den utveckling, att man kan utan vidare erkänna såsom en det allmännas plikt att på ett avgörande sätt inskrida, var helst ett sådant till barmhärtighetskänslan talande krav föreligger. Staten kan än så länge — skulle någon kunna säga — icke göra det till en plikt för sig att tillgodose sådana låt vara i och för sig behjärtansvärda anspråk som det här föreliggande, med mindre den kan anse sig därvid på samma gång främja någon *sin* direkta nytta och förmån, något sitt *eget* intresse.

De sakkunniga tro, att även om denna synpunkt anlägges, man kommer till ett jakande svar på den uppställda frågan, och anmärka i denna punkt följande.

Man möter understundom i dagligt tal, vid fråga om hithörande vanlottade, ett ordasätt, vilket betecknar dem såsom »mindervärda». Med detta uttryck menar man nog icke, att de skulle vara, från allmän mänsklig synpunkt sett, så att säga mindre värda, att de skulle äga vad man kunde kalla ett lägre människovärde. En sådan uppfattning ligger nog icke i uttrycket. Säkerligen avser detta allenast, att de för statens eget mål och för dess allmänna syften äro till mindre gagn eller bättnad. Det ligger då ej längre i ordet en förklenande betydelse. Ty att ett olika stort värde från *sagda* synpunkt kan tillkomma olika människor är givet, och anstaltens skyddslingar hava visserligen såsom statsborgarmaterial ringa eller ingen valör. Men härmed är förvisso icke sagt, att icke det skulle representera ett verkligt det allmännas intresse att taga dem om hand. Nyttan för det allmänna härav framträder tvärtom ganska påtagligt.

Det måste sålunda erkännas, att för de hem, där blindade dövtumma och blindade sinnesslöa finnas, deras därvaro innebär en stor och bekymmersam olägenhet och detta i den omfattning, att det måste anses lända även till allmän nytta, att bördan blir avlyftad. Frånsett den nedtryckande känslan för de enskilda hemmen att icke kunna även med bästa vilja bereda den uppfostran och vård, som är behöfelig, utgör den vanlottades vistelse därinom, såsom förlamande arbetet och arbetshägen, en även i ekonomiskt avseende betydande hämsko. Härtill kan läggas, att när den vanlottade icke erhåller nödig omvårdnad, han lätt nog förfaller till moraliska lyten och därigenom kan bli i sedligt avseende farlig för sin omgivning. Särskilt må påpekas den samhällsskada, som kan uppstå därefter, att han kan komma att giva upphov till nya individer av sitt sorgligt lottade släkte, något som bör och genom en väl ordnad anstaltsvård även kan bli förebyggt. Ej heller bör lämnas åsido den verkliga samhällsnytta, som i allt fall måste anses ligga däri, att på ett sådant område av nöd och olycka som detta barmhärtighet överhuvud sker och den allmänneliga medkänslan blir väckt och vidmakthållen. Slutligen torde här ett ord vara på sin plats därom, att i och med ifrågasättande olyckligas omhändertagande det allmänna i någon mån avbetalar en samhället påvilande skuld. Ty den grupp abnorma, varom här är fråga, är tvivelsutan i vidsträckt mån resultatet av inom samhällskroppen utbredda moraliska lyten — lyten, som samfundet såsom sådant visserligen icke vållar men som det är dess oavlåtliga plikt att bekämpa och vilka, där detta icke lyckas eller i alla fall icke lyckas så, som önskvärt vore, uppkalla samhället, med kravet av en bjudande plikt, att söka hindra de olyckliga följder, dem man stått maktlös att förekomma.

Måste alltså erkännas, att ej blott det allmänna barmhärtighetskravet utan och den direkta samhällsnyttan äro i denna sak tillräckligt talande, skulle dock kunna tänkas ytterligare en invändning, gående ut därpå, att rätta tidpunkten för det steg, man erkänner böra tagas, dock ej ännu är inne.

I den mån en sådan invändning kan avse, att det allmänna ekonomiska resurser ännu icke skulle tillstädja syftets realiserande, kan den naturligen icke utgöra föremål för de sakkunnigas närmare bedömande. För de sakkunniga kan endast härvid gälla att uppmärksamma, huru det intresse, som här är i fråga, ställer sig till andra närliggande och med detsamma jämförliga samt huruvida från dylik synpunkt ett undanskjutande är påfordrat.

I sådant avseende framhålla de sakkunniga ytterligare, vad som redan ligger i det hittills framställda, nämligen att det steg på abnormvårdens område, som här ifrågasättes, just utgör en organisk anslutning till och fullföljd av den redan skedda utvecklingen.

I fråga om de hithörande bildbara blindade är detta förhållande mer än tillräckligt betygat därefter, att det var mera av organisatoriska än av sakliga skäl föranledda hinder, som en gång ställde de blindade dövtumma och de blindade sinnesslöa utom den allmänna dövtum- och blindlagstiftningen. Vad åter de obildbara beträffar skulle deras sak kunna tänkas fortfarande kollidera med sinnessjukvårdens intresse på sådant sätt, att densamma ännu borde stå tillbaka. När medicinalstyrelsen, innan proposition

1904 avläts till riksdagen angående de obildbara sinnesslöa, hade att yttra sig i detta ärende, uttalade styrelsen den meningen, att dessas anspråk på anstaltsvård måste tillsvidare eftersättas de sinnessjukas. Vid samma tid framlades emellertid av styrelsen en plan för sinnessjukvårdens ordnande inom riket, enligt vilken skulle i skilda delar av landet uppföras fyra nya anstalter, nämligen en för Dalarne och angränsande landskap, en för Småland jämte därtill i söder gränsande län, en för

de fyra nordligaste länen samt en för Stockholm och angränsande län. Sedan under åren 1905, 1906 och 1910 beslut fattats om uppförande av nya hospitalsanläggningar vid Säter, Västervik och Östersund, blev för den uppgjorda planens fullständiga genomförande vid 1911 års riksdag på kungl. proposition beslut fattat om en sinnessjukanstalts anläggande vid Strängnäs. Vid sådant förhållande synas åtgärderna nu med fog kunna riktas på även de obildbara sinnesslöa och dessas tillgodoseende med anstaltsvård. Ett bestyrkande härav ligger ock däri, att nyssnämnda till 1911 års riksdag framlagda förslag om ny hospitalsbyggnad jämväl innefattade förslag om beredande, i samband med sinnessjukanstalten, av 250 asylplatser just för obildbara sinnesslöa, närmast för sådana, som vore för omgivningen vådliga. Riksdagen gillade icke detta senare förslag, men detta därför, att riksdagen ansåg olämpligt, att den för de sinnesslöa nödiga vården skulle förläggas till hospital. Enligt riksdagens åsikt borde hospitalen uteslutande förbehållas de i egentlig mening sinnessjuka. I själva saken förklarade sig riksdagen däremot hålla före, att snara och kraftiga åtgärder borde vidtagas för beredande av vård i största möjliga utsträckning åt de obildbara sinnesslöa. Riksdagen sade sig ej vilja förneka, att det kunde anses böra ankomma på staten att i avseende å de fall av idioti, varom närmast vore fråga, eller de för omgivningen vådliga bereda denna vård; och uttalade sig riksdagen för utrednings verkställande i fråga om ej mindre det inom landet befintliga antalet idioter av ifrågavarande slag — de för omgivningen vådliga eller synnerligen störande — än även om sättet för beredande åt dem av nödig vård, vare sig nu detta ansåges lämpligen böra ske inom en centralanstalt eller i flera, på spridda platser belägna anstalter. Med nämnda kategori av sinnesslöa äro de blinda obildbara fullt jämförliga, ty om de än icke i regel äro för omgivningen vådliga i den bemärkelse, som 1911 års förslag torde hava avsett, äro de å andra sidan så mycket mera hjälplösa och svårskötta, betungande för omgivningen samt i en mängd fall synnerligen störande. Kommer så härtill, att frågan om de obildbara blinda idioterna icke kan vid sin lösning skiljas från frågan om de bildbara blinda sinnesslöa, lärar med fog kunna sägas, att spörsmålet om ordnandet i dess helhet av de blinda dövstummas och de blinda sinnesslöas sak framställer sig såsom en i utvecklingsserien på sin rätta plats nu inträdande aktuell fråga.

Slutsatsen av det anförda blir alltså, att då den enskilda anstalten ej längre kan fylla uppgiften, *de blinda dövstummas och de blinda sinnesslöas sak bör omhändertagas genom verksamt och betryggande inskridande från det allmännas sida*, ett inskridande, för vilket rätta tidpunkten — även med hänsyn till frågans läge i förhållande till andra jämförliga syften — nu är inne.

Sofia-stiftelsen
fortfarande
såsom en en-
skild anstalt?

Ett sådant det allmännas inskridande kan emellertid enligt de sakkunnigas mening icke ske på det sätt, att den befintliga anstalten erhöles förökad understöd men alltjämt bibehölle sin karaktär av enskild anstalt. Här om anföres:

Man kunde måhända tänka sig, att anstalten behölles kvar såsom en enskild anstalt, men att sådan hjälp lämnades, att dess fortbestånd bleve tryggt. Formen för en sådan hjälp vore i huvudsak given. Det är ju, beträffande anstaltens ekonomiska ställning, enkannerligen bostadsfrågan, som utgör den avgörande punkten. Man kunde då tänka, att staten trädde emellan på det sätt, att den löste åt stiftelsen dess svävande byggnadsfråga. Härvid bör emellertid uppmärksammas, att detta icke kunde gå

för sig på annat sätt, än att staten på egen bekostnad nu uppförde alla de byggnader, som för stiftelsen äro behöfvliga. Ty med ett byggnadsbidrag allenast är stiftelsen icke betjänt. Vid olika tillfällen hava visserligen inom riksdagen motioner väckts, gående ut på att byggnadsbidrag skulle beviljas, motioner, som dock — allt under erkännande av deras behjärtansvärda syfte — icke lett till påföljd. Det torde väl ock kunna sägas, att om än bifall för sådana förslag hade vunnits, deras åsyftade mål dock icke skulle hava uppnåtts. Ty förutsättningen, att stiftelsen skulle ha kunnat själv anskaffa, vad utöver statsbidraget för byggnadsändamålet erfordrats, skulle tvivelsutan icke hava blivit realiserat. I sina befintliga tillgångar äger stiftelsen icke det för ett sådant ändamål tillräckliga. Enda utvägen skulle hava varit, att genom enskildas offervillighet och donationer det felande beloppet skulle kunnat erhållas. Detta sistnämnda blir dock under alla förhållanden alldeles för stort, för att den angivna utvägen skulle kunna tagas i beräkning. Skall staten träda emellan med byggnads-hjälp åt den privata anstalten, måste staten vara beredd på att tillskjuta allt vad som för ändamålet behövs utöver det, som stiftelsen själv äger. Men att staten skulle vidkännas en så stor uppoffring i form av en åt enskild anstalt given subvention vore ju icke gärna tänkbart. Ett sådant inskridande, till sin betydelse likvärdigt med anstaltens hela nydanande, kunde ej gärna tänkas, med mindre den, som sålunda upprättade och organiserade, jämväl bleve det helas principal och ägare.

Fränsett alltså alla de andra skäl, som tala för att anstalten icke borde bibehållas såsom enskild, ligger jämväl i det nu senast påpekade en grund till att icke ett blott statens bidrag bör givas utan att, i stället för den privata anstalten, en det allmännas institution bör — om hjälp överhuvud skall lämnas — nu åvägabringas. Det rätta läser för den skull nog vara, att det allmänna åtager sig att själv tillhandahålla och besörja den på förevarande område behöfvliga anstaltsvården, att alltså uppgiften avlyftes från den enskilda för ändamålet otillräckliga anstalten och göres till en av det allmänna direkt vårdad och besörjd uppgift.

Då det alltså gäller att klargöra, huru den vård om ifrågavarande abnorma, som det allmänna bör åtaga sig, lämpligast bör ordnas, undersöka de sakkunniga först, huruvida de båda huvudgrupperna, de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa, alltjämt böra, såsom hittills varit fallet i drottning Sofias stiftelse, till uppfostran och vård sammanhållas inom en och samma anstalt, enkom ordnad för ändamålet samt skild från och oavhängig av andra anstalter.

De olika möjligheter, de sakkunniga därvid taga i betraktande, äro följande:

1. Kunna de blinda *dövstumma* hänvisas till dövstumskolan?
2. Kunna de blinda *dövstumma* hänvisas till någon annan abnormanstalt?
3. Kunna de blinda *sinnesslöa* hänvisas till blindläroverken?
4. Kunna de blinda *sinnesslöa* hänvisas till någon annan abnormanstalt?

Svaren på dessa frågor söka de sakkunniga finna genom att undersöka, av vilken särskild omvårdnad vardera utav de ifrågavarande grupperna abnorma förnämligast är i behov, samt tillse, i vad mån de olika abnormanstalterna skulle vara i stånd att lämna sådan omvårdnad.

Vad först angår de blinda dövstumma framgår redan av den alldeles säregna form för meddelelse, deras dubbla lyte nödvändiggör och vilken av de sakkunniga

Blinda dövstumma och blinda sinnesslöa i samma anstalt?

närmare beskrives, att de icke i någon för andra avsedd abnormanstalt kunna bliva lämpligen omhändertagna. De skulle sålunda icke i fråga om undervisning och näppligen i fråga om yrkesutbildning kunna sammanföras med vare sig dövstumma eller blinda¹. Härtill kommer, vad särskilt angår dövstumskolorna, att det alltid visat sig för skyddslingarnas personliga utveckling olämpligt att i samma anstalt sammanhålla seende och blinda och att det helt visst för blinda dövstumma skulle bliva synnerligen ogynnsamt att bliva sammanförda med seende. Att de blinda dövstumma icke kunna upptagas i blindskolorna finna de sakkunniga framgå av den redogörelse, de lämnat rörande metoderna för deras undervisning. Än mindre kunna de upptagas i de vanliga sinnesslöanstalterna.

Vad åter beträffar de blinda sinnesslöa förefinnas inga principiella hinder att sammanföra dem med andra blinda, ehuru de visserligen även i sådant fall måste utgöra en särskild avdelning, som blott i mera yttre hänseenden kunde vara anknuten till blindläroverket. Enär det ej sällan möter svårigheter att från de blinda, som böra undervisas i vanlig blindskola, omedelbart avskilja de blinda sinnesslöa, skulle en anslutning av de sistnämndas läroanstalt till ett blindläroverk till och med i organisatoriskt hänseende kunna erbjuda vissa fördelar. En dylik anordning förbjödes emellertid av lokala förhållanden, enär icke vid någondera av de befintliga blindskolorna tomtförhållandena medgiva uppförandet av de byggnader, som skulle bliva nödiga för de blinda sinnesslösas intagande. Påtagligen kunna de blinda sinnesslöa icke hänvisas vare sig till dövstumskolorna eller till sinnesslöanstalterna, enär intetdera av dessa slag utav anstalter skulle kunna bereda dem den behandling, varav de såsom blinda äro i behov².

Genom dessa överbäganden finna de sakkunniga det vara ådagalagt, att då det allmänna skall omhändertaga de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa, dessas uppfostran och undervisning icke kan anförtros åt någon av de institutioner utom stiftelsen, vilka finnas på abnormväsendets område, vare sig dövstumskolan, blindskolan eller den vanliga sinnesslöanstalten. Allt häntyder på att de båda grupperna, de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa, icke böra skiljas från varandra utan, såsom förhållandet nu är inom Sofiastiftelsen, även för framtiden behållas inom en och samma gemensamma austalt.

Denna åsikt hava de sakkunniga funnit ytterligare bestyrkt såväl genom en granskning av det för vården av de båda nämnda grupperna av abnorma särskilt utmärkande som ock genom den fleråriga erfarenhet, som vunnits vid Sofiastiftelsen.

Redan de erfarenheter, som föranledde, att det för blinda dövstumma från början avsedda skolhemmet kom att upptaga även blinda sinnesslöa, utvisa givna anknytningspunkter mellan dessa båda grupper av abnorma. Betydelsefullast är härvid det förhållandet, att båda äro belastade med blindhet. Vida mera än något annat lyte — såsom dövstumhet eller sinnesslöhet — verkar blindheten enande och sammanförande, och den samhörighet, som har sin grund i blindhet, är så utpräglad och så betydande, att gentemot *den* de olikheter i lyte eller begåvning, som i övrigt kunna förekomma mellan de särskilda individerna, icke verkar söndrande eller upplösande. Med hänsyn till den betydelse, blindheten sålunda äger, är det förklarligt, att undervisningsmetoderna, om än väsentligen olika för blinda dövstumma och blinda sinnesslöa, dock måste hava många gemensamma drag och att den, som undervisar blinda dövstumma, kan därvid göra rön och iakttagelser, som kunna komma de blinda sinnesslöa till godo, och tvärtom. Så t. ex. är det ju, vad angår de blinda sinnesslöa, för dessa en stor fördel, om läraren genom sysselsättning med undervisning av de dövstumma

¹ Jfr Betänkande sid. 84—91.

² Jfr Betänkande sid. 91—93.

vet vad det vill säga att bygga upp ett språk ända från grunden, eller hur man bör gå till väga för att lära en dövstum tala eller en sinnesslö, som talar illa och suddigt, att frambringa tydligt tal. Det är således i detta hänseende en fördel, att de blinda sinnesslöa och de blinda dövtumma undervisas i samma anstalt. Vad beträffar slöjden inom skolan samt utvecklingen av arbetsförmåga och arbetsskicklighet, föranleder blindheten, att undervisningen blir för de båda grupperna alldeles enahanda. De slöjdarter, som äro lämpliga för den ena gruppen, äro det ock för den andra. Denna gemensamhet, betydelsefull för den egentliga skolavdelningen, är i än högre grad av betydelse för arbetshemmet; intet skäl finnes att skilja de båda grupperna i olika arbetshem.

Dessa anmärkningar, dem man kan härleda ur sakens egen natur, vinna ock full bekräftelse av den erfarenhet, som vunnits under de år, då blinda dövtumma och blinda sinnesslöa varit sammanförda i samma anstalt. Vad särskilt angår själva samvaron inom anstalten mellan de blinda dövtumma och de blinda sinnesslöa, har denna visat sig icke medföra de olägenheter, som ovan framhöllos beträffande sammanförandet av blinda dövtumma med seende sådana, eller överhuvud av blinda elever med seende. De blinda dövtumma sammanföras naturligen med de bästa och mera utvecklade bland de blinda sinnesslöa — de övriga bland dessa kunna icke läras att medelst fingeralfabet meddela sig med sina dövtumma kamrater. De blinda sinnesslöa komma därför icke att så att säga »draga ned» den blinde dövtumme genom sitt umgänge, såsom exempelvis seende sinnesslöa dövtumma med sitt åtbördsspråk skulle göra. För de blinda dövtumma är det tvärtom en given fördel att få umgås med kamrater, som äga ett i det närmaste normalt utvecklat, naturligt språk; umgänget med dessa senare bidrager till de blinda dövtummas språkutveckling. En ingalunda oviktig sak inom en anstalt av ifrågavarande slag är leken: i denna skulle det för de blinda dövtumma bliva föga fart, om de icke hade de blinda sinnesslöa såsom deltagare däri. I fråga om det rent personliga umgänget för övrigt möter här icke motsvarighet till det övermod, vartill seende elever ofta göra sig skyldiga mot blinda; det företräde, som hörsein och talförmågan giva den blinde sinnesslöe, hindras genom det hämmande gemensamma lytet — blindheten — att övergå till aggressivt översitteri. Detta blir så mycket mindre förhållandet, som bland de blinda sinnesslöa just de, med vilka de blinda dövtumma i regeln sammanföras — således de intellektuellt jämförelsevis bättre utrustade — nog omedvetet känna sin egen underlägsenhet under de blinda dövtumma, vilka i regeln hava normal intelligens. Det har visat sig å ena sidan, att de dövtumma gärna sluta sig till dessa mera utvecklade bland de sinnesslöa för att draga fördel av deras hörsel, liksom ock å andra sidan att de sinnesslöa hörande bäring genom tvingas till omtanke och ömhet om de dövtumma. Ständigt förekommer det, att de sinnesslöa äro notisjägare åt sina döva kamrater och förmedlare av deras förbindelse med yttervärlden. Då alla alumnerna inom anstalten äro blinda, blir det dessutom lättare än eljest att hålla åtskilda sådana grupper, som av ett eller annat skäl icke böra sammanföras. Mindre gynnsamt inflytande från de intellektuellt mest undermåliga å de bättre utrustade låter sig därigenom undvika. De lägst stående elementen stanna icke heller inom skolan; och de yngre, mindre utvecklade barnen trivas bäst för sig. De mera utvecklade bland de sinnesslöa äro till både glädje och nytta för de blinda dövtumma. Inom Sofiastiftelsen lärer aldrig hava försports klagan eller missnöje från de blinda dövtummas sida över deras intellektuellt än mera vanlottade kamrater, utan hava de förra, såsom nämnts, gärna slutit sig till de senare, till ömsesidig trevnad, och detta ehuru dessa olika slags barn, särskilt under det tidigare

skedet av anstaltens tillvaro, icke kunnat av utrymmesskäl skiljas från varandra så mycket som önskligt varit.

De slutsatser, till vilka den gjorda utredningen lett rörande den lämpligaste anordningen av vården i skola och arbetshem utav de *bildbara* blinda dövstumma och blinda sinnesslöa, gälla ock, såsom de sakkunniga uppvisat, rörande den lämpligaste anordningen av vården i asyler av de *obildbara* abnorma med samma lyten.

Sammanfattning.

Sedan de sakkunniga sålunda slutfört sin undersökning av frågan, huru vården av de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa för framtiden i stort sett skall kunna lämpligast ordnas, sammanfatta de undersökningens resultat sålunda:

I det föregående har, vid talet om att Sofiastiftelsens uppgift och ansvar borde avlyftas från den enskilda anstalt, på vilken de nu vila, uttalats — såsom orden lytt — att saken borde övertagas av »det allmänna». Detta svävande uttryck har med avsikt begagnats. Ty hade undersökningens resultat t. ex. blivit, att de blinda dövstumma borde hänvisas till dövstumskolan, men däremot de blinda sinnesslöa till blindskolan, så hade, då dövstumskolan är en kommunal men blindskolan en statens angelägenhet, de blinda dövstummas sak kunnat komma att följa dövstumskolans ordning, jämväl vad beträffar själva skyldigheten att ombesörja den, medan å andra sidan de blinda sinnesslöas omvårdnad väl kommit att sammanhöra med blindskolan i övrigt såsom en statens omedelbara uppgift. Då emellertid det vunna resultatet innebär, att de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa böra framgent sammanhållas, och då hela antalet blinda med ifrågavarande komplicerande lyten icke är större, än att de lämpligen kunna och böra omhändertagas i en och samma anstalt, blir slutföljden givetvis, att det »allmänna», som bör direkt omhändertaga dem och ombesörja den behövliga anstaltsvården, är *staten*.

Bör anstalten upptaga blinda med annan komplikation av lytet än dövstumhet eller sinnesslöhet?

Bör således en särskild vårdanstalt, avsedd för blinda dövstumma och blinda sinnesslöa, av staten upprättas och underhållas, uppstår den frågan, om ytterligare några grupper av abnorma finnas, vilka hittills saknat lämplig vård men vilkas behov kunde tillgodoses i samband med de nyssnämnda. De sakkunniga hava härom anfört:

Den hittills lämnade framställningen har endast sysselsatt sig med sådana blinda, hos vilka blindheten är komplicerad med vare sig dövstumhet eller sinnesslöhet. Jämte dessa finnas emellertid blinda med annat komplicerande lyte än dövstumhet eller sinnesslöhet, de där lida samma saknad av för dem tillgänglig anstaltsvård som blinda dövstumma och blinda sinnesslöa, men vilka onekligen med lika rätt och av samma grunder som dessa sistnämnda hava anspråk på att få sig sådan vård beredd. Frågan blir fördenskull, om ej de blinda, som nu här åsyftas, böra tagas om hand tillsammans med och i samma anstalt som de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa.

De blinda, det här gäller, äro sådana, som lida av antingen *epilepsi* eller *vanförhet*. Bland Sofiastiftelsens skyddslingar finnas sådana blinda, som jämte dövstumhet eller sin-

nesslöhet lida även av vare sig epilepsi eller vanförhet. Såsom varande antingen dövstumma eller sinnesslöa inga emellertid dessa under de båda huvudgrupper, om vilka undersökningen hittills rört sig, och vad i det föregående sagts om de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa i allmänhet gäller även dem bland dessa, som hava sina lyten komplicerade genom epilepsi eller vanförhet. Att hava dessa sammanförda med de övriga har icke visat sig medföra några svårigheter; i stort sett hava de olika grupperna, genom det gemensamma i deras huvudsakliga lyten, visat sig väsentligen likställda, och den behandling och vård, de åtnjutit, hava varit i huvudsak likartade. Särskilt har, då de alla varit blinda, den i kungl. kungörelsen den 13 juni 1908 om anslag av allmänna medel åt uppfostringsanstalter och arbetshem för sinnesslöa uppställda regeln, att sinnesslö, som lider av konvulsioner eller fallandesot, ej får intagas i anstalt för icke fallandesjuka sinnesslöa, ansetts sakna tillämplighet.

Den nu föreliggande frågan avser fördenskull icke blinda dövstumma eller blinda sinnesslöa, vilka därjämte äro antingen epileptiska eller vanföra. Frågan gäller däremot, huruvida sådana epileptiska eller vanföra blinda, vilka icke äro dövstumma eller sinnesslöa, lämpligen borde få intagas i den tilltänkta anstalten.

Vad angår de fallandesjuka i allmänhet gäller för närvarande, att statens verksamhet med avseende å dem hittills varit inskränkt till tvenne grupper, nämligen dels sådana fallandesjuka, som därjämte äro sinnessjuka, vare sig permanent eller allenast periodiskt, och dels de egentliga sinnesslöa. De förra omhändertager staten direkt, i den mån platser finnas tillgängliga å sinnessjukanstalterna, till intagning å vilka sistnämnda även sådana sinnesslöa fallandesjuka äro berättigade, vilka såsom våldsamma och opålitliga icke kunna annorstädes erhålla ändamålsenlig vård och vilka fördenskull kunna komma i åtnjutande av den förmån, som § 28 av gällande stadga angående sinnessjuka tillerkänner våldsamma och opålitliga sinnesslöa i allmänhet. Övriga sinnesslöa fallandesjuka hava däremot icke tillträde till statsanstalt men kunna såsom sinnesslöa få den hjälp och austaltsvård, som de oftanämnda kungl. kungörelserna den 31 december 1904 och den 13 juni 1908 möjliggöra. Förutom de sinnessjuka och de sinnesslöa fallandesjuka finnas emellertid åtskilliga andra av fallandesot lidande, vilka äro i behov av att bliva omhändertagna. Såväl fattigvårdsinrättningar som enskilda hem sakna emellertid i allmänhet förutsättningar för att kunna bereda dem en ändamålsenlig skötsel. För närvarande finnes intet från det allmännas sida åtgjort till förmån för icke sinnessjuka eller icke sinnesslöa fallandesjuka, men riksdagen har, med erkännande av behovet av en ändring härutinnan, i skrivelse den 28 maj 1912 hos Kungl. Maj:t anhållit om utredning i fråga om beredande av statsbidrag för vård å epileptikerhem av ifrågavarande fallandesjuka. I denna sin skrivelse har emellertid riksdagen icke särskilt tänkt på dem ibland dessa, vilka äro blinda. Om dessa vantottade gäller likväl, att de äro i alldeles särskild grad i behov av omvårdnad liksom ock att den vård, som deras — i och för sig rätt fataliga — grupp behöver, måste, på grund just av blindheten, bliva av alldeles särskild art. För dem kan den behövliga vården icke lämnas uti epileptikerhem, ingen för blinda avpassad undervisning kan där stå dem till buds. Lika litet är någon undervisning för dem tillgänglig inom blindanstalterna. Enligt gällande bestämmelser mottagas icke vid blindskolorna de, som »bevisligen lida av fallandesot». Någon föreskrift om utskrivning av redan intagna barn, som bliva epileptiska, finnes icke, men enligt tillämpad praxis behållas de vid blindskolorna, endast för så vitt anfallen uppträda mera sällan, då blinda barn med tätare epileptiska anfall på grund av den noggranna tillsyn, de fordra, icke lämpa sig för vanlig blindskola. Att från det område, som den av riksdagen begärda utred-

ningen berör, nu såsom en särskild grupp här uttaga de *blinda* icke sinnesslöa fallandesjuka är fördenskull berättigat, och detta med hänsyn därtill, att enligt de sakkunnigas uppfattning den för dessa abnormas undervisning och uppfostran erforderliga anstaltsvärden icke kan bli dem på lämpligare sätt beredd, än om de få vinna inträde just vid den anstalt, som här är i fråga, då med hänsyn till deras fatalighet ingen särskild för dem avsedd anstalt kan påräknas. De allmänna grunder, som enligt den förut lämnade framställningen påkalla statens omedelbara ingripande beträffande värden av vissa grupper av de abnorma, gälla till fullo beträffande dem, och några omständigheter, som skulle göra deras intagande i en anstalt för blindade dövtumma och blindade sinnesslöa olämpligt, föreligga icke, förutsatt att inom en sådan anstalt den särskilda utbildning, vilken de såsom icke varande sinnesslöa böra få åtnjuta, kan beredas dem, samt att de lokala förhållandena inom anstalten tillstädja, att de icke behöva i allmänhet vara sammanförda med de mera lågt stående bland de sinnesslöa kamraterna. Bida dessa förutsättningar böra utan större svårigheter kunna uppfyllas vid anstalten i fråga.

Vad beträffar de blindade, som äro vanföra, utan att deras lyten äro komplicerade med dövtumhet eller sinnesslöhet, gälla för närvarande likartade förhållanden, som nyss anmärkts om de blindade fallandesjuka, vilka ej hava annat komplicerande lyte. Jämväl dessa blindade vanföra bli i regel i saknad av den anstaltsvård, som för dem kan vara högst behöfvig. Blindade, som lida av svårare förlamningar eller missbildningar, kunna ej mottagas i de vanliga blindskolorna, då varken vård, undervisning eller lokaler äro beräknade för dem, och i vanföreamstalterna mottagas de ej på grund av sin blindhet, då denna kräver särskild tillsyn och undervisning. Jämväl om dem gälla fördenskull de grunder, som göra ett omedelbart omhändertagande från statens sida med fog påfordrat, och deras hänvisande till den nu ifrågavarande anstalten bör icke möta hinder, under förutsättning att samma villkor kunna uppfyllas i fråga om dem, som nyss framhöllos beträffande de blindade fallandesjuka. Att detta sistnämnda låter sig utan större svårighet göra, torde vara obestridligt. Givetvis kunna vissa fall av vanförhet vara av beskaffenhet att övergående kräva sådan särskild behandling, som ej skulle kunna av anstalten lämnas; men såsom regel bör kunna uppställas, att blindade vanföra där böra tagas om hand.

Ifrågasätts kan, om ej anstalten borde tagas i anspråk för ytterligare ett par kategorier av blindade, nämligen sådana, som på grund av *vanart* icke böra få tillhöra de vanliga blindläroverken, samt för blindade *sinnessjuka*. Vad de vanartade beträffar våga dock de sakkunniga icke uppställa någon dylik regel. Huru önskvärt det än vore att kunna bereda särskild anstaltsvård åt dylika, skulle dock, befara de sakkunniga, deras intagande i den nu ifrågavarande anstalten innebära för dess övriga alumner en fara, som man måhända ej vore i tillfälle att avvärja, då den för deras oskadliggörande nödvändiga särskiljningen antagligen ej kunde låta sig utan alltför stor svårighet genomföra. I fråga om sinnessjuka blindade avser frågan icke sådana blindade, som väl äro sinnessjuka men eljest icke hava något annat lyte än blindheten. Dessa torde hava sin lämpliga plats å vanliga sinnessjukanstalter. I fråga om andra blindade sinnessjuka torde fall förekomma, då den behöfviga anstaltsvärden bör kunna lämpligast beredas å förevarande anstalt och inom dess asylavdelning. Så t. ex. i det fall, att en blind dövtum blir sinnessjuk. Dennes avförande till en allmän sinnessjukanstalt skulle för honom innebära ett försättande i en tröstlös andlig isolering, som — därest så låter sig göra — bör undvikas. Likaså kan lämpligast vara, att en blind sinnesslös, som blir sinnessjuk, får sin vård å den anstalt, där man om honom

och hans lämpliga behandling i allmänhet torde hava säkraste erfarenhet. Givet är, att när sinnessjukdom träffar någon å anstalten redan intagen alumn, han bör få stanna, om sådant genom beskaffenheten av hans sjukdom och i öfrigt är görligt, och att han i allt fall icke bör från anstalten avskiljas, förr än sinnessjukanstalten kan omhändertaga honom, för så vitt någon möjlighet finnes att behålla honom under expektanstiden. Någon annan allmän regel beträffande sinnessjuka blinda lärar ej kunna uppställas än den negativa, att, såsom ovan sagts, blinda sinnessjuka, som eljest icke hava något annat lyte, *icke* höra till anstalten i fråga. I öfrigt lärar det få ankomma på den eller dem, som få att pröva frågor i allmänhet om inträde å anstalten, att efter omständigheterna besluta om intagning av blind sinnesslö, som är sinnessjuk. Någon kollision med den i kungörelsen den 31 december 1904 angående understöd av statsmedel åt anstalter för obildbara sinnesslöa intagna bestämmelsen, att å sådan anstalt ej må intagas sinnesslö, som lider av sinnessjukdom, komme icke att uppstå, då nämnda kungörelse icke har tillämpning å en sådan av staten upprättad anstalt som den nu ifrågasatta.

I enlighet med det sålunda anförda vidgar sig anstaltens uppgift till att omfatta icke enbart de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa; den får till syfte att med de särskilda restriktioner och undantag, som i vissa avseenden kunna finnas nödiga, bliva *en anstalt för blinda med komplicerat lyte i allmänhet*.

Över det av den första sakkunnignämnden avgivna betänkandet hava yttranden inhämtats från överståthållarämbetet och Kungl. Maj:ts befallningshavande i samtliga län, medicinalstyrelsen, direktionen över institutet och förskolan för blinda å Tomtebodas, överintendentsämbetet, arméförvaltningens fortifikationsdepartement, vattenfallsstyrelsen och justitiekanslersämbetet samt sedermera, i samband med det senare betänkandet, av folkskolöverstyrelsen. Kungl. Maj:ts befallningshavande i Skaraborgs och Västmanlands län hava i ärendet hört vederbörande förste provinsialläkare; Kungl. Maj:ts befallningshavande i Uppsala län har inhämtat yttrande av arrendatorn å egendomen Hammarby, där enligt den första sakkunnignämndens förslag en vårdanstalt för blinda med komplicerat lyte skulle anläggas, och genom Kungl. Maj:ts befallningshavande i Älvsborgs län har yttrande inhämtats från den nämnd, som omförmäles i 10 § av reglementet för drottning Sofias stiftelse. Direktionen över institutet och förskolan för blinda å Tomteboda har överlämnat ett av institutets rektor i ärendet avgivet yttrande. Slutligen är att nämna, att ägaren av lännderiet Fredriksberg invid Vänersborg i ingiven skrift gjort erbjudande om försäljning av för den föreslagna vårdanstalten erforderligt område.

Vad angår den hittills berörda frågan, huruvida staten bör till uppfostran och vård omhändertaga blinda med komplicerat lyte, hava samtliga de i ärendet hörda myndigheterna, i den mån de ansett sig äga be-

Myndig-
heterna.

fogenhet att därom yttra sig, uttalat sig tillstyrkande. Några av de gjorda uttalandena må här återgivas.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Östergötlands* län anför:

Ur rent mänsklig synpunkt synes det Kungl. Maj:ts befallningshavande självklart, att staten bör övertaga värden om ifrågavarande vanlottade människor för att såvitt möjligt mildra deras sorgliga tillvaro. Och då de sakkunniga på ett fullständigt och övertygande sätt utrett frågan härom samt kostnaderna ingalunda ställa sig avskräckande för ett så viktigt måls uppnående, får länsstyrelsen på det livligaste tillstyrka vad de sakkunniga föreslagit.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Hallands* län yttrar:

Då nu av utredningen framgår, såväl att den enskilda vårdanstalten drottning Sofias stiftelse behöver väsentligen utvidgas och förläggas till lämpligare plats, som ock att kostnaderna för anstaltens nybyggande och framtida underhåll äro allt för betydande för att kunna med stiftelsens medel genomföras, anser sig Kungl. Maj:ts befallningshavande böra på det livligaste tillstyrka de sakkunnigas nu gjorda hemställan om proposition till riksdagen, att riksdagen för anordnande genom statens försorg av den för blinda med komplicerat lyte behövliga anstaltsvärden ville besluta anläggandet å av de sakkunniga angivet område av de för ändamålet erforderliga byggnader med vad därtill hörer i huvudsaklig överensstämmelse med framlagt förslag samt bevilja erforderligt belopp, med fördelning å lämpligen tillmätt byggnadstid, ävensom att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att vid den tid, då den tillämnade statsanstalten träder i verksamhet, för statsverkets räkning övertaga Sofiastiftelsens och den till denna stiftelse anslutna anstaltens dåvarande tillgångar under utfästelse å statens vägnar om fullgörande av de särskilda villkor eller förbehåll, som av stiftelsens reglemente framgå eller som eljest kunna vara vid sagda tillgångar eller särskilda delar därav fästade.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Örebro* län uttalar sig sålunda:

Av den förtjänstfulla och behjärtansvärda utredning, som lämnats i betänkandet, framgår såsom i främsta rummet anmärkningsvärt, att för de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa icke inom riket finnes annan anstaltsvård tillgänglig än den, som ifrågavarande stiftelse kan erbjuda. Vidare framgår av utredningen, vilka stora svårigheter denna stiftelse varit och är underkastad för att kunna behörigen handhava den skyddsvård, stiftelsen åtagit sig. Vid sådant förhållande och med kännedom om den komplicerade organisation i såväl fysiskt som psykiskt hänseende, som denna vård kräver, kan och får det icke förväntas, att det barmhärtighetsverk, som är stiftelsens syfte, skall vinna efterföljd genom bildandet på enskilt initiativ av andra liknande anstalter. Den framgång, som av stiftelsens arbete visat sig, har emellertid ådagalagt, att trots det beklagansvärda tillstånd, vari dessa vanlottade finna sig, arbetet icke varit förgäves utan tvärtom över förväntan framgångsrikt.

De sakkunniga hava nu till besvarande uppställt frågan: bör staten till uppfost-
ran och vård omhändertaga de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa? De sakkunniga hava jakande besvarat denna fråga och funnit, att rätta tidpunkten därför nu är inne.

De skäl, som härför blivit anförda, vill Kungl. Maj:ts befallningshavande för sin del biträda; och får Kungl. Maj:ts befallningshavande för den skull förorda nådigt bifall till de sakkunnigas slutliga hemställan.

Förste provinsialläkaren i *Västmanlands* län anför:

Den av de sakkunniga utarbetade utförliga utredningen har, enligt mitt förmenande, på ett övertygande sätt ådagalagt, att denna uppgift, som visat sig överstiga den enskilda företagsamhetens krafter och förmåga, utgör ett statsintresse, som ej kan undanskjutas utan måste fastmera omedelbart få sin lösning, och kommitterade ha därför i första hand hemställt, att staten måtte övertaga ovannämnda stiftelse. Det är ju ock isynnerhet det trängande behovet av tidsenliga och tillräckligt rymliga lokaler, som nödvändiggöra en fullständig nybyggnad — och dessutom förflyttning — av anstalten i fråga, som behöver statens snara mellankomst, då dels omkostnaderna härför icke stå i rimlig proportion till stiftelsens egna ekonomiska resurser och dels anskaffandet av de behöfliga byggnadsmedlen ej heller kan tänkas åstadkommas på enskild väg.

Invändningar häremot vore ju dock tänkbara, och kommitterade ha själva framställt spörsmålet, huruvida det möjligen kunde anses, att omhändertagandet av de blinda dövstumma och blinda sinnesslöa icke vore ett mera maktpåliggande intresse för det allmänna, och att staten på grund härav icke skulle ha någon anledning att inskrida beträffande desamma vård och uppfostran utan endast låta den enskilda anstalten reda sig bäst och så länge den kunde. Detta är ju så långt ifrån händelsen, att det fastmera torde, åtminstone av i frågan initierade personer, vara allmänt insett och erkänt, att dessa, de mest vanlottade och hjälplösa varelser av alla, böra hava lika eller till och med ännu större anspråk på omvårdnad och skydd av det allmänna än deras mindre lytta olyckskamrater, de enbart blinda, dövstumma och sinnesslöa, som redan länge varit i åtnjutande därav. Skulle möjligen på något håll ändå tvivel råda därom, torde en hänvisning till den 25-åriga välsignelsebringande och över all förväntan resultatrika verksamheten av drottning Sofias stiftelse övertyga även den mest skeptiske om en sådan skyldighet. Statens egen fördel kräver dessutom omhändertagandet jämväl av dessa abnorma, såsom med all tydlighet framgår av det föreliggande betänkandet.

Medicinalstyrelsen yttrar:

Vad angår själva huvudfrågan eller huruvida staten bör till uppfostran och vård omhändertaga de blinda dövstumma och blinda sinnesslöa, synes det styrelsen, att densamma i förevarande fall är värd allt beaktande. Då den vård, som drottning Sofias stiftelse bereder dessa värnlösa och vårdbehövande medmänniskor, i hög grad skulle äventyras, därest stiftelsens ställning icke ekonomiskt tryggades, och då detta icke torde kunna ske på annat sätt än det, de sakkunniga föreslagit, anser sig styrelsen hava goda skäl för att tillstyrka ett ingripande från statens sida genom ett övertagande av föreningens verksamhet på föreslagna villkor.

Folkskolöverstyrelsen har anfört:

Enligt överstyrelsens mening är det uppenbart och har genom den av de sakkunniga förebragta omfattande och omsorgsfulla utredningen blivit än tydligare ådagalagt, att det icke är möjligt att längre åtnöjas med de åtgärder, som hittills vidtagits för att bereda här berörda grupper av abnorma nödig anstaltsvård och vilka från statens sida huvudsakligen bestått däri, att bidrag lämnats till avgifterna för ett antal i den enskilda vårdanstalten intagna skyddslingar. Överstyrelsen finner det ock ådaga-

lagt, att ett fullt betryggande och tillfredsställande ordnande av denna angelägenhet blir möjligt endast genom statens direkta ingripande.

De sakkunniga hava redan på ett sätt, som i själva verket gör varje ytterligare ordande därom överflödigt, utvecklat de skäl, som ådagalägga nödvändigheten av att lämplig vård beredes de abnorma, om vilka här är fråga.

Givetvis behjärtar överstyrelsen till fullo vad av de sakkunniga anförts rörande samhällets plikt att bereda dessa olyckliga en så vitt möjligt människovärdig tillvaro. Bland de skäl, som de sakkunniga berört, vill emellertid överstyrelsen fästa särskild vikt vid det förhållandet, att en ordnad anstaltsvård för nämnda abnorma är ägnad att avvärja samhällsliga vådor av svåraste art. Av dem, som på detta område äga förfarenhet, intygas, att de hem, dessa olyckliga tillhöra, i allmänhet icke äro i stånd att ens i minsta mån bereda dem den vård, deras belägenhet kräver. I brist på omvårdnad nedsjunka de till rent djurisk slöhet och djuriska drifter, varav mången gång framkallas ett omilt och rått behandlingssätt från omgivningens sida. Men att tillvaron av dylika, tanke- och handlingssätt förråande förhållanden måste betraktas som ett samhällsont torde utan vidare vara klart.

Ej mindre samhällslig våda medför, såsom från sakkunnigt håll med styrka framhåvts, den omständigheten, att abnorma, sådana som de här berörda, med sitt starkt utvecklade driftliv lätteligen kunna, därest de lämnas utan behörig vård, giva upphov till en avkomma, hos vilken degenerationen framträder i ökad grad och som i sin ordning kommer att för sin omgivning bilda nya »rähetscentra» och för samhället medföra samma olyckor och vådor som de själva.

I vilken förfärande utsträckning degenerationssymptom, sådana som blindhet, sinnesslöhet o. d., äro ärftliga framgår av en mängd fall, som anföras i litteraturen rörande abnormväsendet eller som kommit till de personers kännedom, vilka äro verksamma på nämnda område. Såsom exempel härpå må med stöd av därom från trovärdigt håll lämnad uppgift anföras, hurusom inom vårt land en kvinna, som tidvis varit svagsint, fött 8 barn, vilka alla äro sinnesslöa och i fysiskt hänseende på ett eller annat sätt defekta.

Ur rashygienisk synpunkt torde det vara av största vikt, att fall, sådana som det nu anförda, i görligaste måtto förebyggas. Även med tanke på de rent materiella skador, som genom dylika mindervärdiga samhällsmedlemmars förökning tillfogas enskilda och samhället, torde man kunna säga, att en anstaltsvård, som i sådant hänseende så långt möjligt är verkar betryggande, ger samhället även i ekonomiskt avseende full ersättning för dess kostnader.

Överstyrelsen vill alltså på det kraftigaste förorda det förslag, som framlagts av de sakkunniga rörande statens övertagande av vården om här ifrågavarande abnorma.

Beträffande de grupper av abnorma, som borde upptagas i den föreslagna vårdanstalten, har folkskolöverstyrelsen yttrat följande:

De sakkunniga hava föreslagit, att i en blivande statsanstalt skulle sammanföras icke blott huvudgrupperna av blinda med komplicerat lyte, nämligen blinda dövstumma och blinda sinnesslöa, utan ock blinda med annat komplicerande lyte än dövstumhet eller sinnesslöhet, såsom vanförhet, epilepsi och dylikt. För alla ifrågavarande grupper är blindheten det konstitutiva lytet, och vägarna att nå deras sjäsliv bliva för dem alla i huvudsak desamma. Erfarenheten har ock visat, att ett dylikt sammanförande i allmänhet utan olägenhet låter sig genomföra. Överstyrelsen kan vid sådant förhållande icke finna annat än att de sakkunnigas plan beträffande den ifrågasatta vårdanstaltens omfattning är klok och välbeträkt.

I sistberörda hänseende uttalar Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Stockholms* län följande:

Med erinran att lagen angående dövstumundervisningen den 31 maj 1889 icke äger tillämplighet å blinda dövstamma och att lagen angående blindundervisningen den 29 maj 1896 icke äger tillämpning å blinda, som tillika äro dövstamma eller sinnesslöa, får Kungl. Maj:ts befallningshavande i underdänighet anföra, att Kungl. Maj:ts befallningshavande anser, att de sakkunniga hava förebragt fullgoda skäl för sitt förslag om inrättande av en statens anstalt för beredande av uppfostran och vård åt sådana blinda, som tillika äro dövstamma eller sinnesslöa. Förslaget går också därpå ut, att till denna anstalt skulle äga tillträde även sådana blinda, vilka, utan att vara dövstamma eller sinnesslöa, lida av annat med blindheten förenat lyte. Av utredningen framgår, att härmed egentligen avsetts sådana blinda, som lida av epilepsi eller vanförhet, och att anstalten skulle få till syfte att, med de särskilda restriktioner och undantag, som i vissa avseenden kunde finnas nödiga, bliva en anstalt för blinda med komplicerat lyte i allmänhet. I sak har Kungl. Maj:ts befallningshavande icke något att invända mot förslaget i denna del, men anser dock önskvärt, att åt detsamma gäves ett mindre svävande uttryck.

Då Kungl. Maj:ts befallningshavande antager, att den nu ifrågasatta anstalten, förutom att den i vissa avseenden bleve arbetshem och asyl, skulle komma att utgöra ett supplement till de statens läroanstalter för blinda, som avses i nämnda stadgan för dylika läroanstalter den 29 maj 1896, synes anstalten böra mottaga allenast sådana blinda, vilka på grund av gällande bestämmelser icke få intagas i de anstalter, varå nyssnämnda stadga äger tillämplighet. Sådana äro, förutom dövstamma och sinnesslöa, enligt § 28 i stadgan sådana blinda barn, som bevisligen lida av fallandesjuka eller annan sjukdom, som av vederbörande läkare anses utgöra bestämt hinder för intagande. Anstalten synes sålunda böra vara avsedd för nyssnämnda kategorier av blinda. Ut i reglementet för den tilltänkta anstalten torde böra angivas de undantag från denna allmänna regel, som må finnas erforderliga, t. ex. i fråga om vanartiga, vissa sinnessjuka eller eljest med sådan sjukdom behäftade, att de ej anses böra intagas i **anstalten**.

Av de myndigheter, vilka yttrat sig endast med anledning av det senare betänkandet, har ingen berört frågan om statens övertagande av vården om de blinda med komplicerat lyte.

Den sorgfälliga utredning, som av de tillkallade sakkunnignämnderna ägnats frågan om statens övertagande av den enskilda vårdanstalt för blinda dövstamma och blinda sinnesslöa, vilken bär namnet drottning Sofias stiftelse, liksom de i ärendet hörda myndigheternas enstämmiga gillande av de sakkunnigas framlagda förslag synas mig med övertygande kraft hava klargjort, att det allmänna icke längre kan undandraga sig att på ett verkligt effektivt sätt taga sig an vården av ifrågavarande abnormal, de mest vanlottade och hjälplösa av alla.

Departementschefen.

I samband med de utredningar och beslut rörande abnormvården i vårt land, som förekommit under de senaste årtiondena, har samhällets oavvisliga skyldighet att bereda jämväl dessa olyckliga den vård och utbildning, som är möjlig, vid så många tillfällen och i så bindande ordalag blivit av det allmännas representanter erkänd, att något vidlyftigare ordande härom näppeligen är behövt. Det lär icke kunna bestridas, att den plikt att efter förmåga bidraga till lindrandet av oförvållade olyckor, som samhället icke kan fransäga sig, i alldeles särskild grad framträder, då det gäller sådan nöd, för vilken verklig hjälp kan bjudas blott genom särskilda anordningar, vilkas anskaffande kräver mer än den enskilde mäktar åstadkomma.

Att en sådan samhällets plikt blir fylld måste givetvis räknas som en ideell vinst, vars värde icke må underskattas. Men att på det område, varom här är fråga, hjälp blir lämnad, är, såsom de sakkunniga betonat, också ägnat att, praktiskt sett, medföra fördelar, vilka för de samhällsmedlemmar, det gäller, äro ytterst betydelsefulla. Slutligen lär icke kunna förnekas, att det, såsom särskilt av folkskolöverstyrelsen framhållits, för samhället självt är ett intresse av största vikt att i möjligaste mån förhindra, att de olyckliga, om vilka här är fråga, komma i tillfälle att giva upphov till nya individer med liknande lyten som dem, vilka vidlåda dem själva. Med de mångfaldiga faktorer i det nutida samhällslivet, som äro ägnade att bidraga till släktets degeneration, måste det alltmera framstå såsom en bjudande plikt för samhället att på alla punkter, där sådant är möjligt och låter sig genomföra utan alltför kännbart ingripande i den enskildes förhållanden, söka förhindra fortplantandet till nya släktled av egenskaper, som äro en uppenbar följd av kroppslig eller själslig urartning.

Vad som från det allmännas sida hittills åtgjorts för de blinda dövstummas och blinda sinnesslöas vård, är, såsom den lämnade utredningen visat, jämförelsevis ringa i förhållande till det föreliggande behovet. Att överhuvud något på detta område blivit åtgjort och att behovet i närvarande stund är i någon mån tillgodosett, det beror, såsom likaledes framgår av utredningen, nästan uteslutande av en enskild persons sällsynt självuppoftande och starka intresse och lika sällsynta organisatoriska förmåga. Genom det arbete, som så på enskilt initiativ utförts, hava säkra metoder för den vårdande och utbildande verksamhet, varom här är fråga, utformats och i övrigt erfarenheter vunnits, genom vilka en säker grund lagts för ett målmedvetet fortsatt arbete. Då nu fortbeståndet av det verk, som sålunda åstadkommits, icke längre kan anses tryggt och då ej heller behovet blir därigenom tillräckligt sett till godo, vore det näppeligen staten

värdigt, om den underlåte att här träda emellan för att betrygga och ytterligare utveckla det påbörjade verket.

Vad av de sakkunniga anförts synes mig ock hava till fullo ådaga-lagt, att i betraktande av den enskilda vårdanstaltens närvarande vanskliga läge ett ytterligare uppskov med statens ingripande på här berörda område nu icke kan anses rådligt och att å andra sidan med hänsyn till det allmännas åtgärder beträffande abnormväsendet i övrigt tidpunkten för ett sådant ingripande nu måste anses vara den rätta.

Enär antalet av dem, vilka behöva vård, är jämförelsevis ringa, kan det därvid icke bliva tal om annat än en enda, för hela landet gemensam vårdanstalt. Någon sådan form för det allmännas ingripande, som tillämpats beträffande dövstumundervisningen eller sinnesslövärderna, vilka under statens medverkan väsentligen ombesörjas av kommunala samfälligheter, kan alltså här icke ifrågakomma. Det återstår således intet annat, än att staten här får direkt ingripa och åtaga sig vården av de blinda dövstumma och blinda sinnesslöa, liksom den förut tagit undervisningen av övriga blinda i sin hand.

Klart torde vara, att man i samband härmed bör, så långt det utan men för det egentliga syftet låter sig göra, tillgodose också de blinda, vilka jämte blindheten lida av ytterligare lyten, andra än dövstumhet eller sinnesslöhet, exempelvis epilepsi eller vanförhet. Vad i fråga härom anförts av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Stockholms län avser allenast själva formuleringen av de föreskrifter i ämnet, som kunna varda utfärdade, och torde sålunda i förevarande sammanhang icke påkalla särskilt uttalande.

Jag vill alltså bestämt och livligt förorda, att sådana åtgärder nu vidtagas, varigenom vården av de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa samt dem närstående grupper av abnorma kommer att bliva en statens angelägenhet.

6. Anknytning till frågan om dövstumväsendets omorganisation?

Genom den ingående undersökning, som verkstälts av de sakkunniga och vars huvuddrag jag i det föregående återgivit, torde det vara ådaga-lagt, att någon sammankoppling i organisatoriskt avseende av vården

utav de blinda med komplicerat lyte med vården av andra grupper av abnorma icke lämpligen låter sig genomföra. Det kan emellertid tänkas, att detta oaktat ordnandet av de här berörda blindas vård lättast och med minsta kostnad skulle kunna åvägabringas därigenom, att detsamma skedde i visst ekonomiskt samband med omregleringen av någon annan gren av abnormväsendet. Därvid framställer sig särskilt den frågan, huruvida icke här förevarande spörsmål lämpligast skulle finna sin lösning i sammanhang med den omreglering av dövstumskolväsendet, som visat sig alltmera trängande. Känt är, att antalet dövstamma barn i landet under de senare åren väsentligt minskats, till följd varav åtskilliga dövstumskolor icke kunna till fullo utnyttjas, samt att därför också kostnaderna för dövstumundervisningen i vissa fall torde bliva högre än nödigt vore. Den tanken ligger då nära, att genom en omreglering av dövstumdistrikten någon dövstumanstalt skulle kunna frigöras och tagas i bruk för nu ifrågasvarande ändamål.

Redan den första sakkunnignämnden ägnade uppmärksamhet åt detta spörsmål och ansåg sig efter verkställd undersökning kunna konstatera, att den enda av de befintliga dövstumskolorna, som med hänsyn till byggnadernas och tomtens beskaflenhet lämpligen skulle kunna förändras till vårdanstalt för blinda med komplicerat lyte, vore den i Lund, men att man likväl icke kunde beräkna att för förläggningen av den tillärnade statsanstalten för dylika blinda använda nämnda skola. Efter det de första sakkunnigas betänkande i denna del avfattades, har frågan om en omorganisation av dövstumundervisningen direkt bragts på dagordningen, i det att med anledning av därom till Kungl. Maj:t gjorda framställningar förutvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, på grund av erhållet nådigt bemyndigande, den 24 november 1913 tillkallat tvenne sakkunniga för verkställande av en förberedande utredning rörande den väckta frågan om omorganisation av dövstumundervisningen. Det var med hänsyn härtill uppenbart, att den senare tillkallade sakkunnignämnden för blindfrågans behandling måste till förnyad prövning upptaga spörsmålet, huruvida lösningen av nämnda fråga borde ställas i samband med dövstumundervisningens omreglering. Sistnämnda sakkunniga hava för detta ändamål tagit närmare kännedom om de olika framställningar, som gjorts beträffande dövstumväsendets omorganisation, och med stöd av dessas innehåll och vad i övrigt är känt om denna fråga sökt bilda sig en uppfattning i saken. Av den omfattande utredning, som de sakkunniga lämnat och som återfinnes på sid. 13—28 i det senare betänkandet, torde jag nu få återgiva det huvudsakliga.

Till en början lämna de sakkunniga en översikt av de handlingar, som föreligga rörande dövstumväsendets omreglering. Dessa äro: De sakkunniga.

1) en framställning från tredje dövstumskoldistriktets styrelse, enligt styrelsens uppdrag utarbetad av föreståndaren för distriktets skola J. Bergqvist och utnynnande i en anhängan, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för en revision av den nuvarande dövstumundervisningsorganisationen och den därom nu gällande lagen;

2) en framställning från dövstumläraresällskapets centralstyrelse, tillkommen i anledning av ett utav förutnämnde Bergqvist vid svenska dövstumläraresällskapets sammanträde år 1911 väckt förslag och, med undantag för vissa detaljspörsmål, sammanfallande med nyss berörda framställning från tredje dövstumskoldistriktets styrelse, varande vid centralstyrelsens berörda framställning fogade fyra mot densamma i särskilda delar avgivna reservationer av vissa bland centralstyrelsens medlemmar;

3) en framställning från föreståndaren för femte dövstumskoldistriktets skola K. Booberg, i vilken framställning styrelsen för nämnda distrikt och skolans lärarkår instämt; samt

4) en framställning från föreståndarinnan för förskolan för dövstamma i Göteborg Annie Kock.

Planerna till en framtida organisation av dövstumundervisningen i vårt land framläggas i förstnämnda båda framställningar. De sakkunniga sammanfatta reformplanernas huvuddrag sålunda:

Vid jämförelse mellan de båda huvudframställningarna visar sig, huruledes båda äro ense därom, att vid den tilltänkta omregleringen en av de befintliga dövstumskolorna skulle kunna frigöras såsom obehöflig för dövstumväsendet.

Av de övriga sex skolorna skulle en användas för de svagast begåvade bland dövstumskolans elever, i båda framställningarna benämnda skrivteckenelever. Dessa svagt begåvade elever, vilka icke kunde undervisas enligt talmetoden, skulle där sammanföras från hela riket. Lärokursen i denna skola skulle bli 11-årig och särskilt under sina två sista år inriktas på meddelande av praktisk yrkesutbildning.

För sådana elever, som icke behöfde hänföras till skolan för svagare begåvade och vilka beräknats utgöra ungefär 83 procent av hela antalet, skulle den egentliga skolundervisningen meddelas efter talmetoden i fyra skolor. Enligt centralstyrelsens mening skulle dessa fyra skolor bli s. k. distriktsskolor, upptagande de dövstamma barnen från vart sitt av de fyra distrikt, vari riket skulle indelas; med fränskiljande av de barn, som befunnas icke kunna undervisas enligt talmetoden och vilka alltså skulle hänvisas till svagskolan, skulle de övriga i dessa skolor genomgå en 8-årig lärokurs. Efter tredje distriktssstyrelsens åsikt skulle åter allenast tre av nu omförmälda fyra skolor bli distriktsskolor av nu angiven typ; den fjärde skulle bli en skola för s. k. oegentligt dövstamma från hela riket med 7-årig lärokurs.

Slutligen skulle enligt båda framställningarna den återstående skolan användas att åt gossar från hela riket, som genomgått talskola, lämna en obligatorisk 2-årig praktisk utbildningskurs; de från talskolorna utgående flickorna skulle åter hänvisas för genomgående av sin 2-åriga praktiska fortsättningskurs till den s. k. Tysta skolan å Lidingön.

För genomförande av en slik omreglering framhålles såsom lämpligast, att staten måtte omhändertaga dövstumväsendet i dess helhet; dock antydes, att dess realiserande icke med nödvändighet behöfde medföra ett fullständigt övergivande av den nuvarande kommunala grunden.

Såsom omedelbart framgår av organisationsförslagen — fortsätta de sakkunniga —

äro dessa grundade på en särskiljning mellan olika skolformer, allt efter som vid undervisningen olika lärometoder skulle komma till användning. Alla de barn, som kunna undervisas efter den s. k. talmetoden och vilkas antal beräknas utgöra ungefär 83 procent, skulle erhålla sin undervisning vid sina särskilda skolor, inrättade för talmetodens tillämpning och uteslutande för denna. Förslagen intaga alltså en skarp och deciderad ställning till den gamla tvistefrågan om talmetodens mer eller mindre obetingade företräden. Som bekant lämnades detta spörsmål oavgjort vid den organisation av dövstumväsendet, som kom till stånd genom 1889 års lagstiftning. Efter alla de stridigheter, som då i detta ämne föregått, blev resultatet i sagda lagstiftning, att det lämnades åt de olika distrikten att bestämma, om inom deras skolor allenast talmetoden skulle komma till användning eller om de skulle ordnas för undervisning efter skilda metoder. Att döma efter de föreliggande framställningarna skulle vi stå inför en avgörande lösning av detta gamla stridsämne.

Tillser man saken närmare, kan dock någon tvekan uppstå härom, eller i varje fall därom, huruvida lösningen kan komma till stånd utan förnyade stridigheter i ämnet.

Anledning till en dylik tvekan lämnar den reservation, som inom centralstyrelsen avgivits av föreståndaren för första dövstumdistriktets skola J. Prawitz. Han uttalar och motiverar den uppfattningen, att man, i brist på ännu vunnen tillräcklig erfarenhet, måste tvivla på möjligheten att med nöjaktig framgång använda talmetoden för så stor del av de dövstamma, som anges av de beräknade 83 procenten. Enligt hans framställning vore för ett närmare omdöme härom av nöden att vinna kännedom om de resultat och den behållning, som talmetoden verkligen medfört för de från talundervisningen utgångna dövstamma, men härom föreläge en undersökning allenast från fjärde skoldistriktet, och resultatet av denna undersökning vore enligt Prawitz föga gynnsamt. Han anser fördenskull, att vid en eventuell omorganisation av dövstumundervisningen metodfrågan ej borde tilläggas den betydelse, som man velat giva densamma, och han föreslår, att visserligen en särskiljning må göras mellan skolor för bättre eller sämre begåvade barn, men dessa olika kategorier av barn bestämmas av honom med hänsyn till huruvida barnen äro att anse såsom sinnesslöa eller ej. Landets bildbara sinnesslöa dövstamma böra efter hans mening sammanföras till en för hela riket gemensam anstalt och de med normal begåvning utrustade undervisas vid distriktsskolor. Vilken eller vilka metoder, som borde användas vid den ena eller andra skolan, skulle varje skolas styrelse och lärarkollegium äga att avgöra.

Det syntes sålunda icke uteslutet, att metodfrågan även nu komme att visa sig äga förmåga att vålla meningsbrytningar och därigenom fördröja den slutliga lösningen.

Detta torde även komma till synes, då det gällde att avgöra, huru den tilltänkta skolan för svagare begåvade elever lämpligen borde inrättas.

Enligt såväl tredje distriktsstyrelsens som centralstyrelsens framställning skulle denna skola vara avsedd för vad som betecknas såsom skrivteckenelever. Till denna skola skulle alltså hänföras alla de bildbara dövstamma, som icke lämpligen kunde undervisas i talskola, eller efter den förut angivna proportionen ungefär 17 procent eller ock, om tvenne av reservanterna inom centralstyrelsen hava rätt i sin där uttalade mening, att ända till 90 procent skulle kunna med fördel undervisas i talskola, allenast 10 procent.

Under frågans förberedande handläggning hade emellertid den meningen förfäktats, att skriv- och teckenelever ej borde sammanföras i en skola, enär detta skulle innebära ett tillspillogivande av de förra i fråga om språklig utveckling. Hellre borde

enligt denna åsikt skriveleverna från hela landet sammanföras till en av distriktsskolorna, varigenom olägenheten för talskolan av deras förläggning bland talelever bleve begränsad.

Metodfrågan och dess betydelse i organisatoriskt avseende berör ytterligare en betydelsefull punkt i organisationsplanerna, nämligen det av tredje distriktsstyrelsen väckta, men av dövstumläraryrksallskapets centralstyrelse icke biträdda förslaget om en särskild skola för s. k. oegentligt dövstumma, gemensam för hela riket.

I distriktsstyrelsens framställning finnas angivna de skäl, som tala för en dylik särskiljning. De oegentligt dövstumma, varmed i sin allmänhet talat avses sådana, som vid inträdet i skolan äro i besittning av tal- eller hörselrester eller av båda, lida — framhålles det där — i såväl språkligt som psykiskt hänseende utav att undervisas och ständigt leva tillsammans med de egentligt dövstumma. De olägenheter, som härav uppstå och vilka äro närmare angivna uti framställningen, ha föranlett det framställda kravet om de oegentligt dövstummas hänvisande till en särskild anstalt, där undervisningen borde meddelas i annan form än beträffande egentligt dövstumma och efter metoder, som mera överensstämma med dem, som användas i skolor för normala. Antalet av de oegentligt dövstumma, som kunde beräknas hava gagn av en dylik särundervisning och för vilka den borde anordnas, har i distriktsstyrelsens framställning anslagits till omkring 15 procent av alla dövstumma.

Lärarsällskapets centralstyrelse, som med fyra röster mot tre funnit sig icke böra upptaga nämnda förslag, har icke angivit de skäl, som därutinnan varit bestämmande. Givetvis medför emellertid skolspecialiseringen vissa olägenheter, åtminstone den, att den dövstumme kan komma att för sin utbildning bliva nödsakad att bevista den ena eller andra läroanstalten efter den andra. Vad särskilt angår den oegentligt dövstumme skulle det kunna inträffa, att denne finge bevista först distriktsskolan, vilken i regeln komme att fungera som upptagningsanstalt, vidare särskolan för oegentligt dövstumma och sedermera den praktiska fortsättningskola, som enligt förslaget borde inrättas. Att meningarna bland de sakkunniga äro mycket delade i denna fråga framgår av handlingarna.

Såsom nyss antydde, innefatta organisationsförslagen vidare en ytterst viktig punkt av genomgripande betydelse, i den mån de nämligen avse, att den nuvarande allmänna dövstumskolan skulle förses med överbyggnad av en praktisk fortsättningskurs.

Under betoning av de olägenheter, som äro förenade med den nuvarande saknaden av yrkesutbildningsanstalter för dövstumma, framhålles i de underdåniga skrivelserna, att de dövstumma äro i stort behov av ordnad praktisk utbildning under sakkunnig ledning, omedelbart efter det de avslutat sin kurs i dövstumskola, och att sådan fortbildning, vilken borde läggas nästan uteslutande på praktisk grund och avse ren yrkesutbildning, lämpligast kunde beredas dem i särskilt därför upprättade utbildningsanstalter. Denna undervisning borde beredas både manliga och kvinnliga dövstumma samt, för att bliva fullt effektiv och lika för alla, vara obligatorisk och omfattas af lärotid af två år. De elever, som icke undervisas i talskola, borde under dessa två år stanna kvar vid sin särskilda skola, där ju undervisningen under hela tiden skulle vara övervägande praktisk. Men för gossarna från talskolan kunde någon av de nuvarande skolorna med fördel användas; den bleve därigenom en specialskola för gossar från hela landet. Rörande flickornas praktiska utbildning nämnes, att Tysta skolan å Lidingön vore villig att för fortbildning mottaga dövstumma flickor från hela landet, vilka genomgått talskola, mot något understöd af allmänna medel.

Förslaget att bereda en fortsatt praktisk undervisning åt dövstumskolans alumner rymmer en högst behjärtansvärd tanke och kommer naturligen att i det förestående arbetet för dövstumväsendets ombildning bliva en huvudpunkt. Att önskemålet livligt omfattas av dem, som hittills huvudsakligen yttrat sig, eller dövstumskolans lärarkår, är uppenbart, men även i de uttalanden, som därifrån framkommit, framträda i en och annan punkt meningsskiljaktigheter, som visa, att ämnets organisatoriska innebörd ej ens på *det* hållet är oomtvistad.

Sålunda har vid den förberedande behandlingen inom lärarkåren andra kretsen ansett fortsättningskursen för gossar icke böra förläggas till en för hela landet gemensam skola utan böra ordnas av distrikten själva. Av några lärare har uttalats, att kursen ifråga icke borde göras obligatorisk utan bliva frivillig; några hava ansett, att den borde bliva allenast 1-årig. Att de sålunda berörda punkterna äro av stor betydelse i organisatoriskt avseende är givet; hela frågans lösning måste ju bliva väsentligen olika, allt efter som fortbildningen skall förläggas till distriktsskolorna eller ej, bliva obligatorisk eller ej, 1-årig eller 2-årig. — Vad angår förslaget om förläggande av flickornas fortsatta utbildning till den huvudsakligen med enskilda medel underhållna Tysta skolan å Lidingön kan tilläggas, att denna skola icke skulle kunna mottaga hela det antal flickor, för vilket, om fortsättningskursen bleve 2-årig och obligatorisk, den praktiska fortbildningen skulle beredas.

Jämte nu berörda och åtskilliga med dem sammanhängande spörsmål av metodisk innebörd möter en grupp av frågor, vilken blivit i de gjorda framställningarna endast knapphändigt berörd men som dock är av betydelsefull art, nämligen huru den inskränkning av skolornas antal, som föreslås, och den uppdelning av de kvarblivande skolorna efter olika skoltyper, vilken förordats, faktiskt och praktiskt skall komma till utförande samt huruvida omregleringen kan genomföras med bibehållande av den nuvarande kommunala grunden, eller om denna bör helt eller delvis övergivas och staten i motsvarande mån träda i stället.

I centralstyrelsens framställning yttras härom följande, varmed även tredje distriktstyrelsens skrivelse samstämmer:

»De nuvarande skolbyggnaderna tillhöra de särskilda distriktens landsting och stadsfullmäktige. Vårt förslag kan därför synas kräva en fullständig omläggning av äganderätten till dessa skolbyggnader, vare sig de nuvarande grundprinciperna för den ekonomiska sidan av organisationen skola kvarstå eller ej. Ehuru vi äro övertygade om att den av oss föreslagna ändringen kan ske, även om skolornas ekonomi fortfarande som hittills skall vila övervägande på landsting och stadsfullmäktige, anse vi dock enklast och naturligast vara, att staten övertager dövstumundervisningen i dess helhet i likhet med vad fallet är rörande blindundervisningen. Målsmän eller, där dessa det ej kunna, kommunerna hade då att erlægga ett årligt kosthållsbidrag av t. ex. 100 kronor för varje barn, landstingens bidrag borde, med särskild hänsyn till att dessas utgifter för närvarande äro så höga, sättas till 400 kronor för varje till landstingsområdet hörande barn, och det övriga skulle bestridas av statsmedel. Dock anse vi, att kosthållsbidrag icke bör utgå för eleverna i den praktiska fortbildningskursen, enär de kunna anses där förtjäna sitt kosthåll. Under sådana förhållanden synes det oss ock lämpligast, att nuvarande skolbyggnaderna med tillhörande inventarier kostnadsfritt överlämnas åt staten antingen med full äganderätt eller med dispositionsrätt, ungefär i likhet med vad fallet är i fråga om städernas byggnader för allmänna läroverk. Såsom ytterligare skäl till att staten borde övertaga dövstumundervisningsväsendet, vilja vi framhålla, att därav skulle möjliggöras en rättvisare fördelning av kostnaderna därför.

För närvarande finnes det kommuner, som i oproportionerligt hög grad äro belastade med utgifter för denna sak. Så betalar t. ex. Malmö stad årligen ända till 2,776 kronor 33 öre för varje i skola intaget barn.»

I slutpunkterna yrkas uti båda framställningarna, att »staten måtte övertaga dövs- tumundervisningen efter i huvudsak enahanda grunder, som den förut övertagit blind- undervisningen», men det ovan anförda visar, att man tänkt sig även en annan lösning vara möjlig. Också hava inom centralstyrelsen tre ledamöter reserverat sig. Intet från själva dövs- tumundervisningens synpunkt hämtat skäl finnes enligt deras mening för ändring i den nuvarande anordningen, enligt vilken dövs- tumundervisningen är en kom- munal angelägenhet, och vad angår sammanslagning av de nuvarande skolorna till ett färre antal, kunde enligt deras mening en sådan äga rum även med bibehållande av den nuvarande anordningen och med tillämpning av § 3 mom. 3 i 1889 års lag, enligt vilket stadgande Kungl. Maj:t äger att på framställning av landsting eller stad, som ej i landsting deltagit, i avseende å distriktens omfattning och antal vidtaga de för- ändringar, som av omständigheterna kunna påkallas. Beträffande de svagast begåvade dövs- tummas avskiljande till en särskilt för dem avsedd anstalt säga sig reservanterna anse en sådan anordning vara utförbar, utan att staten övertager dövs- tumundervis- ningen, och man får väl antaga att reservanterna, ehuru de ej därom uttala sig, anse detta sistnämnda vara förhållandet även beträffande specialskolorna för de oegentligt dövs- tumma och för fortsättningskursen, i händelse sådana skolor skulle komma till stånd.

Vill man bibehålla den nuvarande lagstiftningens kommunala grund, uppstår frågan, huru man på denna basis skall kunna träffa en anordning, som å ena sidan skulle upprätthålla två eller eventuellt tre skolor, avsedda för alumner från hela riket, och å den andra fyra, respektive tre, egentliga distriktsskolor, mottagande barnen från vart sitt av de särskilda nya distrikt, vari riket skulle bliva indelat. Att de tre eller fyra stora distrikt, i vilka riket komme att indelas, skulle vart för sig besörja lokaler och undervisning för de allmänna egentliga distriktsskolorna, vore ju givet. Mindre klart är däremot, huru förhållandet skulle bliva med de två eller tre skolor, som oberoende av distriktsindelningen skulle mottaga sina alumner från hela riket. Om, med bibehållande av den kommunala grundtanken, elevernas utbildning även vid dessa skolor skulle bekostas av de särskilda distrikten, vart och ett i fråga om sina dövs- tumma, uppkommer spørgsmålet, på vilka villkor de nya distrikten skulle så att säga köpa sig in i dessa skolor och vem som skulle vara dessa skolors principal. Ville man för dessas räkning och för att bibehålla den kommunala grunden framkonstruera en ny kommunal enhet, kunde en sådan väl svårigen komma att omfatta något annat eller mindre än alla Sveriges landsting samt de städer, som icke deltaga i landsting, till- sammantagna. I vilket fall som helst uppkommer frågan om grunderna för de in- bördes ekonomiska vidräkningar och utjämnningar, som måste antagas bliva nödvändiga mellan de nuvarande och de blivande kommunala distrikten.

Vill man åter söka frågans lösning enligt den utväg, som i framställningarna förordas såsom den enklaste, nämligen att staten skulle övertaga dövs- tumundervis- ningen efter i huvudsak samma grunder, enligt vilka den förut övertagit blindunder- visningen, möta även här frågor, vilkas slutliga avgörande kanske icke är så närlig- gande, som det vid första påseendet kan tyckas. Här framträda särskilt spørgsmålen, på vilka villkor statsverket skall för ändamålet bekomma de nuvarande distriktens skol- byggnader med dessas tillhörigheter samt huruledes det framtida ekonomiska mellan- havandet mellan staten och det kommunala bör ordnas, ty i framställningarna förut-

sättes, att staten skulle i framtiden erhålla bidrag från orterna.

I de föreliggande skrivelserna ser man icke annat, än att de befintliga distriktsbyggnaderna skulle utan vidare överlämnas till staten antingen, såsom det säges, med full äganderätt eller med dispositionsrätt ungefär i likhet med vad fallet är i fråga om städernas byggnader för allmänna läroverk. Detta uttalande inrymmer två högst olika alternativ, för så vitt hänvisningen till städerna och dessas läroverkshus avser och innebär, att framtida underhållet och nybyggnadsskyldigheten beträffande döfstumläroverkens byggnader icke skulle komma att påvåla statsverket utan distrikten, vare sig de nuvarande eller de blivande. Under antagande, att den uttalade tanken på en dylik för distrikten alltjämt kvarstående tunga icke kommer att i ärendets behandling tillvinna sig någon vidare anslutning, torde hänsyn här kunna tagas till ensamt förslaget, att de nuvarande byggnaderna skulle med full äganderätt lämnas till staten.

I avseende härå borde ju kunna förutsättas, att distrikten, mot förmånen att för framtiden slippa ansvaret och bestyret med döfstumundervisningen och allenast vara förpliktade till vissa årsbidrag för eleverna, skulle vara villiga att utan vidare till staten överläta sina tillgångar i byggnader och vad till dem hör. Så alldeles otvivelaktigt är kanske icke detta. Beträffande vissa av distrikten bleve det nog händelsen, men tilläventyrs icke i fråga om dem alla, detta beroende därpå, att möjligen ett eller annat distrikt skulle kunna anse sig, vid överlåtande till statsverket av sina tillhörigheter, göra ett mera värdefullt tillskott till den blivande samfälligheten än vad förhållandet vore med ett eller annat av de övriga och fördenskull ville göra anspråk på något vederlag i form av ekonomisk ersättning och utjämning. Blev ännu dylika anspråk tillbakavisade, kunde detta dock tänkas kräva sin tid.

Över huvud torde vid avgörandet av hithörande spörsmål vissa svårigheter kunna uppstå genom det för döfstumfrågan egendomliga förhållandet, att vid dess lösning omändring eller överflyttning kan ifrågakomma av vissa äganderätts- eller eljest privaträttsliga förhållanden, beträffande vilka ett statsmakternas beslut synes kunna bliva i mer eller mindre mån beroende av vad respektive sakägare kunna vara villiga att medgiva. Vad särskilt angår skolbyggnaderna inom de nuvarande distrikten, tillkommer äganderätten distrikten, vilka alltså torde kunna i fråga om byggnaderna eller deras användning uppställa villkor, dem det beror på distrikten själva att vidhålla eller eftergiva.

Slutligen kunna nog i frågan om statens övertagande av döfstumväsendet olika meningar tänkas uppstå rörande det principiella spörsmålet, *i vilken omfattning* staten verkligen bör från kommunerna avlyfta den tunga, som hittills huvudsakligen påvilat dem. Att en utjämning måste ske, så att den nu befintliga och i vissa fall alldeles oskäligen olikheten mellan skilda kommunala enheters kostnader för sina döfstumma ej vidare får bestå, är uppenbart, men lika otvivelaktigt är måhända icke vad härutöver finansiellt bör ske och i vilken mån staten bör till sig överflytta kostnaden och tungan för döfstumväsendet i dess helhet. På den ståndpunkt, som härutinnan intages, kommer storleken av de bidrag, som för framtiden skulle till staten utgöras från orterna, att bero.

Vid den nu lämnade utredningen hava de sakkunniga förutsatt, att genom en omreglering av döfstumväsendet en skola skulle frigöras och kunna tagas i användning för här ifrågavarande ändamål. Emellertid hava åtskilliga yrkanden framkommit, enligt vilka hela det nuvarande antalet skolor skulle bliva behöfligt för de döfstummas räkning. Så har föreslagits, att den skola, som ej komme att erfordras för undervisningsändamål, borde användas till asyl för obildbara döfstumma eller för döfstumma vanföra.

Härmed må nu vara huru som helst. Även om man får antaga, att en dövstumskola blir frigjord, är det fördenskull icke sagt, att rätta och lämpligaste användnings-sättet för densamma vore dess anlitande för blinda med komplicerat lyte. Den överblivna anstalten kunde, säges i framställningarna, användas till sinnesslöanstalt, vanförestalt eller annat lämpligt ändamål. Med dessa ord hava användningssätt påpekats, som visserligen kunna sättas i fråga. Särskilt gäller detta om dess användning för sinnesslövärd. De sakkunniga få härutiinnan erinra om vad i förra betänkandet anförts i fråga om framkomna förslag att bereda anstaltsvård åt vissa slag av sinnesslöa. I den proposition, som vid 1911 års riksdag framlades om anläggning av ett nytt hospital vid Strängnäs, hade Kungl. Maj:t föreslagit, att vid hospitalet skulle beredas 250 asylplatser för sådana obildbara sinnesslöa, som vore för omgivningen vådliga. Riksdagen gillade icke detta senare förslag, men detta därför, att riksdagen ansåg olämpligt, att den för sådana sinnesslöa nödiga värden skulle förläggas till hospitalen, vilka enligt riksdagens åsikt borde uteslutande förbehållas de i egentlig mening sinnessjuka. Å andra sidan förklarade sig riksdagen icke vilja förneka, att det kunde böra ankomma på staten att i avseende å de fall av idioti, varom fråga vore, bereda den behöfliga värden. Det vill synas, som skulle en frigjord dövstumskola kunna lämpligen anlitas för berörda ändamål och otvivelaktigt lämpligare än till en anstalt för blinda med komplicerat lyte.

Slutligen bör framhållas, att det alls icke kan med någon säkerhet antagas att, om en skolbyggnad frånvinnes dövstumväsendet, detta just skulle bli den, som ensam kunde påtäckas för blinda med komplicerade lyten, nämligen Lunds. Både lärarsällskapets centralstyrelse och tredje distriktets skolstyrelse lämna i sina framställningar så gott som osagt, vilka av de nuvarande dövstumanstalterna skulle bibehållas och vilken bland dem följaktligen kunde lösgöras. Centralstyrelsen upptager sin skrivteckenskola utan att angiva, var den skulle vara belägen; enahanda är förhållandet beträffande dess tilltänkta fortsättningsskola, och vad angår dess fyra distriktsskolor, lokaliseras dessa icke i vidare mån, än att de betecknas sålunda: den nordligaste, de två mellersta, varvid angives, att den ena av dessa skulle vara skolan i Vänersborg, samt den sydligaste. I distriktsstyrelsens framställning är ämnet berört endast medelst anförande av följande grunder: de egentligt dövstumma, som undervisas enligt talmetoden, hänvisas till tre anstalter, en i norra, en i mellersta och en i södra Sverige, de oegentligt dövstumma samt skrivteckeneleverna till var sin av de nuvarande centralt belägna dövstumskolorna. Om platsen för den blivande fortsättningsskolan är ej heller här något uttalande gjort. Att distriktsindelningsfrågan, i förevarande framställningar så ytterst knapphändigt berörd, samt i samband därmed frågan, vilka av de befintliga skolanstalterna böra för ena eller andra skoltypen begagnas och vilken skall sättas ur bruk, kan komma att bli föremål för meningsbrytningar, till detta antagande föranledes man av åtskilligt, som i ämnet yttras uti det från femte distriktet inkomna memorialet. I varje fall saknas i handlingarna erforderlig ledning för ett något så när tillförlitligt omdöme, vilken den dövstumskola är, vars indragning det skall vid omregleringen gälla. Möjligt, kanske troligast, är, att den skolan *icke* blir Lunds.

Genom den nu lämnade framställningen hava de sakkunniga sökt att giva en närmare granskning av tanken på den föreliggande frågans anknytning till spörsmålet om dövstumväsendets omreglering. De sakkunniga hava sökt göra detta genom att, med ledning av de i regleringsfrågan inkomna handlingarna, lämna en översikt av de huvudpunkter, som av omorganisationen beröras så i principiellt som i praktiskt ekonomiskt avseende, och härmed en ledning för omdömet om huruvida det kan vara rik-

tigt att ställa det trängande spörsmål, som här är å bane, i beroende av den lösning, döfstumfrågan kan komma att få. Utan att våga uppställa någon som helst beräkning om den tid, som kan åtgå, innan ett fullständigt organisationsförslag kan bli framlagt samt av dem, som i ärendet hava en mer eller mindre omfattande beslutanderätt, vederbörligen godkänt, och innan — vad som kanske härvidlag icke är minst viktigt att uppmärksamma — den övergångstid gått till ända, som för dess faktiska och praktiska utförande torde bli behöfvig, tro sig de sakkunniga hava fullt fog för den meningen, att den här föreliggande frågan icke bör göras svävande i avbidan härå, oavsett den ovan framhållna, nära liggande och troliga möjligheten, att när döfstumfrågan blir löst, utbytet därav blir för den sak, som här är i fråga, rent negativt.

Under instämmande i den slutsats, till vilken de sakkunniga sålunda kommit, har en medlem av sakkunnignämnden, V. Rydén, i ett till de sakkunnigas betänkande fogat särskilt yttrande uttalat sig rörande här berörda spörsmål och därvid anført:

Särskilt
yttrande av
V. Rydén.

Inom sakkunnignämnden har jag i det längsta företrätt den uppfattningen, att förevarande anstaltsfråga om möjligt bort lösas på det sättet, att en av de nuvarande döfstumskolorna för ändamålet apterades. Huvudmotiven för denna ståndpunkt hava varit dels en önskan att kunna på ett för det allmänna billigast möjligt sätt tillgodose det trängande behovet av fullt tillfredsställande vård för de blinda med komplicerat lyte, dels ock en bestämd förvisning, att döfstumväsendets omorganisation efter mera rationella grunder kan och måste inom den allra närmaste tiden genomföras. Ehuru jag visst icke kan i allo instämma i de uttalanden, som de sakkunnigas majoritet gjort beträffande blindanstaltsfrågas anknytning till frågan om döfstumväsendets reformering, eller över huvud taget kan dela majoritetens pessimistiska syn på möjligheten att få till stånd en snar lösning av sistnämnda fråga, vågar jag dock icke bestrida, att en sammankoppling av de båda spörsmålen *kan* innebära en bestämd risk för att blindfrågas ordnande kommer att bli undanskjutet på ett sätt, som skulle vara mycket olyckligt. Då nu en lösning av denna fråga erbjuder sig på så väsentligt billigare villkor än i det tidigare förslaget, och då därtill de sakkunniga påvisat en annan ändamålsenlig användning av den döfstumskola, som vid en blivande omorganisation eventuellt kan komma att bli ledig, har jag funnit mig böra biträda det i här föreliggande betänkande avgivna förslag.

I samband härmed betonar Rydén det stora behov av döfstumväsendets reformering, som föreligger, och uttalar sin förhoppning, att arbetet härmed måtte så bedrivas, att en lösning även av denna fråga måtte bli en snar verklighet.

Myn-
digheterna.

Av de i ärendet hörda myndigheterna hava endast medicinalstyrelsen och folkskolöverstyrelsen vidrört spörsmålet om en anknytning av här berörda anstaltsfråga till frågan om döfstumväsendets omorganisation. Folkskolöverstyrelsen har i sammanhang härmed även uttalat sig om möjligheterna av en sammankoppling med någon annan gren av abnormväsendet.

Medicinalstyrelsen anför:

De av de sakkunniga anförda skälen mot anstaltens möjliga förläggande till någon för sitt nuvarande ändamål framdeles eventuellt icke erforderlig dövstumskola synas styrelsen vara synnerligen övertygande, och det måste anses vara för nu föreliggande frågas lösning mycket olyckligt, om den skulle ställas i beroende av dövstumundervisningens ordnande och möjligheten av Lunds dövstumskolas frigörande från sitt nuvarande ändamål.

Folkskolöverstyrelsen har yttrat:

Beträffande den lämpliga tidpunkten för statens ingripande på ifrågavarande område har av de sakkunniga framhållits, att det steg på abnormvårdens område, som nu ifrågasättes, utgör en organisk anslutning till och ett fullföljande av den redan skedda utvecklingen. Ett uppskov därmed skulle kunna försvaras allenast under den förutsättningen, att en sammankoppling av nu berörda spörsmål med organisationsfrågor inom andra grenar av abnormväsendet vore nödig eller lämplig.

I det först avgivna sakkunnigbetänkandet har visats, att ett sammanförande av här berörda abnorma med de sinnesslöa icke med fördel kan genomföras, vare sig ur rent organisatorisk synpunkt eller med hänsyn till arten av den vård, nämnda grupper av abnorma behöva.

Att icke en sammankoppling av nu förevarande spörsmål med frågan om en omorganisation av dövstumundervisningen kan anses rådlig har i det senare betänkandet med all önskvärd tydlighet ådagalagts. I fråga härom vill överstyrelsen blott ytterligare understryka de sakkunnigas påvisande av att, även om en dövstumskola kan bli ledig, man utan svårighet kan finna användning därför exempelvis till en anstalt för obildbara, för omgivningen vådliga sinnesslöa, för vilket ändamål densamma skulle vara väsentligt mera lämpad än till en anstalt för blindas med komplicerat lyte.

Slutligen skulle man kunna tänka sig den möjligheten, att de blindas, vilka här äro i fråga, borde sammanföras med övriga blindas. Att dessa båda grupper ej lämpligen kunna gemensamt vårdas och utbildas har dock erfarenheten ådagalagt. De blindas med komplicerat lyte skulle fördröja eller förhindra de övriga blindas utveckling och för egen del icke få det slags utbildning, de behöva. Gång efter annan har man varit nödsakad att från blindskolorna avskilja blindas, vilka befunnits lida även av annat lyte och vilka, då så varit möjligt, överlämnats till skolhemmet i Vänersborg. Under alla omständigheter skulle erfordras nya byggnader för de nya alumnerna. På blindskolans i Växjö tomt finnes icke utrymme för ytterligare byggnader. Och att uppföra sådana på blindinstitutets nuvarande område vid Tomtebodas skulle vara föga välbetänkt, då platsen, såsom i hög grad besvärad av sot, är för sitt ändamål föga tjänlig och man dessutom står inför möjligheten av att nödgas förflytta hela institutet på grund av statens järnvägars behov av markförvärv från tomten för utvidgning av sitt spårssystem. Då såsom nämnts ett särskilt byggnadskomplex med nödvändighet erfordras för de blindas med komplicerat lyte, skulle i varje fall någon besparing i byggnadskostnader icke kunna uppstå genom en sådan sammankoppling, liksom icke heller någon egentlig minskning i administrationskostnaderna kunde därav förväntas.

Såvitt överstyrelsen kunnat finna, föreligga således ej ur synpunkten av abnormväsandets ändamålsenliga organisation i det hela några verkligt bärkraftiga skäl för ett uppskov med det slutgiltiga ordnandet av frågan om statens övertagande av vården utav här ifrågavarande blindas. Då därjämte behovet uppenbarligen är trängande och

Sofiaanstaltens belägenhet med varje dag blir allt vanskligare, finner överstyrelsen det högeligen önskvärt, att frågan utan dröjsmål måtte bringas till lösning, på det sätt att erforderliga åtgärder för statens övertagande av Sofiaanstalten och dess alumner omedelbart vidtagas.

Departementschefen.

Att de förändrade förhållanden, som under de senare åren inträtt på dövstumundervisningens område, påfordra en omreglering av denna undervisning, synes framgå av allt, som därom framkommit. Likaså synes det icke vara uteslutet, att denna omreglering bör medföra en koncentration till ett färre antal läroanstalter än det nuvarande, varigenom någon dövstumskola kan tänkas bli disponibel för annat ändamål. Då nu samtidigt härmed på ett annat område av abnormväsendet behov framträtt av en anstalt, till omfånget jämförlig med en dövstumskola, ligger ju, såsom jag redan antytt, den tanken synnerligen nära, att någon åtgärd för tillgodoseende av sistnämnda behov ej borde vidtagas, innan det blivit utrett, om icke på nyss angivna sätt en dövstumskola kan frigöras och komma till användning därför. Därigenom borde ju avsevärda besparingar kunna göras.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen, ansåg sig redan den första sakkunnignämnden efter prövning av frågan böra avvisa en sådan plan. Den fann nämligen, att av de befintliga dövstumskolorna allenast den i Lund skulle kunna bli användbar för det ändamål, varom här är fråga, men att det icke vore sannolikt, att denna skola skulle kunna förvärvas därför.

Den senare sakkunnignämnden har nu tagit denna sak under ny omprövning. Nämnden har därvid funnit, att frågan om en omreglering av dövstumundervisningen i sig innesluter en mångfald spörsmål av såväl metodisk som organisatorisk och ekonomisk art, om vilka vitt skilda meningar råda, samt att man med hänsyn härtill näppeligen torde kunna förvänta en omedelbar lösning av nämnda fråga. Under dessa förhållanden är det givet, att därest frågan om beredande av ordnad anstaltsvård för blinda med komplicerat lyte skulle ställas i beroende av spörsmålet om dövstumundervisningens omreglering, detta kommer att föranleda ytterligare dröjsmål med tillgodoseendet av det överhängande behov av dylik anstaltsvård, som uppenbarligen är för handen.

Även den ledamot i den senare sakkunnignämnden, som icke deltagit i den förra nämndens förhandlingar och vilken från början varit en avgjord anhängare av tanken på en sådan sammankoppling av de båda spörsmålen, som nyss angivits, har efter närmare prövning av saken kommit till den uppfattningen, att en dylik sammankoppling *kunde* innebära en bestämd risk för att blindfrågans ordnande komme att bli undanskjutet på ett sätt, som skulle vara mycket olyckligt. Och han har kommit till

denna mening, oaktat han hyser en mera optimistisk uppfattning än de övriga sakkunniga rörande möjligheterna att åvägabringa en skyndsam omorganisation av dövstumväsendet.

Överväger man närmare å ena sidan dövstumfrågans komplicerade och otvivelaktigt ganska svårlosta beskaffenhet samt å andra sidan den ytterst vanskliga belägenhet, vari den enskilda vårdanstalten för blinda dövstumma och blinda sinnesslöa uppenbarligen befinner sig, och det behov av skyndsamt ingripande, som därför råder på detta område, synes man mig svårigen kunna komma till annan slutsats än den, de sakkunniga uttalat: en sammankoppling av de båda här berörda spörsmålen skulle kunna bliva synnerligen olycklig.

Härtill kommer nu — och denna synpunkt är för mig avgörande — att genom den framlagda utredningen flera behjärtansvärda behov blivit påvisade inom abnormväsendets område, för vilka den dövstumskola, som möjligen kan bliva disponibel, skulle kunna finna användning och för vilka den skulle bättre lämpa sig än för här ifrågavarande ändamål. Då man alltså ej behöver befara, att man efter en omreglering av dövstumväsendet skulle komma att disponera över en anläggning, för vilken skulle saknas lämplig användning, synes mig varje verkligt vägande skäl hava bortfallit för en sammankoppling av de båda spörsmål, om vilka här är fråga.

Att man icke heller lämpligen kan tänka sig en anknytning med den möjligen uppkommande frågan om en förflyttning av blindinstitutet har påvisats av folkskolöverstyrelsen.

Den slutsats, som synes mig framgå av alla i detta ämne gjorda överväganden, är alltså den, att frågan om beredande av nödig vård åt de blinda med komplicerat lyte icke kan på annat sätt vinna en tillfredsställande lösning, än att en för ändamålet avpassad anstalt omedelbart uppföres å därför lämplig plats.

I detta sammanhang vill jag uttala, att jag fullständigt delar det av en bland de sakkunniga framhållna önskemålet, att en omorganisation av dövstumväsendet måtte, så snart ske kan, genomföras, ävensom att jag vill göra vad på mig kan ankomma, för att den utredning av detta spörsmål, som blivit igångsatt, måtte så skyndsamt som möjligt föras till sitt slut.

7. Allmänna grunder för en av staten anordnad anstaltsvård. Statens övertagande av drottning Sofias stiftelse.

Innan jag övergår till en redogörelse för de sakkunnigas utredningar och förslag rörande den vårdanstalt för blindas med komplicerat lyte, vilken enligt det nyss anförda synes böra av staten upprättas såsom en ersättning för den nu förefintliga enskilda vårdanstalten, har jag att beröra ett par spørsmål av mera principiell innebörd, vilka i detta sammanhang böra upptagas till skärskådande. Det förra av dessa spørsmål rör sig därom, huruvida i samband med vårdanstaltens inrättande skoltvång bör stadgas för ifrågavarande abnorma. Det andra spørsmålet avser fördelningen av omkostnaderna för vårdanstaltens underhåll.

Därjämte torde frågan om statens övertagande av Sofiaanstaltens tillgångar böra närmare överbägas.

*Obligatorisk:
undervisning.*

De sakkunniga.

Rörande frågan om införande av skoltvång anför de sakkunniga:

Såsom tidigare frambållits, är inom vårt land *obligatorisk undervisning* stadgad för sådana, som äro enbart blindas eller enbart dövstumma. För sinnesslöa är däremot icke något skoltvång föreskrivet. Fråga är nu, om för de grupper av blindas, vilkas skulle tillhöra anstalten i fråga, någon motsvarighet bör stadgas till vad som gäller i fråga om skolplikt för andra blindas och för dövstumma.

Dövstumkommittén ansåg på sin tid skoltvång böra gälla även för blindas dövstumma, och blindkommittén ansåg, att de blindas sinnesslöa, som vore bildbara, borde vara underkastade obligatorisk undervisning. Sådan skolplikt ville ock andesvagkommittén få genomförd för bildbara sinnesslöa i allmänhet. Kommittéernas åsikter härutinnan hava emellertid icke vunnit förverkligande, såsom av den tidigare lämnade historiken framgår.

Skulle nu i fråga om den blivande statsanstaltens skyddslingar någon tvångsföreskrift uppställas, skulle den påtagligen icke kunna komma att avse andra än de bildbara och väl ej heller komma att gälla dessa i vidare mån än beträffande den egentliga skoltiden, däremot icke deras fortsatta utbildning inom arbetshem. För de obildbara — asylisterna — kan svårligen något tvång i förevarande avseende föreskrivas. Man skulle då med kanske ännu större skäl kunna framställa yrkande om tvångsinternering av alla sinnessjuka, som äro i behov av slutan staltsvård. Sådan kan utvecklingen av samhällets resurser en gång bliva, att en nödig omvårdnad hjudes de hjälplösa, icke endast såsom en fritt tillbandahållen förmån utan jämväl såsom en — om den ej godvilligt begagnas — tvångsvis ålagd hjälp. Men efter nuvarande förhållanden lærer något sådant icke kunna fordras. Också ansåg på sin tid andesvagkommittén, att det icke kunde bliva tal om vad kommittén kallade asyltvång. En tvångsföreskrift torde därför på förevarande område kunna ifrågasättas endast för de bildbara och detta — i analogi med vad som gäller de enbart blindas eller de enbart dövstumma — väl endast för någon begränsad tid, den under yngre år infallande egentliga lärotiden, således icke i fråga om arbetshemmet och den därstädes fortsatta utbildningen.

Tvivelutan finnas goda grunder att, även i förevarande fall, påyrka, att den egentliga skolkursen bleve obligatorisk. För de bildbara bland de grupper av blinda, varom här är fråga, finnes helt visst ett lika stort behov att få undervisning som för de abnorma, för vilka sådan är uttryckligen anbefalld; och det allmännas intresse av att de icke bliva lämnade utan den behövliga undervisningen är, även om bildningsresultatet icke kan bliva jämförligt med det, som ernås inom dövstum- och blindskolorna, dock tillräckligt talande för att med fog må frågas, om ej en motsvarighet till det eljest föreskrivna skoltvånget bör även här genomföras.

Om denna fråga kan dock sägas, att den torde vara något för tidigt väckt, detta i följd av sambandet med vissa andra likartade frågor, som ännu äro svävande, Om man stadgade undervisningstvång för bildbara blinda sinnesslöa, kunde spörjas, varför sådant tvång skulle stadgas för *dem*, medan seende bildbara sinnesslöa icke ännu omhändertagas till obligatorisk undervisning. Att tvångsvis taga hand om blinda epileptici till undervisning och uppfostran kunde synas främmande, då seende epileptici, som icke kunna bevista allmän läroanstalt, lämnas utan någon tvungen skolvård. Alldeles avgörande äro kanske icke dessa invändningsvis tänkta spörsmål, då säregna skiljaktigheter kunde tänkas medföra olikhet i förevarande avseende, detta särskilt beträffande de blinda dövstamma, för vilka ett skoltvång kunde finnas vara särskilt och i främsta rummet påkallat. Att göra en dylik särskiljning eller utbrytning torde dock knappast vara lämpligt, och de sakkunniga hålla ock för sin del före, att något krav på undervisningstvång icke bör på detta område, till någon del eller i dess helhet, nu uppställas. Härvid är för de sakkunniga jämväl det praktiska motivet bestämmande, att man bör vakta sig för att stadga tvångsintagning, med mindre man har visshet, att den anstalt, man anlägger, under alla förhållanden bleve tillräcklig för det antal alumner, dem man tvångsvis ditbeordrade. Att några fullt tillförlitliga beräkningar om antalet blinda med komplicerat lyte icke nu kunna uppställas, få de sakkunniga tillfälle att något längre fram ådagalägga. I följd därav blir det nödigt att åt den tilltänkta anstalten giva ett mått, bestämt efter vad man tror sig kunna *ungefärligen* beräkna. Skulle den visa sig bliva för knappt tilltagen, må det bliva en fråga att efter framtida råd och lägenhet bedöma, i vad mån den bör utvidgas. Men man skulle hava från början allt för mycket bundit sina händer, om man stadgade tvångsintagning. De sakkunniga vilja i detta hänseende erinra om huruledes det dröjde ganska länge, från det blindundervisningen av statsmakterna erkändes böra byggas på skolpliktighetens grund och till dess sådan skolplikt blev i lag stadgad. Detta skedde icke, förrän man efter närmare vunnen erfarenhet kunde fullt överse vad man genom tvångsföreskrifter åtog sig.

I denna del av ärendet hava de hörda myndigheterna icke framställt några anmärkningar mot de sakkunnigas uttalande.

Myndigheterna.

Icke heller jag finner anledning föreligga att för närvarande ifrågasätta införande av obligatorisk undervisning för sådana abnorma, om vilka här är fråga.

Departementschefen.

Beträffande spörsmålet om lämplig fördelning av omkostnaderna för den föreslagna anstaltsvården yttra de sakkunniga:

Omkostnadsfrågan.

Om staten ikläder sig omsorgen att omedelbart tillhandahålla nödig uppfostran och vård åt de blinda, som äro dövstamma eller sinnesslöa eller vilkas lyte är på

De sakkunniga.

aunat sätt komplicerat, är därmed icke sagt, att staten skall ensam vidkännas all kostnad för ändamålet.

I fråga om dövstumundervisningen, där kommunala institutioner ansvara för själva institutionerna och deras vidmakthållande, lämnar staten ett årligt bidrag, beräknat till visst belopp för varje elev, och vederbörande landsting eller stadsfullmäktige i städer, som ej i landsting deltaga, äga bestämma en viss årlig avgift, med vilken föräldrar eller målsmän böra bidraga till en del av elevens kosthåll vid skolan, åliggande det respektive fattigvårdssambälle att härutinnan understödja de föräldrar eller målsmän, som icke äga tillgång till avgiftens erläggande. Beträffande blinda i allmänhet gäller, enligt lagen angående blindundervisningen §§ 5 och 6, att för vart och ett blint barn, som på grund av bestämmelserna i lagen är intaget i på statens bekostnad upprättad läroanstalt för blinda, vare sig förskola eller institut, skall av vederbörande landstingsområde eller stad, som ej i landsting deltagar, erläggas en årlig avgift av 300 kronor, ägande respektive landsting eller stad att för varje till dess område hörande sådant barn bestämma en viss årlig avgift, med vilken föräldrar eller målsmän skola bidraga till betäckande av kostnaderna för barnets vistelse vid läroanstalten, med rätt för de föräldrar eller målsmän, vilka icke äga tillgång till avgiftens erläggande, att genom fattigvårdens försorg härutinnan få understöd.

Att även på det område av abnormvården, som här är i fråga, en kostnadsfördelning bör äga rum, torde utan vidare vara givet; och då saken här gäller blinda, fast med komplicerat lyte, framställer sig naturligen den frågan, om ej med kostnadsfördelningen just bör förhållas enligt de grunder, som gälla för övriga blinda, och samma årsavgift, som utgår för blinda utan annat lyte, jämväl fastställas för de blinda, om vilka här är fråga. De sakkunniga tro ock, att saken bäst och lämpligast ordnas på sådant sätt.

Mot en genomsnittsavgift, lika för alla blinda i vilken anstalt de än äro intagna, skulle kunna sägas, att avgiften bleve väl hög vid den nu tillämnade statsanstalten relativt till blindläroverken. Sant är ju, att för asylisterna inom den förstuämnda anstalten dennas årliga omkostnader måste vara lägre än vad förhållandet är med blindläroverkens kostnad för sina elever, då för dessa är anordnad en undervisning, som icke meddelas de obildbara. Å andra sidan kräver den undervisning, som lämnas de bildbara inom den anstalt, som här är i fråga, i vissa avseenden en proportionsvis drygare kostnad än undervisning av de blinda, som i övrigt äro normala, därigenom att de förras undervisning måste i så väsentlig omfattning göras individuell. Skulle man söka att göra bidragsavgiften olika med hänsyn till den olika totalkostnaden för olika grupper av blinda, skulle man rätteligen föranledas till uppställande av olika betalningskategorier ej blott mellan de vanliga blindläroverken å ena sidan samt den nu ifrågasatta anstalten å den andra utan ock beträffande de olika avdelningarna — egentlig skolavdelning, arbetshem och asyl — inom denna sistnämnda. Tanken på en avgiftsgradation omfattades på sin tid av blindkommittén, vilken föreslog, att avgiften skulle utgöra 300 kronor vid blindskola och 350 kronor vid blindinstitut, men denna särskiljning blev icke genomförd; avgiften blev för ena som andra fallet 300 kronor.

Det praktiska motiv, som härvid varit bestämmande, har sin givna tillämpning i föreliggande fall. Onekligen innebär det från allmän synpunkt sett en förmån, att en sak sådan som den förevarande blir ordnad efter en i möjligaste mån enhetlig reglering; och önskvärdheten härav gör sig särskilt gällande på det speciella område av den offentliga blindvården, som nu skulle tillkomma. Utskrivning från blindskola till

anstalten för sinnesslöa blindas måste tänkas icke sällan förekomma. Till olika belopp bestämda avgifter skulle innebära olägenheter, helst om överflyttning skedde under pågående läsår eller termin; enahanda bleve förhållandet — därest skilda avgifter vore fastställda för de särskilda avdelningarna inom den nya abnormanstalten — vid omflyttning mellan dessa avdelningar. Att en och samma avgift blir fastställd för alla blindas, som få tillgodonjuta den av staten tillhandahållna anstaltsvården, synes för den skull enklast och mest tilltalande.

Att avgiftens föreslagna belopp, 300 kronor, skulle i och för sig vara för mycket betungande, lär ej med fog kunna sägas, då beloppet icke överstiger den lägsta avgift, som redan blindkommittén för mera än trettio år sedan föreslog för dem, som undervisas i blindläroanstalt, och då utväg till en efter omständigheterna avpassad utjämning och fördelning ligger i den regressrätt till föräldrar eller målsmän, som landstingen och de städer, vilka icke deltaga i landsting, skulle få sig tillerkänd, likasom ock i fattigvårdssamhällellenas skyldighet att vid behov understödja föräldrarna eller målsmännen. Att vid den tillämnade nya anstalten bidragsplikten skulle avse ej endast — såsom eljest i fråga om de blindas — en till några få år begränsad lärotid utan i regeln komma att omfatta skyddslingens hela livstid, lär icke väcka någon betänklighet.

Om den av de sakkunniga nu uttalade meningen gillas, framställer sig frågan, vilket närmare innehåll en bestämmelse härom bör hava och huruledes den bör komma till stånd.

Man kunde ifrågasätta en föreskrift av innehåll, att när inträde vid anstalten söktes, det skulle visas, att vederbörande landsting eller stadsfullmäktige åtagit sig att för den blinde i fråga lämna det årsbidrag, som fordrades. Ett dylikt åtagande kunde naturligen vara av vederbörande kommunalmyndighet gjort vare sig genom beslut av mera allmän innebörd, avseende över huvud alla sådana blindas, som från dess område inkomme i anstalten, eller genom utfästelse för det särskilda fallet.

Med en dylik föreskrift bleve det beroende på de särskilda kommunala korporationernas eget bestämmande, huruvida de ville lämna bidrag för sina ifrågavarande blindas. De sakkunniga hålla före, att sagda korporationer icke skulle undandraga sig vad man av dem förväntade, men tro dock icke, att det angivna sättet vore lämpligt. Riktigast är tvivelsutan att, såsom beträffande andra blindas, göra det kommunala bidraget obligatoriskt.

Häremot kunde kanske invändas, att ett bidragstvång skulle förutsätta anstalts- tvång och att, när man ej vill göra anstaltsvården obligatorisk, det vore oriktigt att stadga skyldighet att utgöra bidrag. De sakkunniga tro dock, att varken formellt eller i sak en dylik invändning är befogad.

I förra avseendet synes icke någon oegentlighet vidlåda en bestämmelse, som innehölle, att om inträde vid den ifrågavarande anstalten vunnits för någon blind med komplicerat lyte, det skulle åligga det landsting eller — beträffande städer som ej deltaga i landsting — den stad, inom vars område den blinde är hemmahörande, att utgöra årsbidraget i fråga. I sak skulle föreskriften helt visst hava den gäneliga verkan, att befintliga fall av komplicerad blindhet verkligen blev anmälda och inträde för dem sökt. Att den å andra sidan skulle kunna medföra olägenhet därutinnan, att inträde kunde komma att sökas och medgivas i vidsträcktare mån, än som vore fullt riktigt, är tvivelsutan icke att befara.

En borgen härutinnan är, att den prövning, som inträdesansökningar naturligen skola undergå, med fog kan antagas bliva särskilt sakkunnig och samvetsgrann, från-

sett att med den begränsning av platstillgången, som säkerligen alltid kommer att förefinnas, all ödslande liberalitet vid inträdesprövningen är faktiskt utesluten. För övrigt kan det, med hänsyn till det begränsade antalet över huvud av blinda med komplicerat lyte, aldrig för de särskilda kommunalenheter komma att röra sig om annat än ett för deras budget relativt föga betydande belopp.

En fördel, om bidragen göras obligatoriska på angivet sätt, ligger i den enkelhet, som saken därmed vinner, och den frihet från all tyngande omgång, som erhålles därigenom, att intagning kan ske utan minutiös och omständlig prövning av ansvarsförbindelser och dylikt. Dessutom erhålla, därest bidragens utgörande blir på föreslaget sätt obligatoriskt, de kommunala korporationerna en förmån, som icke skulle komma dem till del, om deras bidrag utginge blott i mån av deras eget godvilliga beslut. I senare fallet vore det svårt att utfinna någon form, som på lämpligt sätt löste frågan om fattigvårdssamhälle eller respektive målsmäns meddelaktighet gentemot landstingen i bidragens utgörande. Göres åter bidraget obligatoriskt för landstingen och städerna, löser sig denna fråga lätt i enlighet med de grunder, som innehållas i blindlagens 5 och 6 §§.

Den förra sakkunnigämnden har utarbetat och i sitt betänkande framlagt förslag till lag angående kostnadsbidrag för vård av vissa blinda.

Myndigheter-
na.

Rörande en lämplig fördelning av kostnaderna för den föreslagna anstaltsvården hava bland de hörda myndigheterna följande uttalat sig.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Göteborgs och Bohus* län har anfört:

Enligt de sakkunnigas förslag skulle staten icke enbart vidkännas kostnaden för de i den av staten upprättade anstalten intagna skyddslingar, utan skulle det åligga landsting, inom vars område de blinda äro hemmahörande, eller, då de äro från stad, som icke deltagar i landsting, staden att bidraga med viss årlig avgift.

Vidkommande detta län har landstinget sedan flera år tillbaka lämnat bidrag för å anstalten i Vänersborg intagna barn. Sålunda bidrager landstinget för år 1913 med följande belopp för obemedlade barn från landstingsområdet, som vunnit eller vunnit inträde vid anstalten, nämligen dels för undervisning och vård 250 kronor för varje barn, intaget i skolavdelningen, 200 kronor för varje barn, intaget i arbetshemmet, och 150 kronor för varje barn, intaget i asylen, dels för erläggande av inträdesavgift 200 kronor en gång för alla.

Då redan landsting och de städer, varom nu är fråga, i allmänhet lära lämna bidrag för de å anstalten intagna, torde med den regressrätt, desamma jämlikt de sakkunnigas förslag skulle i viss mån äga hos den blindes föräldrar eller målsman eller, därest dessa sakna tillgång, vederbörande fattigvårdssamhälle, det ifrågasatta bidraget icke bliva i någon nämnvärd mån betungande.

Att den anpart i kostnaderna, som enligt förslaget skulle komma att påvila landstingen, icke synes bliva alltför betungande vitsordas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Norrbottens* län, och Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Kalmar* län finner det riktigt, att en kostnadsfördelning mellan staten, landstingen och enskilda äger rum ungefärligen efter de grunder, som enligt lagen om blindundervisningen gälla beträffande blinda i allmänhet.

Rektor *G. Åstrand* vid institutet och förskolan för blindas å Tomtebodas anser det samband med övriga blindskolor, de sakkunniga velat åstadkomma genom att avgifterna skulle göras lika på båda ställena och utgå från samma håll, vara av stor vikt för att underlätta ett barns överflyttande från en art av anstalt till en annan.

Däremot har Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Gottlands* län — som icke i övrigt har något att erinra mot förslaget, att det genom lag skulle åläggas landsting och stad, som ej i landsting deltaga, att erlægga viss årlig avgift för å anstalten intagna blindas — uttalat, att den ifrågasatta avgiften, 300 kronor, särskilt med hänsyn därtill, att anstaltsvården ej vore ännad att bliva obligatorisk samt att de blindas skulle komma att vistas å anstalten under hela sin levnad, syntes vara väl hög.

Någon berättigad invändning synes mig näppeligen kunna göras mot de sakkunnigas förslag, att kostnaderna för vården i den föreslagna anstalten, därest en sådan varden av staten upprättad, skola fördelas mellan staten, landstingen och de enskilda. En dylik omkostnadsfördelning äger ju i ena eller andra formen rum beträffande andra grupper av abnorma. De skäl, som anförts av de sakkunniga och ytterligare betonats av rektorn vid blindinstitutet, synas tala för att avgiften blir densamma som för andra blindas samt att bidragsskyldigheten fastslås genom lag. Vad av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Gottlands* län anförts rörande det föreslagna avgiftsbeloppet torde näppeligen, gent emot vad från andra håll uttalats, kunna tillmätas någon avgörande betydelse.

Såsom av de sakkunniga i annat sammanhang påpekats, torde emellertid frågan om de kommunala korporationernas deltagande i anstaltens årskostnader hava det naturliga samband med frågan om anstaltens årliga utgiftsstat, att den lämpligast får sitt avgörande i samband med sistnämnda spörsmål. Då framställning till riksdagen rörande anstaltens utgiftsstat nu icke kan ske, torde alltså förslaget om kostnadsfördelningen för närvarande icke böra företagas till slutlig prövning.

Uti den i början av min framställning berörda underdåniga skrivelse från styrelsen för drottning Sofias stiftelse, vilken föranlett den i ärendet gjorda utredningen, har styrelsen, under förutsättning att staten övertog vården av de abnorma, för vilka skolhemmet i Vänersborg är avsett, hemställt, att stiftelsen och vårdanstalten med dess tillgångar måtte övertagas av staten i samband därmed, att anslag till uppförande av för densamma nödiga byggnader utverkades av riksdagen. Beträffande formerna och villkoren för den sålunda föreslagna överlåtelsen förefinnas, såsom redan i det föregående är antytt, vissa föreskrifter i stiftelsens reglemente.

Departement-
schefen.

Statens över-
tagande av
drottning
Sofias stiftelse.

Enligt vad förut meddelats, hade nämnda tillgångar i fastighet, inventarier, fonder eller kontanta medel vid slutet av år 1913 ett bokfört värde av 129,984 kronor 17 öre, vartill, såsom likaledes förut omtalats, kommer ett mindre tomtområde, avsett för skyddslingarnas sommarvistelse.

De sakkunniga.

Rörande det av styrelsen gjorda erbjudandet har i det första sakkunnigbetänkandet anförts:

Det i ärendet gjorda erbjudandet, att staten skulle övertaga Sofiastiftelsens och dithörande anstalts tillgångar, torde ock påkalla ett särskilt beslut och förklarande från statens sida.

Vad angår drottning Sofias stiftelse i egentlig och inskränkt bemärkelse samt den samma stiftelse tillhöriga egendom inträder uppenbarligen, därest staten till uppfostran och vård omhändertager de blinda dövsamma och de blinda sinnesslöa, det i 10 § av stiftelsens reglemente förutsatta fall eller att stiftelsen blir för det därmed avsedda ändamål obehövlig. I sådant fall skola, enligt nämnda §, stiftelsens fasta egendom och övriga tillhörigheter användas till asyl för äldre blinda dövsamma. Prövningen, huruvida stiftelsen blivit för sitt ändamål obehövlig, tillhör den i samma § omförmälda nämnd, vilken ock, beträffande användningen av stiftelsens tillgångar till asyl för äldre blinda dövsamma, har att bestämma om sättet och villkoren härför.

Stiftelsens styrelse i dess uti detta ärende gjorda underdåniga framställning förutsätter givetvis, att därest staten nu omhändertager de blinda dövsamma och de blinda sinnesslöa på avsett sätt, nämnden skall finna stiftelsen vara för sitt ändamål obehövlig likasom ock att nämnden skall finna realiserandet av den i meranämnda § omförmälda asylvården lämpligast ske på sådant sätt, att stiftelsens tillgångar överlämnas till staten, mot det att denna åtager sig att besörja asylvården i fråga.

Härvid har naturligen ock förutsatts, att nämnden icke kommer att kräva, att just samma fastighet, som stiftelsen nu äger, skall bliva för ändamålet använd. I sådant fall skulle staten bliva bunden att framdeles vidhålla just Vänersborgsfastigheten till dylik asyl, vilket vore så mycket mera olämpligt, som asylen då skulle mista det omedelbara sammanhanget med statsanstalten i övrigt, oavsett att berörda fastighet, såsom varande en träbyggnad, icke bör längre än oundgängligen nödigt behållas att hysa sådana, som äro på en gång blinda och döva och alltså vid möjlig eldfara ytterst hjälplösa. Styrelsen har i stället tänkt sig, att nämnden skall finna riktigast vara, att stiftelsens fastighet och övriga egendom överlämnas till *fritt* förfogande av staten, mot det att denna på lämpligt sätt bereder den meranämnda asylvården.

Dessa sina förutsättningar har styrelsen påtagligen kunnat med allt fog uppställa; och i den tillämnade statsanstaltens plan ingår ju ock att omhändertaga skyddslingarna även för deras ålderdom.

När staten övertager stiftelsens egendom, bör alltså detta ske under åtagande att fullgöra den förpliktelse, vartill — såsom nu angivits — stiftelsens reglemente föranleder. Utom den förpliktelse, som sålunda framgår ur reglementet, finnes beträffande en särskild del av stiftelsens egendom ett donationsvillkor uppställt, nämligen rörande det från givare, som önskat vara okänd, härrörande legat å ursprungligen 5,000 kronor, som förut omförmäls. Om detta legat är den negativa bestämmelsen given, att det icke får användas för byggnadsändamål. Legatet bör fördenskull, omhändertaget av staten, komma till sådan användning, som kan antagas överensstämma med givarens avsikter.

Det nu anförda gäller, såsom sagt, den egentliga Sofiastiftelsen och dess tillgångar. Vad angår den egendom, som särskilt tillhör den till stiftelsen hörande anstalten med dess olika avdelningar, består denna egendom, såsom tidigare omnämnts, till större delen av inventarier och endast till mindre delen av kontanta medel. Om denna egendom gälla, efter vad de sakkunniga inhämtat, inga andra särskilda villkor eller förbehåll än dels det, som, beträffande asylens å deposition insatta 5,500 kronor, möjligen kan anses ligga i den till respektive landsting gjorda, i det föregående omförmälda utfästelsen att behålla sistberörda medel oförminskade och endast använda räntan, dels det förbehåll, som beträffande den s. k. Slöörska julkapps-fonden finnes antytt i själva benämningen. Övriga små fonder äro fritt bildade av och inom anstalten utan någon för deras användning bindande bestämmelse.

I den mån alltså särskilda förbehåll eller villkor kunna vara fästade vid den egendom, staten kommer att från stiftelsen eller dess anstalt övertaga, bör följaktligen från statsverkets sida förklarande lämnas om förpliktelse att fullgöra sådana särskilda förbehåll.

Bland de i ärendet hörda myndigheterna har allenast *justitiekanslers-ämbetet* ägnat uppmärksamhet åt de sakkunnigas förslag beträffande formerna och villkoren för statens övertagande av Sofiastiftelsen och dess tillgångar. Ämbetet har härom anfört:

Myndighe-
terna.

Reglemente för drottning Sofias stiftelse har den 4 september 1901 fastställts av personer, därtill bemyndigade av dem, som sammanskjutit medel för anskaffande av egen lokal åt dåvarande skolhemmet för blinda dövstumma i Vänersborg. Reglementet har vidare uttryckligen godkänts av Aug. Röhss, som skänkt ett större belopp till stiftelsen.

I reglementet, § 10, stadgas, att därest i följd av förändrad lagstiftning angående undervisning åt blinda dövstumma och blinda idioter eller av annan anledning stiftelsens styrelse finner stiftelsen vara för det därmed avsedda ändamål obehöfelig, styrelsen skall hos vederbörande göra framställning om förordnande av ledamöter i en nämnd av fem personer, vilka skola tillsättas en av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, en av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Älvsborgs län, en av domkapitlet i Skara, en av Älvsborgs läns landsting och en av stadsfullmäktige i Vänersborg. Denna nämnd skall hava att pröva, huruvida stiftelsen för sitt nuvarande ändamål är obehöfelig; finner nämnden, att så är förhållandet, skola stiftelsens fasta egendom och övriga tillgångar användas till asyl för äldre blinda dövstumma, på sätt och under villkor nämnden äger bestämma.

Det lär visserligen vara uppenbart, att därest staten övertager bestyret med uppfostran och vård av de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa, på sätt ifrågasatt blivit, stiftelsen varder för sitt ändamål obehöfelig, men prövningen, huruvida så är förhållandet, skall emellertid enligt reglementet tillkomma den ovan omförmälda nämnden, som även har att bestämma på vad sätt och under vilka villkor stiftelsens fasta egendom och övriga tillgångar skola användas för det i reglementet för sådant fall bestämda ändamålet, nämligen till en asyl för äldre blinda dövstumma. Innan något statens övertagande av stiftelsens egendom kan ifrågakomma, måste således ovan omförmälda nämnd hava blivit i föreskriven ordning utsedd och verkställt den i reglementet stadgade prövning.

Enligt § 6 i reglementet skall styrelsen i särskild bok låta anteckna alla donationer och gåvor till stiftelsen med upptagande i korthet av de villkor och förbehåll, som varje givare kan hava till iakttagande vid förvaltningen föreskrivit. Sedan justitiekanslersämbetet hos vederbörande begärt avskrift av nämnda bok, har till justitiekanslersämbetet inkommit avskrift av förteckning över donationer till stiftelsen, upprättad med anledning av § 6 i reglementet. Av denna förteckning framgår, att donationerna bestå dels av kontanta penningbelopp, som skänkts utan villkor, dels av ett belopp å 5,000 kronor, skänkt av en onämnd med villkor, att beloppet icke får användas till byggnad, dels ock av en från ^{67/1472} mantal Stora Bräcke litt. Dd i Bokenäs socken i Bohuslän avsköndrad lägenhet Solvik nr 1 om 24 ar 60 kvadratmeter.

Om staten på föreslaget sätt åtager sig uppfostran och vård av blinda dövsamma och blinda sinnesslöa, möter naturligtvis ej hinder för överlåtande till staten ej mindre av de medel, som till stiftelsen donerats utan villkor, än även av den av en onämnd under ovan angivna villkor donerade fonden, om blott dessa sistnämnda medel förvaltas såsom en särskild fond och användas såsom i de sakkunnigas betänkande anges.

Vad angår den donerade lägenheten Solvik, har denna, såsom i betänkandet omförmäles och den av justitiekanslersämbetet infordrade donationsurkunden utvisar, skänkts till stiftelsen i syfte att å platsen skulle kunna beredas tillfälle för någon del av stiftelsens skyddslingar att sommartiden erhålla saltsjöbad. Därest de ifrågavarande anstalterna flyttas från Vänersborg, lär lägenheten Solvik icke lämpligen kunna användas för det därmed avsedda ändamålet utan böra i donationens syfte disponeras på annat sätt, vilket den ovan omförmälda nämnden torde hava att i första hand föreslå.

Det avgivna betänkandet utvisar vidare, att ifrågavarande skolhem, arbetshem och asyl i Vänersborg, för vilkas upprätthållande stiftelsen bildats, äga, förutom inventarier samt kontanta och i bank insatta medel, vissa till större delen genom gåvor tillkomna, för särskilda ändamål avsedda smärre fonder. Om dessa fonder gälla enligt betänkandet inga andra särskilda villkor eller förbehåll än dels det, som, beträffande Slöörska julkapps-fonden, finnes antytt i själva benämningen, dels ock det förbehåll, som i fråga om asylens inventariefond kan anses ligga i en till donatorerna gjord utfästelse att behålla fonden oförminskad och endast använda räntan för vidmakthållande eller ökande av asylens persedelutrustning och andra dess inventarier; övriga fonder äro nämligen fritt bildade av och inom anstalten utan någon för deras användning bindande bestämmelse.

På sätt i betänkandet anmärkts, lär vid övertagande av dessa fonder från statsverkets sida böra lämnas förklarande om förpliktelse att fullgöra de vid dessamma fästade villkor och förbehåll.

Spörsmålet om organisationen av den styrelse, åt vilken förvaltningen av den blivande statsanstalten skulle uppdragas, beröres icke av de sakkunniga i vidare mån, än att i betänkandet utpenydes, att en direktion skulle stå i spetsen för anstalten. Denna direktion bör uppenbarligen omhändervärd äfven förvaltningen av den egendom, som i detta ärende förutsättes skola komma att av staten övertagas från stiftelsen och de ifrågavarande under densamma lydande anstalterna.

Vid justitiekanslersämbetets yttrande voro fogade de åberopade avskrifterna av dels förteckningen över donationer till stiftelsen, dels ock gåvobrevet å lägenheten Solvik.

I enlighet med de av justitiekanslersämbetet åberopade föreskrifterna i 10 § av stiftelsens reglemente har yttrande infordrats jämväl från den i nämnda paragraf omförmälda *nämnden*. Denna, som utgjorts av herrar L. Th. Jacobson, utsedd av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, J. Wallin, utsedd av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Älvsborgs län, G. Mellén, utsedd av domkapitlet i Skara, A. Johansson, utsedd av Älvsborgs läns landsting, och R. von Matern, utsedd av stadsfullmäktige i Vänersborg, har utlåtit sig sålunda:

Efter tagen kännedom om betänkandets innehåll finner nämnden uppenbart, att därest staten till uppfostran och vård omhändertager de blinda dövstumma och de blinda sinnesslöa i överensstämmelse med grunderna i det avgivna betänkandet, drottning Sofias stiftelse blir för sitt ändamål obehövlig. Enligt 10 § av reglementet skola vid sådant förhållande stiftelsens fasta egendom och övriga tillhörigheter användas till asyl för äldre blinda dövstumma på sätt och under villkor, som nämnden äger bestämma.

I avseende å sättet att realisera denna sistnämnda tanke förutsätter betänkandet såsom lämpligaste utvägen, att staten övertager stiftelsens fastighet och övriga egendom mot det att staten själv åtager sig att besörja den asylvård, som i nämnda 10 § avses. Betänkandet förutsätter vidare, att staten härvid bör äga frihet att anordna denna asylvård i samband med den skolavdelning och det arbetshem, som den tilltänkta statsanstalten för blinda med komplicerat lyte är avsedd att åvägabringa, och att följaktligen asylvården i fråga icke bör vara bunden just vid nuvarande fastigheten i Vänersborg utan att staten bör erhålla stiftelsens tillgångar till fritt förfogande mot det att staten på lämpligt sätt bereder den ifrågavarande asylvården.

Då helt visst lämpligare sätt för detta sistnämnda icke kan finnas än det i betänkandet avsedda, eller att staten inom den tilltänkta statsanstalten för blinda med komplicerat lyte omhändertager de blinda dövstumma för all deras tid och således för dem där anordnar behöfligt ålderdomshem, får nämnden uttala sin anslutning till betänkandet härutinnan och sin villighet att, där statsverket övertager vårdnaden om de blinda med komplicerat lyte enligt grunderna i betänkandet, medverka till genomförandet av den plan för ifrågavarande blindas omhändertagande, vilken betänkandet innehåller, genom att till statsverkets disposition å tid och under förbehåll, som betänkandet angiver, ställa stiftelsens fasta egendom och övriga tillhörigheter.

Såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen för Sofiastiftelsens ekonomiska ställning, utgöras stiftelsens tillgångar av dels fastighet, dels inventarier i den befintliga vårdanstalten, dels ock kontanta medel antingen fritt disponibla eller fonderade för särskilda ändamål. Lämnas de kontanta medlen å sido, kan stiftelsens övriga egendom bliva av värde för statsverket, inventarierna därigenom, att de minska behovet av uppsättning för den tillärnade statsanstalten, och återstoden därigenom, att, efter fastighetens realisering, staten erhåller ett kontant kapital. Till vilka belopp stiftelsens nu nämnda tillgångar kunna värderas torde i frågans närvarande läge icke kunna med bestämda tal

Departementschefen.

angivas. I varje fall måste desamma anses vara så avsevärda, att ingen tvekan kan råda därom, att staten, för den händelse beslut fattas om statens övertagande av här berörda gren av abnormvården, bör antaga det gjorda erbjudandet.

De förbindelser, staten därigenom skulle ikläda sig, gå icke utanför de gränser, som skulle angivas genom ett beslut av statsmakterna att, på sätt nu föreslagits, anordna anstaltsvård för blindas med komplicerat lyte, och kunna således icke i och för sig väcka några betänkligheter.

Beträffande de stiftelsens tillgångar, vid vilka särskilda förbehåll eller villkor äro fästade, borde givetvis, såsom av de sakkunniga föreslagits, från statsverkets sida förklarande lämnas om förpliktelse att fullgöra nämnda förbehåll eller villkor.

Vad så angår de rättsliga formerna för egendomens överlåtelse till statsverket, finnes numera intet hinder därför, sedan den i 10 § av stiftelsens reglemente stadgade nämnden förklarat sig medgiva överlåtelsen.

Såsom av de sakkunniga föreslagits, torde vara lämpligast, att beslut om övertagandet av stiftelsens tillgångar fattas samtidigt därmed, att uppförandet av den nya vårdanstalten beslutas. Däremot kan givetvis ifrågasättande egendom icke av statsverket tagas i besittning, förrän en ny anstaltsbyggnad blivit färdig och upplåtits för anstaltens behov. Med hänsyn till sistnämnda omständighet torde man nu ej behöva ingå i prövning av eller fatta beslut rörande den lämpligaste användningen av den stiftelsens egendom, över vilken statsverket skulle komma att fritt förfoga. Efter vederbörlig utredning torde frågan härom böra framdeles underställas riksdagens prövning.

8. Vårdanstaltens omfång och förläggning.

*Anstaltens
omfång.*

Vid överbägande av frågan om upprättandet för här berörda ändamål av en statens anstalt möter naturligen i främsta rummet det spörsmålet, för vilket antal skyddslingar den bör beräknas. Detta ämne har av de sakkunniga gjorts till föremål för närmare utredning.

*De sakkun-
niga.*

Först framhålls, att någon exakt beräkning givetvis icke kan uppställas, och påpekas jämväl, hurusom befintlig officiell statistik icke lämnar erforderlig ledning för att bedöma, huru många blindas med komplicerat lyte över huvud finnas inom vårt land och huru de fördela sig mellan skilda årsklasser. De sakkunniga, som ansett det lönlöst att söka föranstalta någon ny och särskild, belä vårt land omfattande undersök-

ning om befintliga antalet blinda med komplicerat lyte för att sedan därav draga slutsatser om måttet av det nuvarande och framtida anstaltsbehovet, hava däremot funnit ett vägledande och i möjligaste mån tillförlitligt, om ännu endast vissa årsklasser omfattande material i de anteckningar om befintliga blinda, vilka föras vid blindinstitutet med ledning av prästerskapets dit ingivna uppgifter. Enligt gällande föreskrifter skall nämligen prästerskapet årligen till institutet insända uppgifter på blinda under 20 år; och vid institutet förefinnas numera uppgifter om inom riket befintliga blinda, födda år 1890 och senare, även innefattande befintliga fall av blindhet med komplicerat lyte.

Utgående från detta material, vilket, så långt det räcker, måste anses i möjligaste mån tillförlitligt, hava de sakkunniga närmast sökt beräkna det antal barn, som under vanliga förhållanden kan tänkas komma att tillhöra den blivande anstalts egentliga uppfostrings- eller *skolavdelning*, och härvid, efter materialets sammanställning och närmare behandling, kommit till det resultat, att antalet inom en blivande skolavdelning vid anstalten icke skulle komma att överstiga 60. Vad beträffar *arbetshemmets* beräkneliga konstanta beläggning anse de sakkunniga, att densamma, vid institutionens fulla utveckling, möjligen kan komma att uppgå till vid pass ett 80-tal. Vid anstaltens första upprättande skulle dock arbetshemmet icke på långt när behöva ett så stort platsantal. Medan den för skolavdelningen angivna siffran oeräknats utgöra en normalsiffra, motsvarande såväl det platsbehov, som vid anstaltens första upprättande föreligger, som ock det, vilket sedermera kan beräknas fortfara och hålla sig konstant, tages arbetshemmet till en början i anspråk endast i en mera begränsad omfattning och utvidgar sig först så småningom med årens gång till full och konstant beläggning.¹⁾ För arbetshemmet hava de sakkunniga till en början icke beräknat högre platsantal än 40. I det byggnadsförslag, som de sakkunniga framlagt, är fördenskill, medan för skolan avses 60 platser, det i samma byggnad inrymda arbetshemmet beräknat för 40, men byggnadens plan och hemmets förläggning inom detsamma äro, på sätt vid redogörelsen för byggnadsplanen närmare skall angivas, så anordnade, att utrymmesökningen, beräknad till högst 40, kan, när den en gång blir behöfvig och i den mån ett sådant förhållande inträder, utan svårighet vinnas genom tillbyggnad. För dem, som komma att kvarstanna i arbetshemmet så länge, att de på grund av ålder icke längre kunna med fördel sysselsättas med något arbete, men som på grund av sin allmänna utveckling dock icke böra överföras till asyl, bör i sinom tid upprättas ett särskilt ålderdomshem, och hålla de sakkunniga före, att om härför beräknas ett platsantal av 20, man därmed torde ha träffat ett lagom avvägt mått.

I fråga om *asylon*, avsedd dels att upptaga de allra yngsta barnen före den tid, då egentlig skolundervisning kan ifrågakomma, dels att taga hand om de obildbara av alla åldrar, gäller vad förut sagts om svårigheten att uppställa några kalkyler. Den närmaste tidens behov torde, enligt de sakkunnigas åsikt, bliva fyllt genom en asylbyggnad, avsedd för 50 platser, men utan allt tvivel bör snart nog en ökning av asylplatserna beredas. Byggnadsförslaget upptager en asylbyggnad, beräknad för 50, varförutom i samma byggnad avsetts utrymme för en för hela anstalten gemensam sjukavdelning om 10 platser. Om vid tilltagande behov av asylplatser en ny asyl om samma storlek som den förra uppbygges, skulle därigenom vinnas ytterligare 60 platser och hela antalet för asylister tillgängliga platser bliva 110. Ytterligare en tillök-

¹⁾ Jfr Betänkande sid. 110—115.

ning av 10 platser kan emellertid i sinom tid påräknas, ty när en gång framdeles det blir av nöden att upprätta ett särskilt ålderdomshem om — såsom nyss nämnts — ungefär 20 platser, kan detta lämpligen anläggas så pass stort, att däri kan inrymmas austaltens sjukavdelning — av den storlek, som efter anstaltens dåvarande beläggningsförhållanden kan prövas lämplig — och bliva då inom den förstnämnda asylens de beräknade 10 sjukplatserna disponibla för asylister. Utöver 120 torde enligt de sakkunnigas åsikt det framtida behovet av platser för asylister icke komma att gå.

De sakkunnigas beräkning av behöfliga platsantalet innefattar alltså, att anstalten till en början skulle beräknas för 150, därav 60 för skolan, 40 för arbetshemmet och 50 för asylens, att ökning sedermera skulle i sinom tid ske genom arbetshemmets utvidgning och genom en ny asylbyggnad, varigenom, såsom ovan angivits, skulle vinnas en platsökning om tillhoppa 100, vartill i sinom tid skulle, med upprättande av särskilt ålderdomshem i samband med särskilt till detta hem förlagd sjukavdelning, erhållas det för ålderdomshemmet beräknade antalet av ungefär 20 platser samt en ökning av asylplatserna av 10, en sammanlagd platstillökning alltså av 30. Vid slutlig fullbordan av denna plan skulle anstalten alltså giva utrymme för 280 skyddslingar, oberäknat det utrymme, som skulle stå till buds för sjukavdelning. Högre platsantal än detta torde efter de sakkunnigas uppfattning icke någon gång behöva beräknas inom vårt land för blinda, som därjämte äro behäftade med annat lyte.

I fråga om den gjorda platsberäkningen förklara de sakkunniga sig icke tilltro sig att grunda några särskilt gynnsamma antaganden på det förhållandet, att tack vare en förbättrad hygien och ögonläkekonstens framsteg över huvud vissa ögonsjukdomars frekvens är i avtagande och antalet blinda utan komplikationer, vilka befinna sig i undervisningsåldern, synes sjunka i vårt land. Att uppställa förmodanden vare sig om förbättring på området i fråga eller därom, att förhållandena kunna utveckla sig i ogynnsam riktning, är enligt de sakkunnigas uppfattning alltför osäkert för att böra få inverka på platsberäkningen vid anstalten. I övrigt framhålla de sakkunniga, att man i ett fall sådant som detta naturligen icke kan fordra, att platstillgången skall exakt motsvara behovet, utan att man måste nöja sig med att lämna anstaltsvård i den omfattning, som man, med den ledning som över huvud står att vinna, kan anse vara någorlunda skäligt tillmätt. Särskilt i fråga om anstaltens asylavdelning förefinnes — framhålla de sakkunniga — tillfälle att mera fritt bestämma om inträdet, så att detta främst lämnas sådana, som antingen i följd av sin egen beskaffenhet eller i följd av de särskilt ogynnsamma förhållanden, vari de leva, hava det mest trängande behovet att vinna inträde, medan däremot sådana fall få stå tillbaka, där en någorlunda tillfredsställande omvårdnad kan påräknas utom anstalten.

*Anstaltens
förläggning.*

Den tomt, stiftelsen äger i staden Vänersborg, har en areal av tre tunnland. Enligt fastställd stadsplan blir tomten omgiven och till betydande del sönderskuren av gator och andra trafikleder, vilka fått sin sträckning väsentligen med hänsyn till en tillärnad bangård med tillhörande järnvägsspår. För sistnämnda ändamål skulle till och med en del av tomten behöva tagas i anspråk, och den indelning, det kringliggande området kommer att få, utesluter varje möjlighet till utvidgning av tomten. Då denna är otillräcklig för en nyanlagd vårdanstalt av förut angivna omfattning, icke kan utvidgas och i det hela på grund av sin belägenhet är

för ändamålet otjänlig, torde det vara tydligt, att densamma för nu förevarande fråga är att lämna utom räkningen.

Då det alltså gällt att på annat håll söka en lämplig plats för den nya anstaltens förläggning, hava de först tillkallade sakkunniga till en början sammanfattat de fordringar, som syntes böra ställas på en sådan plats. I det förra betänkandet har härom anförts:

De fordringar, man har att ställa på den plats, som skall utses för den nya anstalten, äro givetvis, att platsen skall hava ett sunt läge och god byggnadsgrund, att den är nog stor för att medgiva asylavdelningens förläggande på tillräckligt avstånd från övriga hus och en framtida möjligen behövligen utvidgning av anstalten, att tillfälle finnes att för rimliga kostnader få vatten, gas eller elektricitet ävensom avlopp, att traktens livsmedelspriser ej äro för högt uppdrivna, att kommunikationerna äro goda men läget ej invid någon i besvärande grad frekventerad farväg samt att lätt tillgång finnes till läkarhjälp vid de många olikartade sjukdomsfall, som förekomma bland alumnerna. Helst bör naturligen platsen redan förut tillhöra staten. En stor fördel, om än ej ett nödvändigt villkor, är ju ock, att platsen ligger någorlunda centralt i riket. Vad som däremot för ifrågavarande anstalt måste anses vara av alldeles särskild och avgörande betydelse är, att anstalten får sitt läge invid en stad, där det finnes icke endast läkare, som är specialist i ögonsjukdomar, utan även särskild klinik för av sådana sjukdomar lidande. Erfarenheten från stiftelsens verksamhet å dess nuvarande plats har nämligen till fullo visat, att det utan nämnda resurser ofta blir förenat med avsevärda svårigheter och stora kostnader att skaffa alumnerna den speciella ögonbehandling, som understundom kan vara behövligen. I övrigt bör naturligtvis också — såsom vid skolorna för enbart blindas sker — varje nyintagen undersökas av ögon-specialist. Av hänsyn härtill och jämväl till önskvärdheten av ett i möjligaste mån centralt läge med goda kommunikationer, synes det vara uppenbart, att Uppsala eller Stockholm äro de platser, som bäst skulle lämpa sig för ändamålet. Såsom säte för medicinska fakulteter hava båda dessa städer vidare den stora fördelen att äga specialister även för de många andra slag av lyten, varmed här ifrågavarande barn så ofta äro behäftade, så att varje art av specialbehandling kan erhållas. Slutligen är det också en beaktansvärd synpunkt att få anstalten förlagd å sådan plats, att lärarinnorna och annan personal, med deras svåra och i viss mån deprimerande arbete, kunna få tillfälle till välbehövligen uppmuntran och utveckling, genom lämpligt umgänge och genom åhörande av föredrag i allmänhet, samt — särskilt för lärarinnor — till deltagande i kurser av pedagogisk art.

Fordringar å
platsen.

I anslutning till nu angivna tankegång sökte de första sakkunniga att i närheten av Stockholm eller Uppsala finna en lämplig byggnadsplats. Efter prövning av olika förslag stannade de sakkunniga vid att förordna ett område, beläget tre till fyra kilometer söder om Uppsala och till allra största delen hörande till de åt Uppsala hospital och asyl upplättna hemmanen Hammarby nr 1 och 2, vilket område i de flesta hänseenden uppfyllde de fordringar, de sakkunniga angivit. Förslag utarbetades ock till uppförande å nämnda plats av nödiga byggnader, vilka enligt verkställd beräkning skulle draga en kostnad av 585,000 kronor.

Första sakkunnig-nämndens förslag.

Andra sakkunnig-nämndens förslag.

Då denna kostnad syntes jämförelsevis hög och då det var att antaga, att densamma till någon del föranleddes av den valda platsens belägenhet, blev det för den senare tillkallade sakkunnig-nämnden en huvuduppgift att tillse, huruvida icke genom val av annan förläggningsplats eller på annat sätt någon avsevärd nedsättning kunde vinnas i den kostnad, anstalten skulle komma att betinga. De överbäganden, som därvid blivit vägledande för sistnämnda sakkunniga, hava de sammanfattat sålunda:

Av de speciella skäl, som bestämde den förra sakkunnig-nämnden vid dess val av förläggningsplats, betecknas i dess betänkande det centrala läget såsom en stor fördel, men det framhålls, att ett dylikt läge icke kan påfordras såsom ett nödvändigt villkor. Orsaken härtill är naturligen den, att för de alumner, som skulle inkomma i den här ifrågavarande anstalten, ytterst sällan förekomma sådana resor till och från anstalten som vid andra uppfostrings- eller vårdanstalter; en gång intagna i anstalten komma de i regel att utan avbrott där kvarbliva. De nuvarande sakkunniga äro ock av den mening, att ifrågavarande villkor kan utan mera avsevärd olägenhet eftergivnas.

Däremot betecknas i det förra betänkandet närheten till en stad, där det finnes icke endast läkare, som är specialist i ögonsjukdomar, utan även särskild klinik för av sådana sjukdomar lidande, såsom en omständighet av alldeles särskild och *avgörande* betydelse. Denna uppfattning är trivelsutan riktig. Skall denna synpunkt, såsom tillbörligt, är, uppehållas och på samma gång nödig hänsyn tagas till de andra särskilda förmåner, vilkas vinnande i det första betänkandet framhölls såsom önskvärt, borde rätta förläggningsplatsen vara att söka i någondera av städerna Lund eller Malmö.

Båda dessa städer hava specialister i ögonsjukdomar, i båda finnas särskilda kliniker för sådana sjukdomar, och om än Lund såsom universitetsstad i ett eller annat hänseende bjuder särskilda förmåner, är dock avståndet mellan Lund och Malmö så ringa och järnvägsförbindelserna dem emellan så lätta, att antydda förmåner kunde tänkas utan avsevärd förminskning tillgodokomma även en i Malmö förlagd anstalt.

Men den väsentliga synpunkten, som föranlett tvekan om det eljest i och för sig så tilltalande Hammarbyförslaget, var ju kostnadsfrågan och önskvärdheten att få anläggningen billigare. Här möter emellertid det gynnsamma förhållandet, att just i den sydligaste delen av vårt land byggnadsföretag i regel kunna verkställas för billigare kostnad än längre upp i landet, varförutom även livsmedelsprisen där torde vara billigare än i Uppsalatrakten, ett förhållande, som har sin stora betydelse för anstaltens årliga driftkostnad.

Med fästet avseende på dessa sistberörda förhållanden och på vad nyss ytt-rats har det för de sakkunniga varit klart, att om Hammarbyförslaget skulle över-givas, man hade att främst undersöka, om ej en lämplig förläggning kunde för ned-bringad kostnad erhållas i eller vid någondera av nyssnämnda båda städer. Denna undersökning har lett till positivt resultat och till det förslag, de sakkunniga komma att i det följande framlägga.

Vid de undersökningar, de sakkunniga i anledning härav verkställt i nämnda städer, har det visat sig, att lämpliga områden för anläggningen kunde erhållas såväl i Malmö som i Lund. Den minskning av både an-läggnings- och driftkostnader för vårdanstalten, som skulle vinnas genom förläggning till endera av berörda platser, är så betydlig, att det icke

synes mig kunna bliva fråga om att längre vidhålla förslaget om förläggning till Hammarby. Jag har vid sådant förhållande icke funnit det nödigt att här lämna någon närmare redogörelse för sistnämnda förslag, liksom jag icke heller anser det behöfligt att i det följande meddela de av åtskilliga myndigheter därom afgivna yttrandena. För vinnande av närmare upplysningar beträffande Hammarbyförslaget får jag hänvisa till det första sakkunnigbetänkandet¹⁾. Rörande de av de senare sakkunniga förda underhandlingarna med vederbörande i Malmö och Lund samt om de ifrågakommande tomtområdena i nämnda städer anföres i deras betänkande följande:

I Malmö erhöles anvisning å ett markområde, vilket, beläget intill nordöstra sidan av nya centralfängelsets tomt, tycktes till fullo motsvara de önskemål, som kunde framställas. Området i fråga tillhör emellertid icke staten utan Malmö stad. Samtidigt inhämtades emellertid, att Malmö stad, som redan till fördel för fängsvårdens intresse åtagit sig en viss inskränkning i sin dispositionsrätt över en del av området, möjligen vore villig att utan ersättning avstå detsamma till statsverket och att måhända härutöver vidtaga utan kostnad för kronan de anordningar, som erfordras för att få stadens kloak-, vatten-, gas- och elektricitetsledningar ävensom dess spårvägar framdragna till områdets gräns. Vid sådant förhållande och sedan av verkställda undersökningar framgått, att anläggningskostnaden å området skulle komma att avsevärt understiga Hammarbyförslaget, funno de sakkunniga sig böra gå i författning om framställning till stadsfullmäktige i Malmö beträffande områdets upplåtande till statsverket.

Malmö såsom
förlägnings-
plats.

Området är emellertid, såsom nyss antytts, belastat med en servitut gentemot centralfängelset, tillkommen i och vid de förhandlingar mellan statsverket och staden, vilka föregingo det år 1909 fattade beslutet rörande nya centralfängelsets anläggning. Såsom grund för det avtalet, som träffats mellan Kungl. Maj:t och kronan, å ena, samt Malmö stad, å andra sidan, angående förvärvandet av den tomt, varå fängelset nu är uppfört, har bland annat legat en av staden den 4 oktober 1907 beslutad utfästelse, enligt vilken en del anordningar av staden skulle vidtagas i ändamål att vinna ett mera fritt och avskilt läge för fängelsebyggnaderna genom att utmed fängelsetomten utlägga gator ävensom planterade områden. Å den sida av fängelsetomten, varom här är fråga, skulle det område, vilket skulle hållas av staden planterat och alltså vara från bebyggande undantaget, omfatta ett jordstycke av 100 meters bredd, oberoende gatan. Då den areal, som ifrågakommande för blindanstalten, skulle förläggas just intill sistberörda gata, komme servituten att träffa samma areal i så stort omfang, att dess användning för det nu tilltänkta ändamålet icke kunde ifrågakomma, för så vitt det träffade förbehållet i fråga om dess bebyggande behövde från statens sida vidhållas även gentemot en statens egen anstalt av den beskaffenhet som den nu ifrågasatta. Innan någon framställning kunde avlåtas till stadsfullmäktige i Malmö, funno sig därför de sakkunniga böra utverka fängsvårdsstyrelsens uttalande i fråga om eventuell eftergift av det villkor rörande platsens bebyggande, som för närvarande funnes uppställt. I skrivelse den 6 februari 1914 avgav fängsvårdsstyrelsen svar å de sakkunnigas hemställan i ärendet.

¹⁾ Betänkande sid. 127—132.

Styrelsen framhöll härvid, hurusom förutsättningen, att området omkring fängelset bleve på angivet sätt frilagt, intagits i Kungl. Maj:ts proposition angående förvärvet av fängelsetomten, avgiven till 1909 års riksdag, vilken sedermera godkänt förvärvet, samt att avsikten uppenbarligen varit att förekomma, det obehöriga kunde vinna alltför nära inblick inom fängelseområdet samt att bereda fritt tillflöde för luft och ljus. Under förutsättning, att de ifrågakända anstaltsbyggnaderna hölles allenast vid den våningshöjd, som det uppgjorda ritningsförslaget utvisade, samt förlades på sådant sätt, att möjligast största område lämnades öppet mellan huset och gatan utmed fängelsetomten ävensom att området icke allt för mycket belamrades, syntes det styrelsen, som om det oeftergivliga kravet på luft och ljus samt frihet från störande grannskap låte sig förena med blindanstaltens förläggande å ifrågavarande område. Det torde till och med, anför styrelsen, kunna anses såsom en fördel, att genom dess överlämnande till kronan för avsedda ändamålet allmänheten utestängdes från platsen, vilken möjligen eljest kunde komma att upplåtas till samlingsställe för nöjessökande eller bliva ett tillhåll för den lösa befolkningen. Från fängvårdens sida vore önskvärt att, i händelse området på förslaget sätt bebyggdes, platsen närmast gatan invid fängelsetomten försåges med trädplantering.

Visserligen kunde för fängvården vara önskvärt att för framtiden äga möjlighet till någon utvidgning i avseende å sitt område, en utvidgning, som kunde stå att vinna inom den nu avsedda marken. Skulle i framtiden visa sig, att blindanstaltens behov skulle kunna förenas med ett tillmötesgående gentemot framtida önskemål i sådant hänseende från fängvårdens sida, vågade styrelsen därför motse, att tilläventyrs någon mindre del av ifrågavarande mark kunde ställas till fängvårdens förfogande.

Utan att härå framställa några anspråk, fann sig styrelsen i betraktande av det behjärtansvärda statsändamål, varom fråga vore, således böra för sin del förklara, att styrelsen icke hade något att erinra mot att ifrågavarande område upplåtes såsom plats för en blindanstalt av ungefärligen den omfattning och den anläggningsplan, som framlagts, allt dock under förutsättning att Kungl. Maj:t och riksdagen funne den i Malmö stadsfullmäktiges förenämnda beslut den 4 oktober 1907 upptagna utfästelse kunna eftergivnas i de delar, förslaget innebär.

Vad beträffar den av fängvårdsstyrelsen framställda tanken, att någon mindre del av området möjligen kunde i framtiden få tagas i anspråk för fängvårdens behov, våga de sakkunniga icke med någon säkerhet förutsätta, att något dylikt utrymme skall kunna bliva att påräkna, då anstaltens eget behov, det nuvarande och det för framtiden antagliga, synts de sakkunniga påkalla för blindanstalten den områdets storlek, som blivit ställd i fråga. Då emellertid styrelsen icke i nu berörda avseende framställt något villkor, och då de önskemål, som styrelsen i andra delar förutsättningsvis frambållit, äro av beskaffenhet att böra kunna tillgodoses, synes något hinder från det andra statsintresse, som kunde tänkas här kollidera, icke föreligga. De sakkunniga funno sig med anledning härav böra till Malmö stadsfullmäktige avlåta sin framställning i ännu.

Denna framställning gick ut därpå, att det såsom behöfvligt ansedda området, utgörande en areal av 4,1 hektar samt med beteckningen litt. A inlagt å en bland handlingarna i detta ärende befinnlig, av stadsingenjören i Malmö, majoren A. Nilsson upprättad kartsbild, måtte av Malmö stad till Kungl. Maj:t och kronan med äganderätt gravationsfritt upplåtas samt att staden måtte förbinda sig att till områdets gräns kostnadsfritt för kronan framdraga stadens kloak-, vatten-, gas- och elektriska ledningar.

De sakkunniga ifrågasatte jämväl utfästelse från stadens sida, att vid ett bli-

vande bebyggande av den staden tillhöriga mark, som ligger bortom det ifrågavarande området och som å nyssnämnda kartskiss blivit till sina gränser betecknad med g, h, i och j, den del, som ligger närmast intill det tilltänkta anstaltsområdet, skulle bliva använd för trädgård eller plantering samt å den återstående delen ej högre byggnader än i tre våningar komma att uppföras.

Stadsfullmäktige, hos vilka av enskilda medlemmar motion framlades i överensstämmelse med de sakkunnigas framställningar, funno sig icke böra åtaga sig sistberörda utfästelse, vilken avstyrkts av drätselkammaren under uttalande, att en sådan utfästelse från stadens sida ansåges innebära en för stark begränsning i fråga om det senast omnämnda markstyckets bebyggande och anordnande ävensom möjligen kunde åstadkomma svårigheter vid uppgörande av blivande stadsplan. I övrigt bifölls enligt tillstyrkan av drätselkammaren den väkta motionen.

På sätt utvisas av fullmäktiges i ärendet hållna protokoll av den 20 februari 1914 med bilagor, förklarade sig alltså staden villig att till Kungl. Maj:t och kronan med äganderätt gravationsfritt upplåta det begärda området med utfästelse, att fångeshandling skall utfärdas och äganderätten övergå omedelbart, sedan Kungl. Maj:t efter beslut av riksdagen bestämt, att till området i fråga skall förläggas en statens för blinda med komplicerade lyten avsedd anstalt av i huvudsak den omfattning, som i den förra sakkunnignämndens betänkande angives, varjämte staden förband sig att till anstaltsområdets gräns kostnadsfritt för kronan framdraga stadens kloak-, vatten-, gas- och elektriska ledningar ävensom att till anstaltens blivande huvudingång åt Lundavägen utsträcka stadens spårvägar.

Området i fråga utgör, såsom ovan nämnts, en areal av omkring 4.1 hektar, vilken areal de sakkunniga — i betraktande av markens för ändamålet gynnsamma beskaffenhet — anse vara för anstalten fullt tillräcklig. I söder sträcker det sig till den s. k. Norra Bulltoftavägen, vilken det angränsar på en sträcka av allenast 30 meter i riktning från väster till öster. Från östligaste punkten vid Bulltoftavägen går områdets gräns i nästan nordlig riktning på en sträcka av ungefär 200 meter, utmed en i föreslagen stadsplan tilltänkt gata, till dess densamma möter det förut nämnda område, beträffande vilket de sakkunniga ifrågasatte den av stadsfullmäktige icke medgivna framtida inskränkningen av stadens dispositionsrätt, följer sistberörda områdes gräns i ungefär nordvästlig riktning och i rak linje omkring 160 meter, varefter den bryter sig i rät vinkel åt sydväst, följande den s. k. Lundavägen i rät linje omkring 185 meter, till dess den träffar den vinkelrätt mot Lundavägen tillämnade gatan utmed nya fängelset, vilken gata blir områdets gräns på en sträcka av cirka 250 meter intill den västligaste punkten av områdets nyssnämnda gräns utmed Norra Bulltoftavägen.

Området är en del av Östra förstadens ytterområde, ligger inom stadens jurisdiktion men utom stadens nuvarande planlagda område. Förslag till reglering och utvidgning av stadsplanen för Malmö är emellertid under senare åren upprättat, sträckande sig jämväl över denna del av stadsområdet, och anstaltsområdets gränser ha valts just med huvudsaklig anslutning till sagda förslag. Enligt detta förslag skulle den mark, som angränsar området i nordost, användas till kvarter för s. k. slutet bebyggande. Blir sålunda bestämt, komma dock helt visst dessa kvarter icke att förlägga sina byggnader intill anstaltsområdets gräns, och i allt fall skulle sådant icke låta sig göra utan uppförande av brandmurar mot anstaltsområdet. I betraktande av dettas storlek och då för övrigt planteringar måste komma till stånd å de delar av detsamma, där sådant kan vara påkallat, kan den omständigheten, att en formlig utfästelse rörande sättet för den ifrågavarande markens bebyggande icke från stadsfullmäktige erhållits, icke anses vara av någon avsevärd betydelse i saken.

Områdets gräns mot Lundavägen är lagd i enlighet med stadsplaneförslaget, icke enligt vägens närvarande läge. Enligt sagda förslag skall vägen nämligen vidgas; den kommer att utmed fängelsets tomt och vidare i fortsättningen utmed anstaltsområdet erhålla en bredd av 30 meter samt förses med trädplantering; trottoaren från staden utefter Lundavägen skall hit förlängas; och äro, efter vad de sakkunniga inhämtat, dessa åtgärder omedelbart förestående.

På andra sidan om Lundavägen mitt emot anstaltsområdet äro enligt stadsplaneförslaget tillämnade, mellan Lundavägen och den parallellt med denna gående stambanan från Malmö norrut, några byggnadskvarter, avsedda för s. k. öppet bebyggande. På andra sidan järnvägen, på obetydligt avstånd därifrån, möter havet, vars närmaste del här utgöres av den s. k. Lommabukten. Avståndet vinkelrätt från området över Lundavägen och järnvägen till stranden är inemot 300 meter. Förslag har uppkommit att genom utfyllning i Lommabukten och i de västligare därom åt staden till liggande delarna av Öresund vinna utrymme för industriella anläggningar i förening med nydaning över huvud av Malmö hamnförhållanden. Huru härmed än kan komma att gå, synas icke några sådana förhållanden därigenom uppkomma, som skulle kunna göra anstaltens läge å platsen i fråga ogynnsamt.

På vägen från området till staden utmed Lundavägen möter, bortom fängelseområdet, egentligen icke någon mera bebyggd stadsdel förrän i de kvarter, som ligga vid och bakom Kirsebergsfolkskolan, belägen omkring 300 meter från området, och bortom skolhuset finnas, innan man kommer till de fallständigt bebyggda stadsdelarna, rätt stora områden med ett än så länge ganska glest bebyggande. Anstaltens belägenhet skulle här få och säkerligen mycket länge behålla en avgjort lantlig karaktär, ett förhållande, som är en given fördel. Hårtill kommer det högst beaktansvärda förhållandet, att anstalten, genom utsträckning av spårvägarnas huvudlinje å Lundavägen ända till den blivande huvudingången, skulle erhålla en förmån av allra största betydelse och ernå en förening av på en gång fredad förläggning och bekväm samfärdsel.

Områdets terräng är synnerligen jämn, den växlar mellan 3—5 meter över havets medelvattenyta. Den har, enligt vad de sakkunniga inhämtat, en förträfflig byggnadsgrund. Att anstalten, hit förlagd, skulle erbjuda fördelar av ideellt värde för den blivande lärar- och vårdarpersonalen även i och genom själva sitt härliga läge, med utsikt från anstaltsbyggnaderna över Öresund och över de fria vidder, som åt andra håll öppna sig, behöver icke framhållas.

I fråga om de kostnader, som Malmö stad vill i saken vidkännas, torde, enligt vad därom förekommer i de till stadsfullmäktigbeslutet hörande handlingar, böra omnämnas följande. För den del av området, som är belastad med den till fångvårdens förmån åtagna servituten och vilken beräknats utgöra 2,4 hektar, har något särskilt värde icke angivits eller beräknats. I fråga om den återstående delen, 1,7 hektar eller 17,000 kvadratmeter, har till jämförelse omnämnts, att bytespriset för den till fängelset upplåtna närbelägna tomten utgjort 6 kronor för kvadratmeter, men därvid har anmärkts, att det här ifrågavarande jordstycket knappast kunde skattas så högt. Stadens kostnad för framdragande av kloak-, vatten-, gas- och elektriska ledningar samt av spårvägen har beräknats till 67,282 kronor, vartill skulle komma beräknade 1,370 kronor för områdets frigörande genom stadens försorg från ett par därå nu befintliga arrenderättigheter.

Förut nämndes, hurusom genom verkställda undersökningar inhämtats, att anläggningskostnaden å området skulle komma att ställa sig väsentligt billigare än

enligt Hammarbyförslaget. I avseende härå hade nämligen de sakkunniga anmodat arkitektfirman Ewe och Melin i Malmö att göra en ny kostnadsberäkning av byggnadsförslaget, tänkt såsom utfört å tomten i fråga. Denna kostnadsberäkning gav till resultat ett belopp av 502,000 kronor, understigande alltså Hammarbyförslaget med icke mindre än 83,000 kronor.

I betraktande av samtliga de förhållanden, vilka nu framställts, bestämde sig de sakkunniga för att förorda anstaltens förläggning till ifrågavarande tomt i Malmö.

Sedan de sakkunniga ernått detta resultat av sitt arbete, ingick emellertid meddelande därom, att inom Lunds stad tanke uppkommit, att staden skulle för vinnande av anstaltens förläggning inom dess område erbjuda statsverket därstädes belägen lämplig tomt ävensom sådana förmåner i övrigt, som motsvarade, vad Malmö stad åtagit sig. Då i samband härmed inhämtades, att de tomter, som inom Lund nu ifrågasattes till eventuellt upplåtande, vore andra och bättre belägna än de, på vilka de sakkunniga tidigare fått anvisning, och att motion till stadsfullmäktige därstädes vore att omedelbart förvänta, funno sig de sakkunniga givetvis böra avvakta det resultat, vartill den inom Lunds stad sålunda uppkomna frågan kunde hos därvarande stadsfullmäktige komma att leda.

Lund såsom
förläggnings-
plats.

Utgången härutinnan föreligger i Lunds stadsfullmäktiges protokoll av den 4 april 1914.

Såsom av handlingarna framgår, erbjuder Lunds stad Kungl. Maj:t och kronan för nu ifrågavarande ändamål såsom gåva med full äganderätt erforderlig mark intill 5 hektar gravationsfritt å ettdera av tvenne skilda områden, det ena beläget norr om staden vid landsvägen mot Getinge och utgörande ägolotten nr 21 samt del av ägolotten nr 20 å stadens norra fäläd, det andra väster om staden å plats sydväst om nya västra folkskolan inom ägolotten nr 63 å stadens södra fäläd. Staden åtager sig ock kostnadsfritt för kronan att till respektive områdes gräns framdraga stadens kloak-, vatten-, gas- och elektricitetsledningar ävensom att inom det område, som komme att lämnas, anlägga en fem meter bred skyddsplantering utmed alla sidor av området, och skulle staden härjämte anordna, i fråga om det först nämnda området, en gångbana om tre meters bredd med kantsten och cementplattor samt rännsten mot landsvägen fram till anstaltens blivande huvudingång vid Getingevägen samt, beträffande den senare platsen, en i upprättat stadsplaneförslag upptagen gata om 12 meters bredd längs utmed folkskolans norra gräns fram till anstaltens blivande huvudingång, vilken gata skulle utläggas i makadam med tre meter breda gångbanor, försedda med kantsten och cementplattor samt rännsten mot körbanan.

I beslutet har förbehållits, att det område, som upplätes, icke måtte, vid framtida utsträckning av stadsplanen, bliva från stadsplaneregleringen undantaget samt att definitivt avtal med staden rörande överlåtelsen i fråga skulle vara träffat före utgången av år 1915. Drätselkammaren skulle äga utfärda fångeshandling, samt äganderätten till staten övergå omedelbart, sedan Kungl. Maj:t efter beslut av riksdagen bestämt, att till området skulle förläggas en anstalt i det syfte samt av i huvudsak den omfattning, som vore i fråga.

Efter erhållen underrättelse om detta stadsfullmäktiges beslut hava de sakkunniga för att vinna närmare kännedom om de erbjudna platserna besökt Lund samt i sammanhang därmed, för att göra nödig jämförelse, även Malmö.

Av platserna i Lund, vilka båda befunnos för avsedda ändamålet tillfredsställande, syntes härvid den utmed Getingevägen belägna äga företräde. Mot tomten å södra

fäladsmarken kunde anmärkas, att dess läge alldeles iuvid en folkskola ej är fullt lämpligt och att stadens bebyggande, redan utsträckt intill skolhusets område, kan tänkas ytterligare fortskrida åt detta håll i sådan omfattning, att anstalten snart nog komme att befinna sig inom ett mera bebyggt stadsområde.

Några erinringar av nu antydd art syntes däremot icke vara att göra mot platsen utmed Getingevägen, och kommo de sakkunniga till den uppfattningen, att om över huvud anstalten skulle förläggas till Lund, sistberörda område vore det, som borde komma i fråga.

Platsen utmed Getingevägen, vilken utgör fortsättning av stadens i söder och norr gående huvudgata, är belägen inom stadens jurisdiktion men utom dess ännu planlagda del. Området, för vars utläggande till lämpligast önskvärda ägofigur något hinder icke synes möta, skulle få sitt läge norr om sagda väg samt åt sydväst närmast gränsa intill stadens stort tillmätta kyrkogård. Avståndet förbi kyrkogården till stadens nordligaste mera bebyggda del kan anslås till ungefär 700 meter. På södra sidan om Getingevägen snett emot den tilltänkta platsen ligger Annetorps tegelbruk, och söder om detta möter den gamla s. k. Helgonagården, varå vissa allmänna institutioner dels redan äro befintliga, dels skola framdeles komma till stånd, enkannerligen i och genom förflyttning och utvidgning av befintliga allmänna sjukvårdsinrättningar, till vilka avståndet icke skulle bliva långt. På föga avstånd från området åt nordväst ligger Malmöhus läns anstalt för sinnesslöa, Möllevångshem. I övrigt är åt väster, norr och öster terrängen fri från bebyggande, vadan anstalten skulle få ett öppet och antagligen för framtiden fredat läge, utan störande grannskap. Området tillhör den högst belägna delen av staden; anstalten skulle där få en synnerligen vacker placering med tilltalande utsikt åt alla håll. Terrängen är jämn och erbjuder enligt lämnad uppgift en utmärkt byggnadsgrund.

Vad angår de från Lund gjorda erbjudandena torde, på sätt i motsvarande avseende förut meddelats beträffande Malmö, böra anmärkas, att den utlovade marken, för vilken i handlingarna ingen värdesättning är angiven, påtagligen representerar en ganska betydande värdesumma. För de åtgärder beträffande ledningar m. m., som staden utfäst sig att vidtaga, har beräknats en kostnad av 20.710 kronor, däruti inbegripet dels 1,000 kronor för lösen av en arrenderätt, varifrån platsen skulle genom stadens omsorg frigöras, dels 2,500 kronor för flyttning av en ladubyggnad, vilken, om den komme att falla inom området, staden skulle låta föra därifrån.

Någon jämförande undersökning av själva anläggningskostnaden för anstalten, om den skulle förläggas hit, har icke skett, men de sakkunniga hava icke anledning antaga, att någon avsevärd skillnad skulle uppkomma i förhållande till Malmöförslaget.

Utom all fråga erbjuda båda de nu ifrågakända platserna i Malmö och i Lund utmärkta förutsättningar för en lycklig lösning av förläggningsfrågan.

Malmöförslaget äger dock ett företräde i och genom det utmärkta kommunikationsmedel, som dess spärväg erbjuder och som möjliggör den dubbla förmånen av på samma gång fredad och något avskild förläggning samt lätt och bekväm samfärdsl. I Lund finnes icke ännu spärväg anlagd.

Visserligen skulle man kunna säga, att anstalten i ett avseende skulle få ett bättre läge i Lund: den komme där avsevärt närmare de sjukvårdsinrättningar, vilkas anlåtande vore för anstaltens räkning behöfligt. Men denna närhet kan dock icke hava någon nämnvärd betydelse och detta just i följd av nämnda kommunikations-

Jämförelse
mellan alter-
nativ
Malmö och
Lund.

medel, som i Malmö leder från området i fråga genom staden direkt till de, låt vara på längre avstånd belägna allmänna sjukvårdsinstitutionerna och som i övrigt och över huvud medför, att all den sjukvård, som blir för anstalten och dess alumner behöfelig, bör kunna erhållas i stort sett lika lätt som i Lund. Särskilt torde i detta sammanhang böra framhållas, att Malmö allmänna sjukhus äger, i motsats mot vad förhållandet är vid lasarettet i Lund, fullständig ortopedisk klinik, vilket med hänsyn till de många vanföra inom anstalten är av stor betydelse.

Vad särskilt beträffar anstalter för psykiatrisk vård har Malmö än så länge asyl för sinnessjuka; Lund har hospital. Asylen i Malmö ligger dock närmare till det tilltänkta anstaltsområdet därstädes än vad förhållandet är med hospitalet i Lund i förhållande till lägenheten vid Getingevägen. Asylen i Malmö är emellertid avsedd att upphöra. Om och när detta förhållande inträder, kan dock därigenom icke anses uppstå någon avsevärd olägenhet för Malmöförläggningen i jämförelse med Lundaförslaget. Ty hospitalet i Lund ligger så pass långt borta från tomten vid Getingevägen, att man i alla fall icke kunde påräkna, att någon vid hospitalet anställd läkare kunde antagas för den ständiga och vardagliga sjukvården vid anstalten, vilket eljest visserligen i och för sig kunde vara en förmån. Däremot saknas icke utsikt att erhålla denna förmån, om anstalten förlägges till Malmö, då det väl torde få betraktas allenast som en tidsfråga, att någon psykiatrisk utbildning blir föreskriven som kompetensvillkor för läkartjänsten vid ett centralfängelse. Den nuvarande innehavaren av fängelseläkartjänsten i Malmö saknar i övrigt — enligt vad de sakkunniga ha sig bekant — ingalunda psykiatrisk erfarenhet.

Vad som gör, att de sakkunniga tillmäta den spårvägsförbindelse, som Malmö erbjuder, en avgörande betydelse, är, förutom det ovan sagda, åtanken på de reella praktiska förmåner, som tillvaron av en dylik kommunikationsled måste erbjuda anstalten i dess vardagliga drift och bestyr. Skyddslingarnas förslande till och från anstalten, personalens besök och uträttningar inom staden, varors och förnödenheters transport till anstalten — utsikt lärer nämligen finnas att även varutransport skall kunna bli förmedlad genom spårvägen — allt underlättas därigenom på ett sätt, som måste erkännas vara högeligen betydelsefullt. Visserligen är ju avståndet i Lund från det tilltänkta anstaltsområdet och till de delar av staden, med vilka anstalten eller dess personal kunde tänkas huvudsakligen få sina förbindelser, icke vad man kallar långt, och åtskilliga försändelser till anstalten skulle säkerligen komma att besörjas fritt för anstalten. Avståndet är dock tillräckligt långt för att, sådant oavsett, komma att kännas hämmande och tyngande; och de sakkunniga finna sig icke förvissade, huruvida man, om platsen vid Lund valdes, skulle kunna undvara bäst med stall och kusk, vilket allt däremot, om Malmö väljes, utan vidare kan ur förläggningsförslaget elimineras.

Ser man på anstaltens eget omedelbara praktiska intresse, synes för den skull Malmöförläggningen böra förordas.

Från Lund hava emellertid uttalanden framkommit, som anlägga en i viss mån annan och vidgad synpunkt. I den till stadsfullmäktige avlätna motionen framhålles, att institutionen, förlagd till Lund, skulle bli till stor betydelse för universitetet, i det att ett ganska rikt studiematerial komme att ditföras för såväl blivande ögon- och öronläkare som ock för dem, vilka idka psykiatriska och psykologiska studier. Detta beröres även i drätselkammarens till stadsfullmäktige avgivna yttrande i ärendet, och bland bilagorna till stadsfullmäktiges protokoll förefinnes jämväl ett av professorn i psykologi och pedagogik vid Lunds universitet Axel Herrlin avgivet utlåtande, däri

han uttalar, hurusom eleverna vid anstalten skulle, efter vad hans iakttagelser vid besök å skolhemmet i Vänersborg givit vid handen, erbjuda ett utomordentligt material för psykologiska studier. Den komparativa själsforskningen finge där se former och yttringar av själsliv, som ägde det största intresse för såväl psykologen som psykiatrikern. Om därför institutet förlades till Lund, skulle dessa båda vetenskaper vara i hög grad betjänta därav. Å andra sidan — framhåller Herrlin — skulle också institutet därav skörda vinst. Den svåra och vanskliga uppgiften att uppfostra ifrågavarande slags individer behöfde allt det stöd, som den vetenskapliga forskningen kunde lämna. Den moderna pedagogiken, baserad på dessa psykologiska iakttagelser, hade visat, säger han, att förvånande resultat kunde uppnås med undervisningen för de sinnesslöa. Men såväl psykologi som pedagogik befunne sig i ständig utveckling. Det vore därför av allra största vikt, att möjlighet till utbyte mellan vetenskap och praxis på detta område förefunnes, till stöd för vilken uppfattning Herrlin ville jämväl anföra, att personer, sysselsatta med undervisning för sinnesslöa, vid flera tillfällen hos honom sökt de råd och upplysningar, som den psykologiska vetenskapen haft att lämna. Professorn i teoretisk filosofi vid Lunds universitet Hans Larsson har, med framhållande att han fullkomligt delade övertygelsen om den stora betydelsen för psykologisk forskning, som de blinda dövstummas uppfostran erbjuder, samt vice versa psykologiens betydelse för den senare, förklarat sig livligt instämma i Herrlins uttalande.

Vad sålunda anförts såväl om anstaltsalumnernas betydelse såsom material för vetenskaplig forskning som angående den förmån, vilken skulle komma anstalten själf till del genom utbyte mellan vetenskap och praxis på området i fråga, kan naturligen icke jävas. Vid närmare övervägande synes det dock, som borde de nu framhållna ömsesidiga förmånerna kunna även med anstaltsens förläggning till Malmö ernås i en omfattning, som i det allra närmaste måste motsvara vad som vunnos genom dess förläggning till Lund. Förklaringen härtill är given i och genom de båda städernas närbelägenhet till varandra samt de snabba och täta förbindelser, som järnvägen dem emellan uppehåller. Å psykiatriens område torde en växelverkan mellan vetenskapen och anstalten vara mindre betydelsefull; viktigare är tvivelsutan utbytet mellan den psykologiska forskningen och arbetet inom anstalten. Men för den inbördes beröring som särskilt å sistnämnda område kan och med fördel bör äga rum och som enligt sakens natur icke kan äga formen av en ständig eller daglig förbindelse, synes allt huvudsakligt vara i glädjande grad vunnet, om anstalten kommer i så nära och bekvämt grannskap till universitetet som det, Malmö erbjuder. I de synpunkter, som i nu berörda delar gjorts gällande till förmån för Lundaförslaget, finna för den skull de sakkunniga icke anledning att frågå det förord för Malmöalternativet, vilket de ansett sig av annan orsak böra avgiva.

Myndigheterna.

Av myndigheterna har i anledning av de sakkunnigas nu omförmälda förslag till vårdanstaltsens förläggning följande anförts. •

Medicinalstyrelsen yttrar:

Vad först beträffar det av de sakkunniga nu avgivna förslaget angående anstaltsens förläggning vid någon av städerna Malmö eller Lund, sålunda i rikets allra sydligaste del, vill medicinalstyrelsen som en olägenhet framhålla, att anstalten, som är

avsedd att bereda plats för därför avsedda fall från hela riket, kommer att bli för-
lagd mycket excentriskt. Uti det av särskilda sakkunniga i januari 1913 avgivna be-
tänkande angående anstalten frambölls som en stor fördel, om än ej som ett nödvän-
digt villkor, att platsen vore någorlunda centralt belägen i riket. I det nu remitte-
rade betänkandet frambölls de sakkunniga däremot, att nämnda villkor utan mera av-
sevärd olägenhet kunde eftergivnas på den grund, att för de alumner, som skulle in-
komma i den här ifrågavarande anstalten, ytterst sällan förekomme sådana resor till
och från anstalten som vid andra uppfostrings- eller vårdanstalter; en gång intagna i
anstalten komme de i regel att utan avbrott där kvarbli. De sakkunniga hava
emellertid därvid icke tagit i beaktande, att anhöriga till de å anstalten intagna måste,
för att kunna tillfredsställa sin önskan att någon gång tillse sina beklagansvärda
skyddslingar, i många fall vidkännas dryga resekostnader och stor tidspållan, varförutom
resorna till anstalten även för alumner från rikets nordligaste trakter bli oskäligt
besvärliga med höga resekostnader. Men då styrelsen i likhet med de sakkunniga till
fullo inser, att anstalten bör förläggas intill stad, där specialister i ögonsjukdomar och
psykiatri kunna påräknas, och då lika bekvämt tillgänglig och lika passande plats som
den av de sakkunniga förordade i Malmö eller Lund icke torde kunna erhållas i eller
invid Stockholm eller Uppsala, har styrelsen intet att erinra mot de sakkunnigas för-
slag i detta avseende, men har styrelsen dock velat här frambölls en icke oväsentlig
olägenhet av valet av plats i rikets sydligaste del.

I fråga därefter om valet mellan de föreslagna platserna i Malmö och Lund
har styrelsen icke känt sig till fullo övertygad av de av de sakkunniga anförda skä-
len för Malmöplatsens företräde. Den från universitetsrepresentanter uttalade åsikten
om betydelsen av vid anstalten tillgängligt material för psykologiska studier synes
styrelsen vara mycket beaktansvärd, och Malmöplatsens företräde på grund av spår-
vägsförbindelse måste väl antagas vara av övergående art, enär det torde vara endast
en tidsfråga, när en stad av Lunds utsträckning kommer att förse med spårvägar,
vilka då helt säkert komma att framdragas till de sjukvårdsinrättningar, som äro av-
sedda att förläggas i närheten av det för nu omförmälda anstalt föreslagna området.

Å andra sidan kan man ej förneka vad de sakkunniga anført angående möjlig-
heten för Lunds universitet att fullt tillgodogöra sig materialet, även om anstalten
bleve förlagd till Malmö, på grund av de båda städernas närbelägenhet till varandra
samt de snabba och täta järnvägsförbindelserna; och till följd härav vill styrelsen icke
motsätta sig det av de sakkunniga avgivna förslaget om anstaltens förläggande till
platsen vid Malmö, vilken i övrigt synes synnerligen väl lämpa sig för ändamålet.
Emellertid synes det styrelsen, att som villkor för anslag till omskrivna anstalts upp-
förande vid vare sig Malmö eller Lund bör fordras, att anstalten och dess materiell
för undervisningsändamål ställes till Lunds universitets förfogande efter av Kungl.
Maj:ts godkända och prövade grunder.

Folkskolöverstyrelsen har anført:

I fråga om den nya anstaltens förläggning torde det i det första betänkandet
framlagda förslaget att uppföra densamma å ett område vid Hammarby gård söder om
Uppsala numera kunna anses vara ur räkningen. Genom anstaltens förläggning i en-
lighet med det i senare betänkandet framlagda förslaget till antingen Malmö eller
Lund skulle åtskilliga fördelar vinnas och därjämte så väsentliga besparingar kunna
göras i kostnaderna för såväl anläggning som drift, att man måste anse de olägen-
heter, densamma skulle medföra, därigenom vara till fullo uppvägd. Att anstal-

ten enligt detta förslag skulle bliva belägen i ena ändan av landet torde hava mindre att betyda, då dess alumner ju icke skola årligen färdas till och från sina hem utan kvarstanna å anstalten år efter år. Den egentliga olägenhet, förläggningen till södra Sverige skulle medföra, synes vara den, att det nära samarbete mellan anstalten och blindinstitutet med möjlighet till lätt överflyttning av elever, man hoppats ernå genom anstaltens förläggning till Hammarby, icke skulle kunna komma till stånd. Någon mera betydelsefull förlust kan dock detta icke anses innebära.

Överstyrelsen har såväl genom de föreliggande handlingarna som genom besök på stället av en bland dess ledamöter sökt förskaffa sig upplysningar om de föreslagna tomtområdena och vill nu i korthet sammanfatta de fördelar, desamma ur olika synpunkter var för sig synas erbjuda. Såsom byggnadsplatser torde de båda områdena vara ungefär lika lämpliga, möjligen med något företräde för Lundaområdet på grund av dettas något jämnare yta och större höjd över havet. Ett mera avgjort företräde synes sistnämnda område äga i hänseende till belägenheten, enär denna utan tvivel i Lund skulle bliva mera fredad och för framtiden skyddad för mer eller mindre olämpligt grannskap, under det man i fråga om Malmöområdet icke kan helt frigöra sig från farhågan, att det tilltänkta fabriksområdet i tomtens närhet kunde bliva till obehag och skada för anstalten. En bestämd fördel hos Malmöförslaget utgör den utlovade spårvägsförbindelsen fram till tomtområdets gräns. Saknaden av dylik förbindelse vid förläggning till Lund innebär otvivelaktigt en brist men skulle väl knappast behöva medföra alltför stora olägenheter. Enligt vad som upplyses i en till överstyrelsen ingiven skrivelse från drätselkammaren i Lund, vilken skrivelse bifogas, utgör avståndet från det föreslagna tomtområdet till stadens centrum eller Stortorget mitt 1,450 meter och till statsbanestationen 1,350 meter, således omkring en kvarts timmes promenad, och i Lund befintliga inrättningar av jämförlig beskaffenhet med vårdanstalten få, enligt vad i samma skrivelse uppgives, alla sina förnödenheter, av vad slag de vara må, vare sig i större eller mindre partier hemforslade utan någon som helst höjning av priset därför.

Vad angår möjligheterna att få läkarvården vid anstalten väl tillgodosedd, synes det sannolikt, att Lund med medicinsk fakultet, Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar och stort hospital bör äga företräde framför Malmö, även om, såsom de sakkunniga framhållit, jämväl sistnämnda plats i detta hänseende erbjuder tillfredsställande möjligheter.

Slutligen har beträffande förläggningsfrågan erinrats, att hänsyn bör tagas jämväl till de fördelar för de medicinska och psykologiskt-pedagogiska studierna vid universitetet i Lund, som anstaltens förläggning till sistnämnda plats skulle medföra, ävensom att det för anstalten själv skulle vara en förmån att för sin verksamhet vinna det stöd, som den vetenskapliga forskningen på ifrågavarande områden kunde lämna. Det synes överstyrelsen klart, att nu berörda synpunkt måste tillmätas betydelse vid det slutliga bestämmandet av anstaltens förläggning, varvid emellertid icke kan förbises, att, såsom de sakkunniga framhållit, de förmåner, varom fråga är, till viss grad kunna vinnas även vid anstaltens förläggning till Malmö. Överstyrelsen tillåter sig i sammanhang härmed erinra, att det jämväl för den psykologiskt-pedagogiska undervisningen vid folkskoleseminariet i Lund kan tänkas bliva av ett visst gagn att äga tillgång till det studiematerial, anstalten i sådant hänseende kan erbjuda.

Med stöd av den granskning, överstyrelsen ägnat förläggningsfrågan, anser sig överstyrelsen, ur de synpunkter överstyrelsen närmast har att beakta, kunna, utan att vilja bestämt förorda endera av de föreslagna tomtplatserna, uttala, att den tilltänkta

vårdanstalten skulle få en i det hela fullt tillfredsställande förläggning, vilkendera platsen än väljes.

Överstyrelsens utlåtande var åtföljt av den däri åberopade skivelsen från Lunds stads drätselkammare.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Malmöhus* län har yttrat:

Kungl. Maj:ts befallningshavande, som i ärendets nuvarande skick endast torde hava att uttala sig angående förläggningsplatsen för den ifrågavarande anstalten, anser visserligen de av de sakkunniga beskrivna platserna i Malmö och Lund båda erbjuda möjligheter för en tillfredsställande lösning av frågan, men kan icke finna annat än att den av Lunds stad erbjudna platsen vid Getingevägen äger ett visst företräde just ur de synpunkter, som de sakkunniga framhållit som avgörande, nämligen tillvaron i Lund av en medicinsk fakultet samt där befintliga inrättningar för behandlingen av de sjukdomar, varav de å anstalten intagna äro hemsökta. Emellertid har Kungl. Maj:ts befallningshavande intet att erinra mot lämpligheten och belägenheten i och för sig av det föreslagna området i Malmö, efter det fängvårdsstyrelsen ansett sig kunna eftergiva det servitut till förmån för det blivande centralfängelset därstädes, som besvärar nämnda område.

Överintendentsämbetet har uttalat sig sålunda:

Vad först angår den i Malmö föreslagna tomt, vilken är belägen nordost om och invid det nya centralfängelsets tomt, så är dess bredd allenast 100 meter, vilken bredd synes ämbetet alltför ringa, för att densamma, efter bebyggande, skulle kunna lämna tillbörligt fritt område för fängelset. Härvid är att märka, att vidkommande nyssberörda område å Malmö stads sida, på grund av anmärkning av Kungl. Maj:ts befallningshavande i länet, den 4 oktober 1907 beslutats anordningar för beredande av ett mera fritt och avskilt läge för fängelsebyggnaderna genom framdragande av gator utmed fängelsetomten och förläggande av obebyggda och planterade områden väster och öster om samma tomt, och det vill synas ämbetet, att detta behov allt fortfarande är för fängelseanläggningen till finnandes.

Det torde nämligen med fog kunna antagas, att för fängelset förr eller senare komma att yppa sig fordringar att för utvidgning använda förenämnda sidoområden. Fängvårdsstyrelsen har också i en den 6 februari 1914 till de tillkallade sakkunniga avlåten skrivelse framhållit önskvärdheten av att för framtiden äga utvidgningsmöjlighet för fängelseområdet och yttrat, att styrelsen hyste förhoppning om att någon mindre del av det område, som ifrågasatts skola upplåtas för här omhandlade ändamål, skulle, om så bleve erforderligt, kunna ställas till fängvårdens förfogande; de sakkunniga förklara sig dock icke kunna förutsätta, att något dylikt område vore att påräkna, då anstaltens behov syntes kräva användandet av markområdet i fråga i dess helhet, allt omständigheter, som efter ämbetets förmenande kraftigt tala mot att begagna sig av den erbjudna tomten för oftanämnda anstalts räkning.

Om det må anses som någon fördel, att den åt anstalten upplåtna tomt, såsom den ifrågavarande, äger ett fritt och öppet läge mot sjösidan, torde böra framhållas, att någon säkerhet icke lärers förefinnas för att denna fördel kommer att fortvara, då uppstående krav på tomtplatser för blivande hamnområden kunna helt och hållet omkasta de nuvarande förhållandena. Härmed må likväl vara huru som helst, hänsynen

till fängelsets friliggande i de fall, där kommunikation mellan detta och närliggande hus icke under några villkor bör eller får förekomma, vill förefalla ämbetet utgöra ett synnerligen klart och alldeles oemotsägligt skäl mot att för förevarande ändamål använda sig av den tillbudna Malmötomten.

Beträffande vidare de två i Lund tillbuds stående tomterna synes det överintendentsämbetet, att de sakkunniga, på särdeles goda skäl och ur olika synpunkter sett, föredragit den norra av dessa. Denna tomts avstånd från stadens centrala delar är obetydligt eller i alla händelser åtminstone icke avsevärt, vadan den omständighet, att spårväg icke för närvarande är avsedd att till tomten framdragas, så vitt ämbetet kan finna, saknar betydelse; till tomten i Malmö finnes spårvägsförbindelse, men denna tomt är också väsentligt mera avlägset belägen. Ämbetet finner sig därjämte böra, till den kraft och verkan ett sådant uttalande från ämbetets sida kan äga, framhålla den betydande fördel, som kan beredas såväl universitetet i Lund som ock anstalten själv, för den händelse de båda institutionerna genom närbelägenhet kunna bringas i nära beröring med varandra.

På grund av vad ovan anförts får överintendentsämbetet för sin del såsom förlägningsplats för »drottning Sofias stiftelse» på det livligaste tillstyrka den norra av de i staden Lund tillgängliga tomterna.

Slutligen har *medicinska fakulteten* vid universitetet i *Lund* till mig överlämnat en skrivelse angående anstaltens förläggning av följande innehåll:

Därest staten utsträcker sin verksamhet att åtaga sig vården av de blinda med komplicerat lyte, synes det fakulteten uppenbart, att man bör tillse, huruvida härvid — utom lösandet av den rent humanitära uppgiften — även andra intressen av statslig natur kunde bliva tillgodosedda. Fakulteten har härvid uppmärksamheten närmast riktad på frågan, huruvida alumnerna på en anstalt av detta slag äro av intresse dels för den vetenskapliga forskningen dels för undervisning av de medicine studerande. Enligt fakultetens mening måste svaret på denna fråga i bägge avseendena bliva alldeles bestämt jakande. Vissa av de sjukdomsformer, vilka enligt vunnit erfarenhet måste komma att till en stor del utgöra materialet vid en dylik anstalt, äro av sådan art, att de för den vetenskapliga forskningen, exempelvis för studiet av vissa ärftlighetsproblem med flera frågor, erbjuda ett stort vetenskapligt intresse. Att äga tillgång till materialet vid en dylik anstalt kan även i vissa fall vara till alldeles bestämd fördel för den medicinska undervisningen.

Lunds stad har erbjudit två olika tomter för uppförande av anstalten i fråga. Av dessa bägge anse de sakkunniga, att tomten vid Getingevägen norr om staden skulle äga företräde, vari fakultetens ledamöter, så vitt de varit i tillfälle att åt denna fråga ägna sin granskning, kunna helt instämma. Väljes denna tomt, skulle anstalten komma i nästan omedelbar närhet till den byggnadstomt, som Kungl. Maj:t upplåtit till de medicinska klinikerna och å vilken tomt uppförandet av dessa kliniker omedelbart kommer att påbörjas, därest Kungl. Maj:ts proposition om statsbidrag till kostnaderna härför vinner nu sittande riksdags bifall. Av denna tomt bleve ändock efter genomförandet av nu föreslagna byggnader lejonparten reserverad för framtida behov, vadan även den framtida utvecklingen av de kliniska institutionerna å denna plats blivit fullt tryggad.

Liksom denna omedelbara närhet till de kliniska institutionerna (inklusive den patologiskt-anatomiska institutionen) synes med största säkerhet garantera, att anstal-

ten i fråga skulle komma att, i den mån görligt är, tjäna den vetenskapliga forskningens och den medicinska undervisningens intresse, har man ock med säkerhet att förvänta, att denna närhet till klinikerna skall ur sjukvårdens synpunkt medföra bestämda fördelar för anstalten och dess alumner. Därigenom har man nämligen skapat trygghet för att vederbörande läkare vid anstalten alltid kan få bekväm tillgång till hjälp från sina fackkolleger av skilda slag, vare sig han behöver någon hjälp av oftalmologen, av öronläkaren, av neurologen eller pediatrikern eller ännu någon annan fackkollega.

De sakkunniga hava anfört, »att Malmö allmänna sjukhus äger, i motsats mot vad förhållandet är vid lasarettet i Lund, fullständig ortopedisk klinik, vilket med hänsyn till de många vanföra inom anstalten är av stor betydelse». Fakulteten finner sig med anledning härav böra påpeka, att till nu sittande riksdag avlåtit proposition om anslag till föreståndare för ortopedisk poliklinik i Lund. Därest detta förslag vinner bifall, kan det med allra största bestämdhet förväntas, att vid den tidpunkt, då nu avhandlade anstalt kan vara färdig, vid Lunds lasarett allt skall vara ordnat för en fullt sakkunnig ortopedisk behandling, vare sig poliklinisk eller klinisk.

Fakulteten kan för visso med allra största erkännande uttala sig om det framstående sätt, varpå Malmö stads stora sjukvårdsinrättningar ledas, men måste icke desto mindre förmena, att förbandenvaron i Lund av en fakultet med dess professorer som ledare för de olika sjukhusavdelningarna och deras mer eller mindre talrika stab av underläkare och assistenter, särskilt när hänsyn toges till den vetenskapliga verksamhet, som enligt vanlig erfarenhet plägar inom de medicinska fakulteterna bedrivas, dock synes giva den största trygghet för att tillgång till kvalificerad hjälp inom de olika kliniska områdena här skall stå till buds. Att det i Malmö gives en mindre asyl för sinnessjuka (som framdeles kommer att upphöra) och att denna ligger på mindre avstånd från den föreslagna tomten i Malmö, än vad avståndet är i Lund mellan den vid Getingevägen föreslagna tomten och hospitalet i Lund, såsom de sakkunniga anföra, äger visserligen sin fullkomliga riktighet, men detta kan dock ej rubba den slutsatsen, att man från Lunds stora hospital, som ledes av en professor med sex läkare vid sin sida, äger större säkerhet att erhålla fullt kvalificerad sakkunnig hjälp än från en mindre asyl, som förestås av en läkare, vilken för övrigt blott delvis behöver ägna sin arbetskraft åt anstalten.

Till vad professorn i psykologi och pedagogik A. Herrlin uttalat angående det stora intresse för den psykologiska forskningen, som studiet av alumnerna i den föreslagna anstalten skulle hava, och vari professorn i filosofi Hans Larsson till fullo instämt, kan även fakulteten för sin del fullkomligt ansluta sig.

Det synes slutligen fakulteten uppenbart, att även om avståndet mellan Malmö och Lund ej är synnerligen stort och kommunikationerna mellan de bägge städerna ganska täta, skulle dock alla de fördelar, som å ena sidan anstalten, å andra sidan fakulteten kunde vinna genom anstaltens närhet till universitetets institutioner, kunna vida säkrare och fullständigare utnyttjas, därest anstalten förlades till föreslagna plats invid sjukhuset i Lund, än om den placerades på den föreslagna platsen vid fängelset i Malmö.

Medelst anteckning å nämnda skrivelse har Lunds universitets rektor A. Kock förklarat sig enligt det större akademiska konsistoriets beslut å dess vägnar livligt tillstyrka medicinska fakultetens hemställan.

*Departement-
schefen.*

Såsom jag redan nämnt, synas mig de ekonomiska fördelar, som skulle vinnas genom den föreslagna vårdanstaltens förläggning till Malmö eller Lund, vara så avsevärda, att det tidigare förslaget om dess förläggning till Hammarby icke längre kan vidhållas. Enligt vad de meddelade kostnadsberäkningarna giva vid handen, skulle nämligen vid en förläggning till ettdera av förstnämnda samhällen anläggningskostnaderna bliva väsentligt lägre, och även de årliga kostnaderna för anstaltens underhåll och drift skulle sannolikt kunna icke obetydligt reduceras. Någon mera välgående invändning mot vårdanstaltens förläggning till södra delen av landet har icke heller framkommit. Man har visserligen erinrat därom, att transportvägen för anstaltens alumner samt för besökande anhöriga skulle i vissa fall bliva längre, än om anstalten förlades mera centralt i landet. I betraktande därav, att anstaltens skyddslingar i allmänhet skola kvarbliva å anstalten från det de intagits å densamma intill sin död och att deras anhöriga, enligt vad som upplysts, blott mera sällan pläga besöka dem, torde den gjorda invändningen icke vara ägnad att väcka några större betänkligheter mot anstaltens förläggning till Malmö eller Lund.

Från båda dessa samhällen hava anbud gjorts om fritt upplåtande av erforderliga tomtområden för anstalten samt framdragande till tomtgränsen av behöfliga ledningar m. m. Lund har alternativt erbjudit två områden. På av de sakkunniga anförda skäl anser jag emellertid, att av dessa områden blott det, som förordats av de sakkunniga, bör komma i betraktande vid frågans slutliga prövning. Den gjorda utredningen torde hava givit vid handen, att både det av Malmö erbjudna området och det av de sakkunniga förordade området i Lund äro för ändamålet fullt användbara och att anstalten skulle få en i det hela tillfredsställande förläggning, vilkendera av de sålunda föreslagna platserna än kommer att väljas.

Vid en jämförelse dem emellan visar det sig, att den ena äger företräde i ett avseende, den andra i ett annat.

De sakkunniga, vilka, redan innan erbjudande om tomtupplåtelse kommit från Lund, funnit sig böra förorda anstaltens förläggning till Malmö, hava även sedermera vidhållit sitt förord för Malmöförläggningen. Det avgörande skälet har därvid varit den omständigheten, att anstalten i Malmö skulle få direkt spårvägsförbindelse med stadens centrala delar, under det att sådan förbindelse — åtminstone tills vidare — saknas i Lund. Emellertid hava redan de sakkunniga medgivit, att i vissa andra hänseenden Lundaförslaget synes innebära fördelar, som icke alls eller åtminstone icke i samma grad skulle stå att vinna genom förläggning till Malmö. Och genom de inkomna yttrandena hava Lundaförslagets företrädaren blivit ytterligare framhävda.

Så synes det icke kunna förnekas, att Lundaområdet har ett mera lugnt och avskilt läge och för framtiden erbjuder större trygghet mot störande och eljest för anstalten olämpliga anläggningar i grannskapet. Vidare torde väl i Lund erbjudas större möjligheter för beredande av god läkarvård vid anstalten. Ett väsentligt avseende synes mig ock böra tillmätas de fördelar för särskilt den akademiska forskningen och undervisningen, som skulle vinnas genom anstaltens förläggning till Lund och vilka med synnerlig styrka framhållits av medicinska fakulteten därstädes. Härtill kommer, att, såsom både fängvårdsstyrelsen och överintendentsämbetet påvisat, Malmötomtens disponerande för vårdanstalten kan tänkas bli till hinder för det närbelägna fängelsets framtida utvidgning. Att fängvårdsstyrelsen detta oaktat ansett sig icke böra avstyrka förslaget om tomtens upplåtande för anstalten torde måhända till någon del hava sin grund däruti, att vid tiden för avgivandet av styrelsens yttrande Lundaalternativet ännu icke framkommit. Överintendentsämbetet däremot, som varit i tillfälle att bedöma förlägningsfrågan i dess nuvarande läge, har, såsom framgår av dess nyss återgivna uttalande, fäst synnerlig vikt vid nu berörda synpunkt och därför på det bestämdaste avstyrkt anstaltens förläggning till Malmö.

Vad angår de sakkunnigas huvudanmärkning mot Lundaområdet, nämligen saknaden av spårvägsförbindelse, synas de erfarenheter, som gjorts vid åtskilliga i Lund belägna större institutioner, vara ägnade att i viss mån minska de farhågor, nämnda förhållande eljest kunnat väcka.

Vid övervägande av de skäl, som tala för det ena och andra alternativet, har jag icke kunnat undgå att finna dem, som tala för en förläggning till Lund, vara de starkare, och jag anser mig därför böra i denna punkt avvika från de sakkunnigas förslag. Jag vill alltså förorda, att den föreslagna vårdanstalten för blinda med komplicerat lyte förlägges till Lund och att de för densamma erforderliga byggnaderna uppföras å det av Lunds stad erbjudna, i det föregående närmare angivna tomtområdet norr om staden.

9. Byggnadsförslag.

Den första sakkunnignämnden lämnade i sitt betänkande ett av ritningar och kostnadsberäkningar åtföljt byggnadsförslag. Vid utarbetandet av programmet för nämnda förslag hade de sakkunniga — enligt vad som i betänkandet meddelas — tillgodogjort sig upplysningar och iakttagelser, som två bland de sakkunniga gjort under besök vid »den Keller-

*Byggnads-
förslag.*

ske Aandssvageanstalt» i Brejning å Jutland, en mönsteranstalt i sitt slag men dock anlagd i uppenbart syfte att göra det bästa möjliga för minsta möjliga kostnad. Ritningarna till den nya anstalten äro utarbetade av svenska fattigvårdsförbundets arkitekt Th. Kellgren, vilken på grund av sin verksamhet med uppförande av fattiggårdar, sjukvårdsbyggnader och dylikt äger erfarenhet om för olika slag av vårdanstalter praktiskt och billigt byggnadssätt. Närmast var byggnadsförslaget avsett att komma till utförande å det av första sakkunnigämnden föreslagna området vid Hammarby. Enligt vad de senare tillkallade sakkunniga förvissat sig om, kunna emellertid ritningarna i det hela användas, även om anstalten kommer att uppföras å det av nämnda sakkunniga förordade området i Malmö, och detsamma torde vid sådant förhållande gälla även beträffande den föreslagna Lundaförläggningen.

Byggnadsprogrammet är utarbetat med stöd av de beräkningar rörande det sannolika antalet skyddslingar i anstalten, som verkstälts av de sakkunniga och för vilka jag i det föregående redogjort. I enlighet härmed skulle de byggnader, som äro avsedda att nu uppföras, tillgodose behovet av utrymme i skolhemsavdelningen för all framtid och av platser inom arbetshemmet och asylen för det närvarande och en tid framåt: då framtiden behov skulle uppstå av ökat utrymme för arbetshemselever och av flera asylplatser, skulle utvidgning lätteligen kunna ske genom tillbyggnad. Ekonomi- och administrationslokaler hava tänkts redan från början uppförda i den omfattning, som skulle erfordras efter anstaltens framtida utvidgning.

Den beskrivning av byggnadsförslaget, de sakkunniga lämnat, hänför sig till en deras betänkande vidfogad plankarta, vilken torde få biläggas detta protokoll. Av den detaljerade beskrivningen skall jag här meddela det huvudsakliga.

Första sak-
kunnig-
ämnden.

Vad först beträffar de för anstalten behövlige byggnader utgöras dessa, vid anstaltens första upprättande, av en byggnad för anstaltens skolavdelning (å plankartan betecknad med A); ett arbetshem (B); en asyl, inrymmande jämväl en för anstalten i dess helhet avsedd sjukavdelning (C); en ekonomibyggnad, gemensam för anstalten i dess helhet och avsedd att innehålla det nödiga utrymmet för kök, tvätt, bak och sömnad ävensom bostäder för ekonomipersonal och nattsköterskor samt matsalar för skolbarn, arbetselever, lärarpersonal, sköterskor och ekonomibetjäning m. m. (D); en mindre byggnad för anstaltens administrationslokaler och föreståndarinnans bostad (E); en portvaktstuga (F); ett mindre stall, i samband med vilket ock anordnas bostad för kusken (G); samt slutligen ett svinhus (H).

I fråga om utrymmet är skolavdelningen beräknad för det för samma avdelning förutsatta elevantalet av 60. Beläggningsmöjligheten å denna avdelning har dock ansetts försiktigtvis böra göras något större, för den händelse tillfälliga stegringar av

elevantalet skulle äga rum. Därför hava särskilt de bithörande sovrummen så anordnats, att de, med fullt anlitande av utrymmet, kunna inhysa inemot ett tiotal elever utöver de 60. Arbetshemmet är beräknat för 40, asylens för 50 jämte en för anstalten i dess helhet avsedd sjukavdelning av 10 platser. I likhet med skolan kan dock asylens, om så tillfälligtvis behöves, beläggas något drygare än som egentligen är beräknat.

Vid framtida utvidgning av anstalten skulle tillkomma: utvidgning av arbetshemmet genom tillbyggnad, därav en första tillbyggnad, avsedd att möjliggöra arbetshemmets tillökning med 20 platser, är å plankartan angiven (I); en ytterligare asylbyggnad med utrymme för 60 platser (K) samt ett ålderdomshem jämte sjukavdelning med tillhoppa omkring 40 platser (L), upptagande i sig den tidigare i första asylbyggnaden förlagda sjukavdelningen, vilken då i stället komme till användning för asylister. Skulle ytterligare utökning av arbetshemmet i en framtid behövas, kan den ernås genom likartad tillbyggnad och med samma platsantal som den med I betecknade, men åt öster. Ekonomibyggnadens utrymme har av praktiska grunder anordnats med hänsyn redan från början tagen till eventuell framtida utveckling av anstalten.

Vad angår de särskilda byggnadernas *inbördes läge* innebär förslaget, att skolbyggnaden och arbetshemsbyggnaden skulle komma att ligga ungefär parallellt på ett avstånd av cirka 64 meter från varandra, däremellan ekonomibyggnaden parallellt med dessa båda och sammanbunden med dem genom tvenne s. k. sammanbindningsgångar, vilka, tjänande till genomgång, även avses för andra ändamål. Ekonomibyggnaden är dragen mera norrut än de båda övriga. Härigenom vinnes mellan skolan och arbetshemmet en stor, öppen, skyddad gård för elevernas vistande i det fria, och ekonomilokalerna med all den trafik, som sådana lokaler förorsaka, komma att ligga bakom skolan och arbetshemmet. Nämda byggnader, tillsammans bildande ett större byggnadskomplex, anstaltens huvudbyggnad, ligga med sina längdaxlar i norr och söder, varigenom den omtalade gården kommer att bliva skyddad från alla väderstreck utom mot söder. Asylbyggnaderna har man tänkt sig förlagda cirka 75 meter från huvudbyggnaden, också de med längdaxlarna i norr och söder.

Emellan arbetshemsbyggnaden och den ena asylbyggnaden har man tänkt sig administrationsbyggnaden förlagd på lämpligt avstånd från stora ingången, så att den bleve lätt tillgänglig såväl därifrån som från alla byggnaderna. Alldeles vid ingången förlägges portvaktstugan. En sådan behöves, då det är nödvändigt, att hela anstaltsområdet blir inhägnat för att förhindra de blinda att förirra sig utom tomtgränsen ävensom för att hindra obehöriga att komma in på området. Å södra delen av området skulle slutligen stallet förläggas samt längst bort å områdets sydvästra hörn svinhuset.

Vad angår den *inre anordningen* av de för anstaltens alumner avsedda byggnaderna har varit en ledande princip att så mycket som möjligt undvika trappor. I ingendera av dessa byggnader finnes därför någon souterrainvåning, och bottenvåning-
en ligger endast två eller tre trappsteg över marken, för att de blinda så bekvämt som möjligt må kunna förflytta sig ut och in under dagens lopp. Skolbyggnaden och arbetshemmet äro föreslagna i två våningar, asylbyggnaden däremot i endast en våning, då det skulle medföra allt för stora svårigheter att morgon och afton forsla från den ena våningen till den andra dessa blinda asylister, av vilka en stor del även äro mer eller mindre lama och vanföra.

I fråga om det utrymme, som beräknas för plats, hava de sakkunniga icke ausett sig böra gå under de mått, som äro medicinalstyrelsens minimifordringar beträffande

sinnesslöanstalter, nämligen i fråga om barn 4 à 4,5 kvadratmeter per sovplats och i fråga om vuxna 4,5 à 5 kvadratmeter samt, vad dag- och lekrummen beträffar, 2 à 2,5 kvadratmeter per alumn.

I skolan och arbetshemmet, vilka naturligen förete största likhet sig emellan, äro alla de rum, som skola av eleverna användas under dagen — såsom s. k. dagrum, arbetsrum och skolrum, gymnastik- och matrum — förlagda å nedra botten. För elevernas dagrum har valts formen av långa, 3,5 meter breda korridorer, vilkas ena långsida utgör fönstersida med rikligt ljustillträde, medan utmed deras andra sida de särskilda arbets- eller skolsalarna äro förlagda den ena intill den andra; och förmedlar dagrummet förbindelsen mellan nämnda rum. På skilda ställen är skolans dagrums-korridor avdelad genom breda glasdörrar, som efter omständigheterna kunna hållas öppna eller tillstängda, varigenom korridoren kan antingen utgöra ett sammanhängande långsträckt rum eller vara uppdelad i särskilda avdelningar, alltefter lämpligheten av elevernas skiljande i olika grupper.

Arbetssalarna äro av olika storlek, lämpad efter de olika sysslor, som man för dem avsett, och med någon skiljaktighet härutinnan mellan skolan och arbetshemmet, då det senare behöver i förhållande till alumnantalet större dimensioner å arbetssalarna än vad förhållandet är med skolan.

Vad angår lärorummen inom skolan äro dessa delvis ganska små, beroende därav att särskilt för de blinda dövstumma undervisningen är i stor omfattning individuell eller i varje fall bedrives med mycket små grupper.

För de förbindelsegångar, vilka förena skolan och arbetshemmet med ekonomibyggnaden, har ock tillämpats grundregeln om långsträckt korridor med fönster utmed hela dess ena långsida, medan intill dess andra sida befinna sig i rad efter varandra en del rum, här avsedda, särskilt i övre våningen, mestadels till bostadsrum för lärarinnor eller sköterskor.

Matsalarna för skolan och för arbetshemmet, jämväl belägna i undre våningen, äro förlagda i mittelavdelningen av byggnadskomplexet, kommunicerande åt väster och öster med de avdelningar, till vilka de höra, och åt norr med ekonomihusets köksavdelning.

Sovrummen inom skola och arbetshem befinna sig, såsom redan nämnts, i den övre våningen, till vilken, å såväl skol- som arbetshemssidan, uppgång kan äga rum genom trenne till olika delar av byggnaderna förlagda trappor. Särskild hänsyn har tagits till att de olika könen böra begagna olika trappuppgångar.

Nödiga bostadsrum för lärarinnor, sköterskor m. m. äro placerade å lämpliga ställen, alla försedda med garderober samt, för att kunna bereda största möjliga stillhet och tystnad de tider, då rummens innehavarinnor få draga sig tillbaka dit från det slitande arbetet, i regeln även med små tamburer.

Utom nu angivna lägenheter innehålla skol- och arbetshemsbyggnaderna även samlingsrum för lärarinnorna, nödiga badrum, slask- och snyggningsrum, förrådsrum och dylikt.

Vad särskilt beträffar ekonomibyggnaden äro redan omförmälda de två matsalar, som utgöra sydligaste delen av byggnaden, vilken genom de nämnda förbindelsegångarna står i samband med å ena sidan skolbyggnaden och å den andra arbetshemmet. Den norra delen av byggnaden inrymmer å nedra botten kök med serveringsrum och andra erforderliga lokaler förutom bostad för husmoder. Särskilda trappförbindelser finnas inom ekonomibyggnaden. En trappa upp finnas en högtids- och gudstjänstlokal, matsalar för lärarinnor, sköterskor och ekonomipersonal samt en del arbetslokaler och be-

tjäningsrum. Ekonomihuset har källarvåning med pannrum, tvättstuga, bageri, förrådsrum m. m. samt en vindsvåning, i vilken en del betjäningsrum äro förlagda.

Om asylen gäller, att samma grunder, som följts i fråga om skol- och arbets-hemsbyggnaderna, även här iakttagits, i den mån de varit tillämpliga. Dagrummen få dock här tjäna icke blott till vistelseort för asylisterna om dagen utan jämväl till förbindelse med alla övriga lokaler inom asylen, särskilt sovrummen, som här, av förut omnämnd orsak, måste vara förlagda i samma våning som dagrummen, ävensom till matrum för asylisterna. Maten, som lagas i ekonomibyggnadens kök gemensamt för hela anstalten, överföres till asylen, där den fördelas i särskilt för sådant ändamål avsett rum.

I den asyl, som först kommer till uppförande, måste finnas en särskild avdelning för oroliga samt en annan avdelning för sängliggande sjuka; och hava dessa båda avdelningar förlagts såsom flyglar i var sin ända av huset. Övriga delen av detta måste, såsom inrymmande såväl manliga som kvinnliga asylist, vara inrättad med fördelning i två skilda avdelningar. När framdeles den andra asylbyggnaden kommit till stånd, bör den ena asylbyggnaden användas för manliga skyddslingar, den andra för kvinnliga samt för barn av båda könen.

I asylbyggnaden finnes blott i mittelpartiet vindsvåning, dit man kommer genom ett särskilt litet trapphus. I vindsvåningen ligga bostadsrum för sköterskor och tjänstepersonal, och de stora vindarna äro ämnade att användas till förrådsrum för hela anstalten.

Alla promenadgårdar äro inhägnade med staket, avskilda från varandra och avsedda att planteras med träd och buskar dels till skydd mot sol, dels för att bereda trevnad för såväl patienter som personal.

Administrationsbyggnaden är avsedd att på nedra botten innehålla, utom kapprum, hall- och väntrum samt kassaförvaltarens expedition och bostadsrum, jämväl föreståndarinnans expeditionsrum, vilket på samma gång tjänar till styrelserum och lärarinnepersonalens kollegierum, ävensom ett gästrum för anstaltens räkning. Ett sådant bör finnas för mera långväga resande, i synnerhet sådana, som vilja studera anstaltens verksamhet. I övre våningen har förlagts föreståndarinnans privata bostad, bestående av fyra rum och kök med serveringsrum och badrum samt en mindre hall, vilken förmedlar tillträdet till de olika lokalerna. På vinden skulle jungfrukammare och ett mindre gästrum inredas.

Portvaktstugan har å nedra botten, jämte portvaktens bostadslägenhet, ett särskilt portvaktensrum, som på samma gång skall tjäna till skomakarverkstad, då man tänkt sig, att portvakten samtidigt skulle vara anstaltens lappskomakare; en trappa upp finnes en bostadslägenhet för en maskinist, tillika smed. Båda bostäderna bestå av två rum, kök och tambur. De sakkunniga hava ansett nödvändigt, att så pass stor bostad beredes de manliga anställda vid anstalten, på det de må kunna leva gifta med familj. I källaren finnas skilda hushållsskällare och dylikt för de båda hushållen samt gemensam värmekammare.

Stallet är avsett att lämna plats för två hästar, nödiga fordon och foder ävensom i dess ena ända bostad för kusken-vaktmästaren om två rum, kök och tambur samt övriga bekvämligheter såsom i portvaktstugan.

Svinhusanläggningen äsyftar, att köksavfall och dylikt måtte på för anstalten förmånligaste sätt tillgodogöras, och är till sin storlek beräknad efter vad för detta ändamål kan antagas vara lämpligt.

Andra sakkunnignämnden.

Vid anstaltens förläggning till den föreslagna tomten i Malmö skulle, enligt vad den senare sakkunnignämnden anført, någon förändring i det uppgjorda byggnadsförslaget troligen komma att föranledas därav, att byggnadsgrunden där är så att säga mera lätthanterlig än marken vid Hammarby och tillåter en friare fördelning av det befintliga utrymmet. Vidare är möjligt, att det skulle befinnas ändamålsenligast att vid anstalten utföra kokning med gas i stället för, på sätt ursprungligen avsetts, ångkökskokning, samt att fylla anstaltens brödbehov genom leverans utifrån, i vilken händelse en tilltänkt bageriavdelning inom anstalten skulle bortfalla. Ingen av nu antydda förändringar skulle fördyra anläggningen; några av dem vore uppenbarligen ägnade att förminska kostnaden. Vad nu sagts om anstaltens förläggning till Malmö torde i huvudsak äga tillämpning, även om densamma förlägges till Lund.

Kostnadsberäkning.

Första sakkunnignämnden.

Kostnaderna för den föreslagna anläggningen, förlagd till Hammarbyområdet, hava beräknats i fråga om byggnadsförslagen av ingenjörerna E. och A. Rignér, för värmelednings- och varmvattensanläggningarna av ingenjören H. Theorell, för vatten- och avloppsledningar av kaptenen C. J. Insulander och för de elektriska ledningarna av Elektriska provningsanstalten.

Kostnadsförslaget utvisar följande poster:

Byggnader:

	Kronor.	Kronor.
Huvudbyggnad.....	240,000: —	
Asylbyggnad.....	81,000: —	
Administrationsbyggnad.....	22,300: —	
Portvaktsbyggnad.....	9,900: —	
Stallbyggnad.....	9,600: —	
Svinhus.....	5,200: —	
Ritningar, kontroll, oförutsedda utgifter och dylikt.....	42,000: —	410,000: —

S. k. sanitära anläggningar:

Värmelednings- och varmvattensanläggningar.....	48,000: —	
150 m. 45 × 60 cm. kulvert för värmeledningar à kr. 20: —	3,000: —	
Vatten- och avloppsledningar inomhus samt inom området...	40,400: —	
Vatten- och avloppsledningar utom området.....	16,400: —	
Elektriska ledningar inom- och utomhus.....	22,800: —	130,600: —

Yttre arbeten:

1,400 m. stängsel kring hela området à kr. 3: —	4,200: —	
210 m. stängsel kring promenadgårdar à kr. 10: —	2,100: —	
Eventuella sprängningar för ledningar.....	10,000: —	
740 m. vägar inom området à kr. 15: —	11,100: —	
Diverse planering och dylikt.....	17,000: —	44,400: —

Summa 585,000: —

Till närmare belysning av de angivna anläggningskostnaderna anförde de sakkunniga:

Den beräknade anläggningskostnaden kan vid första påseendet synas dryg. Vid förslagets uppgörande har det dock för de sakkunniga varit ett ögonmärke att utesluta allt, som kunde vara överflödigt, och att träffa behövliga anordningar på sådant sätt, att deras ändamål kunnat med billigaste kostnad ernås. I övrigt är att ihågkomma, det uti här upptagna anläggningskostnad ingå administrations- och ekonomilokaler — vilka äro beräknade att räcka även för en framtida utvidgning av anstalten — till ett avsevärt större platsantal än det, varom fråga är i det nu framlagda byggnadsförslaget. Det kan sålunda icke vara riktigt att bedöma nu ifrågavarande anläggningskostnad efter det vid anstaltens första upprättande avsedda platsantalet, då den beräknade utvidgningen kommer att erhållas utan några kostnader för administrations- och ekonomilokaler. Med hänsyn till detta förhållande kommer anstalten, sedan den en gång nått sitt maximum, att hava betingat avsevärt mindre kostnad per plats än vad fallet blir med den del av anläggningen, som först kommer i fråga. I detta sammanhang må vidare nämnas, att en fullständig sinnesslöanstalt, omfattande både skola, arbetshem och asyl, gärna betingar en kostnad av bortåt 3,000 kronor per plats, varvid emellertid är att märka, det en anstalt av här ifrågavarande slag måste bli dyrare än en *vanlig* sinnesslöanstalt, då souterrainvåning, till vilken i en dylik samtliga ekonomilokaler kunna förläggas, icke lämpligen kan — såsom redan nämnts — anordnas uti för blinda med komplicerat lyte avsedda byggnader, vartill kommer, att speciellt skolbyggnaden här blir i någon mån mera kostsam på grund därav, att den — med hänsyn till nödvändigheten av en mera individualiserande undervisning — måste innehålla ett relativt större antal små skolrum. I belysning av vad som nu är sagt torde det icke kunna anses, att den beräknade anläggningskostnaden överstiger vad som är skäligt.

Sedan, på sätt förut angivits, förslag framkommit om vårdanstaltens förläggande till Malmö, lät den senare sakkunnignämnden, såsom likaledes förut omtalats, genom arkitektfirman Ewe och Melin i Malmö verkställa undersökning rörande de kostnader, anstalten skulle betinga, därest den i enlighet med de uppgjorda ritningarna uppfördes å det av Malmö stad erbjudna tomtområdet. Arkitektfirman har införskaffat särskilda kostnadsberäkningar rörande de s. k. sanitära anläggningarna från aktiebolaget Sana i Malmö samt Nya förenade elektriska aktiebolaget därstädes.

De resultat, den gjorda kostnadsundersökningen lämnat, sammanfatta de sakkunniga sålunda:

Då i följd av bättre läge i kommunikationsavseende häst icke skulle behöva hållas vid anstalten i Malmö och ej heller, med hänsyn till därvarande förhållanden, särskild svingård, hava ur förslaget utgått stallbyggnaden och svinhuset med för dem förut beräknad kostnad av tillhoppa 14,800 kronor. För de övriga byggnaderna — huvudbyggnaden, asylen, administrations- samt portvaktsbyggnaden, vilka förut med tillägg av kostnaden för ritningar, kontroll, oförutsedda utgifter och dylikt beräknats till 395,200 kronor — har nu beräknats 390,500 kronor. Vid beräkningen har, på sätt i arkitektfirmans avgivna utlåtande angives, de i förutvarande kostnadsförslaget

Andra sakkunnignämnden.

upptagna materialen och massorna följts med undantag därutav, att grundmurarna skulle utföras av betong och beräknats efter den tjocklek, som motsvarar detta material, och tegelmurarna beräknats efter den tjocklek, som motsvarar tegel av det mindre formatet, vilket å den nya förläggningssorten uteslutande kommer till användning. En del hjärtmurar syntes visserligen firman hava alltför stor tjocklek, men då något utarbetat förslag till värme- och ventilationsanordningar med därtill hörande murkanaler icke förelåge, hade firman icke ansett sig böra föreslå någon minskning härutinnan.

Att minskningen i den beräknade kostnaden för själva byggnaderna icke blivit större beror, enligt vad i utlåtandet framhålles, dels därpå, att det förutvarande kostnadsförslaget syntes vara räknat med låga priser, dels på byggnadernas mycket ringa höjd i förhållande till deras utsträckning. Därigenom komme tegelmurverk, puts m. m., som kan göras billigare i Malmö, att utgöra en relativt liten del av det hela, under det att grundmurarna bildade en relativt stor post. Dessa senare bleve billigare å den föreslagna platsen i Uppland genom att granit antagligen funnes på platsen och grunden till stor del kunde utföras såsom kallmur.

En väsentligare besparing har däremot kunnat göras å de s. k. sanitära anläggningarna och de yttre arbetena. Dessa poster, som i Hammarbyförslaget betingade — av grunder, som närmare framgå av de förra sakkunnigas betänkande — respektive 130,600 och 44,400 kronor, hava i firmans utlåtande beräknats till respektive 96,000 och 18,500 kronor, tillhoppa alltså en besparing av 60,500 kronor, vilket belopp tillsammans med den nyss angivna kostnadsminskningen för byggnaderna, 19,500 kronor, bildar den för anstalten i dess helhet av firman nu beräknade besparingen av 80,000 kronor.

Här skall emellertid anmärkas, att en i de nya kostnadsberäkningarna under sanitära anläggningar upptagen post å 3,000 kronor för en kulvert bör från förslaget utgå, enär det avlopp, som sagda kulvert skulle betjäna, kommer, enligt vunna upplysningar, att bekostas av Malmö stad såsom fallande under det åtagande beträffande avloppsförhållandena, vilket staden redan iklätt sig.

Uppmärksammas bör jämväl firmans uttalande, att genom ändring av ritningarna med tillhörande beskrivning till mera överensstämmelse med Malmöförhållandena byggnaderna måhända skulle kunna göras något billigare än vad firman beräknat. För ett bestämt uttalande härom skulle emellertid erfordrats en särskild grundligare undersökning, men de sakkunniga hava ansett en sådan icke behöva i ärendets närvarande läge ifrågakomma.

Den sammanlagda kostnadsminskningen vid anstaltens förläggning å Malmöområdet skulle alltså uppgå till 83,000 kronor, till följd varav totalkostnaden för anläggningen skulle sänkas från förut beräknade 585,000 kronor till 502,000 kronor.

Såsom redan förut är nämnt, hava de sakkunniga icke låtit verkställa någon jämförande undersökning av själva anläggningskostnaden för anstalten, om den skulle uppföras å det i Lund erbjudna området, men, enligt vad de sakkunniga uppgivit, finnes icke anledning antaga, att någon avsevärd skillnad skulle uppkomma i förhållande till Malmöförslaget.

Rörande det av de sakkunniga framlagda byggnadsförslaget hava ytt-
randen avgivits av överintendentensämbetet och medicinalstyrelsen; därjämte

har den första sakkunnignämnden till bemötande av vissa mot ritningarna framställda anmärkningar till ecklesiastikdepartementet ingivit en skrivelse, vars huvudinnehåll finnes återgivet i den senare sakkunnignämndens betänkande. Slutligen har folkskolöverstyrelsen i sitt utlåtande uttalat sig i ämnet.

Överintendentsämbetet har anfört:

Vad angår de föreliggande skissartade ritningarna har överintendentsämbetet — som vidkommande de företedda kostnadsberäkningarna, vilka äro så fullständiga, att äskande av byggnadsmedel med stöd av desamma synes kunna göras, icke funnit skäl till anmärkning — ansett sig allenast böra erinra, att i asylbyggnaden en del rum för patienter äro förlagda rätt mot norr, en olägenhet, som vid de för nådig stadfästelse tillämnade huvudritningarnas upprättande lärers böra bortarbetas, vilket, åtminstone delvis, kan ske genom förflyttning av klosetter och badrum, varjämte torde böra tagas under överbäggande, huruvida icke de tre små rummen på södra gavelvinden i förenämnda byggnad, som äro avsedda för 2 patienter, lämpligen böra, till undvikande av allt för stor trångboddhet, sammanslås till 2 rum för 3 patienter.

Emellertid har överintendentsämbetet trots sig beträffande huvudbyggnaden här böra ur principiell synpunkt framhålla, att sovrummen för patienterna, vilka icke blott äro blinda utan även dövstumma eller sinnesslöa, utgöras av vindsrum, förlagda i våningen *en* trappa upp, varifrån patienterna, som ju ytterst litet kunna reda sig själva, i händelse av uppkommen eldsolycka eller dylikt endast med stor svårighet skulle kunna räddas. Önskvärdast hade givetvis varit, att också i huvudbyggnaden — liksom i fråga om asylbyggnaden föreslagits — samtliga sovrum kunnat inredas i bottenvåningen bredvid arbetsrummen, något som dock icke lärers kunna av kostnadshänsyn genomföras. Det synes ämbetet därför med fog kunna ifrågasättas, om icke vid förslagets närmare utarbetande en förändring bör vidtagas — vilken icke lärers behöva medföra ökade kostnader — varigenom arbetsrummen, där hjälp ju alltid om dagen kan beredas patienterna vid fall av eldsolycka eller panik, komme att förläggas till vindsvåningen, under det att sovrummen i stället placerades i bottenvåningen.

Medicinalstyrelsen har i sitt yttrande biträtt överintendentsämbetets yrkanden med undantag därav, att styrelsen icke har något att erinra mot förläggningen av sovrum till huvudbyggnadens övre våning, därest denna, vilken av de sakkunniga föreslagits uppförd såsom vindsvåning och av trä, i stället uppföres såsom full våning och av tegel.

Därjämte har styrelsen framställt anmärkningar mot vissa detaljer i de föreliggande ritningarna. Då emellertid dessa anmärkningar äro av den art, att desamma — i den mån de efter ytterligare prövning finnas böra vinna beaktande — vid ritningarnas slutliga utarbetande kunna iakttagas, utan att därigenom byggnadskostnaderna ökas, torde det icke vara nödigt att här närmare redogöra för dem. Jag har därför icke heller anledning att återgiva vad den förre sakkunnignämnden i nyssberörda skrivelse anfört till bemötande av medicinalstyrelsens sagda anmärkningar.

Vad angår frågan om sovrummens förläggning hade av sakkunniga i nämnda skrivelse uttalat sig sålunda:

För egen del få de sakkunniga anförda, att med nutida belysnings- och uppvärmningsanordningar faran av att hava sovrummen en trappa upp på sådant sätt, som föreslagits, torde vara ganska ringa, varjämte bör observeras, att i byggnaden i fråga icke inhysas anstaltens lägst stående alumner utan endast de bildbara, under det att de obildbara, alltså de mera hjälplösa, vårdas i asylen, som just därför är planerad i endast en våning. Att, såsom överintendentensämbetet tänkt sig, förlägga arbets- och följaktligen även övriga daglokaler till övre våningen är omöjligt, emedan det skulle medföra högst betydliga svårigheter att efter lektionstimmarna föra eleverna ut till lekplatsen eller matsalen och tillbaka efter rastens slut, varjämte vid ett sådant utbyte av våningar, som ämbetet förutsätter, korridorerna i övre våningen bliva för små till dagrum, under det att de i bottenvåningen bliva onödigt stora till tvättrum. Medicinalstyrelsen synes också för sin del icke vilja ifrågasätta daglokalernas förläggning till den övre våningen, men påyrkar i stället övre våningens uppförande såsom full våning och av tegel. Skulle verklig risk anses förenad med det av de sakkunniga föreslagna byggnadssättet, kan densamma lätt avhjälpas därigenom, att även övre våningen av de flyglar, som inrymma skola och arbetshem, uppföres i sten med mot vinden eldfast bjälklag, såsom de sakkunniga ursprungligen tänkt sig men av kostnadsskäl frångått. Givetvis innebär denna förändring en önskvärd förmån, och då medicinalstyrelsen påyrkar densamma, äro de sakkunniga naturligtvis benägna att förorda densamma, helst det visar sig, att förändringen kan genomföras utan allt för dryg kostnadsökning. På de sakkunnigas anmodan har beräkning av sagda ökning verkstälts av E. och A. Rignér, och visar deras kostnadsförslag, att ökningen stannar vid 19,000 kronor.

Vid de sakkunnigas skrivelse var fogad den återopade kostnadsberäkningen.

Den senare sakkunnignämnden har, såsom jag redan anmärkt, i sitt betänkande återgivit det väsentliga av vad jag nu anført ur den tidigare nämndens skrivelse och därvid förklarat, att densamma delade den uppfattning i fråga om sovrummens förläggning, som de förra sakkunniga intagit. Den ifrågakommande förändringen — yttras i det senare betänkandet — kunde knappast anses oundgängligen behöfelig, men då det gällde en säkerhetsåtgärd, vars underlåtande måhända kunde vid en eventuell eldsolycka visa sig ödesdigert, torde den böra vidtagas. Den för Hammarbyförslaget beräknade kostnadsökningen vore påtagligen fullt tillräcklig även vid byggnadsföretaget i Malmö. Ett skäl att vidtaga förändringen kunde ligga även däri, att Malmöförslaget erbjöde i sin helhet en så betydande kostnadsminskning, att man nu lättare kunde vidkännas tillägget i fråga.

Folkskolöverstyrelsen har härom anført:

Enligt överstyrelsens mening tala avgörande skäl för att övre våningen av huvudbyggnadens flyglar, som avsetts till sovrumsavdelning, i enlighet med medicinalstyrelsens yrkande uppföres av sten och icke, såsom av den första sakkunnignämnden föreslagits, utav trä. De fördelar såväl i säkerhetshänseende som även ur andra synpunkter, vilka härigenom kunna viinnas, torde mer än väl motsvara den jämförelsevis ringa kostnadsökningen. Överstyrelsen vill alltså förorda, att i byggnadssumman måtte inräknas det för nämnda anordning erforderliga beloppet, 19,000 kronor.

Vad beträffar de kostnadsberäkningar, som framlagts av de sakkunniga, framgår av överintendentsämbetets nyss återgivna yttrande, att ämbetet icke funnit skäl till anmärkning mot de i det första betänkandet angivna beräknade kostnaderna för byggnadernas uppförande å Hammarbyområdet. Efter det den senare sakkunnigämnden, på sätt förut angivits, låtit utföra beräkning av den kostnadsminskning, som skulle uppstå genom anstaltens förläggning till Malmö, hänvände sig nämnden till överintendentsämbetet med anhållan om ämbetets yttrande däröver.

Överintendentsämbetet har till svar anfört:

De specificerade kostnadsberäkningarna äro synnerligen låga — ända ned till 13 kronor 50 öre per kubikmeter för byggnadsarbetena enbart — men överintendentsämbetet håller likväl före, att möjlighet förefinnes för att i Malmö uppföra byggnaderna i fråga inom den beräknade kostnadssumman, i vilken även ingår en post för ritningar, kontroll och oförutsedda utgifter å 42,000 kronor; viljande ämbetet slutligen hava frambállit, att övriga angivna reduceringar äro byggda på utredningar från specialfirmor i Malmö, vadan de, såvitt ämbetet kan finna, lära få anses tillförlitliga.

Beträffande slutligen kostnaderna för byggnadernas uppförande i Lund har överintendentsämbetet, i sammanhang därmed att ämbetet yttrat sig om valet av förläggningsplats, gjort följande uttalande:

Vad rörer kostnaden torde byggnadskostnaderna i allmänhet ställa sig, praktiskt taget, lika i de bägge städerna och, då grundbotten icke är av sämre beskaffenhet å den föreslagna tomten i Lund än å den i Malmö, komma omkostnaderna för grundläggning icke att bliva större i förstnämnda stad än i den senare.

Vid utarbetandet av det förslag till byggnader för den föreslagna vårdanstalten, för vilket jag nu redogjort, har, såsom torde framgå av det anförda, den sakkunskap, som inom vårt land förefinnes på detta område, tagits i anspråk och även erfarenheter från utlandet tillgodogjorts. Man synes därför icke kunna betvivla, att förslaget, därest det kommer till utförande, skall visa sig motsvara alla berättigade fordringar. I betraktande av den prövning, detsamma från olika håll underkastats, synes det mig icke heller tvivelaktigt, att nödig begränsning och hänsyn till sparsamhetens krav iakttagits, så långt sådant varit möjligt utan verklig skada för det syfte, man velat vinna.

Vad angår förläggningen av sovrummen inom skol- och arbetshemsavdelningarna, torde genom de sakkunnigas utredning vara till fullo ådagalagt, att desamma lämpligen icke kunna, såsom av överintendentsämbetet föreslagits, inrymmas i bottenvåningen, enär det icke låter sig göra att använda övervåningen till daglokaler. Det synes mig därför riktigast, att

*Departement-
schefen.*

övervåningen uppföres av sten, på sätt medicinalstyrelsen, med instämmande från flera håll, påyrkat. Jag vill alltså uttala mig för att det för nämnda ändamål erforderliga beloppet, 19,000 kronor, tages i beräkning vid bestämmande av anslagsäskandets storlek.

I enlighet härmed skulle för byggnadsarbetets utförande erfordras dels det förut anförda, av de sakkunniga angivna beloppet, 502,000 kronor, dels nyssnämnda belopp, 19,000 kronor, eller tillhopa 521,000 kronor.

För år 1915 torde ett belopp av 150,000 kronor eller samma belopp, som reserverats för ändamålet i den senare, till 1914 års riksdag avlåtna statsverkspropositionen, vara tillräckligt. Någon mindre del av sistnämnda belopp torde böra få disponeras redan under år 1914. I händelse av bifall till det nu ifrågavarande anslagsäskandet torde fördenskull hinder icke böra möta för Kungl. Maj:t att av tillgängliga medel låta redan under år 1914 förskottsvis utanordna vad under året kan erfordras av 1915 års anslag.

I detta sammanhang anser jag mig böra beröra frågan om huru ledningen av byggnadsarbetet lämpligast bör ordnas, därest anslag därför varder av riksdagen beviljat. Detta spörsmål har uppmärksamrats av den första sakkunnignämnden, som härom anförde:

Vad angår själva byggnadsarbetet hava de sakkunniga velat frambålla den tanken, att möjligen en särskild byggnadskommission borde tillsättas med uppdrag att vidtaga de åtgärder, som eljest i och för arbetets utförande skulle ankomma på andra funktionärer. Motivet för denna tanke är, att under själva byggnadsarbetet säkerligen en mängd frågor uppkomma rörande det mest praktiska sättet att närmare anordna byggnaderna för deras säregna ändamål, frågor, som torde kräva särskild sakkunskap och erfarenhet för att vinna sin lämpliga lösning. Om en dylik anordning träffas, lär för en sådan kommission böra tillgodogöras den erfarenhet och särskilda saksinsikt, som den nuvarande anstaltens föreståndarinna innehar.

Det är tydligt, att ändamålsenligheten och den praktiska användbarheten av byggnader, vilka äro avsedda för ett så egenartat syfte som det, varom här är fråga, komma att i icke ringa mån bliva beroende av det sätt, varpå vissa detaljer i byggnadsarbetet utföras. Det synes därför vara av vikt, att den speciella facksikten på hithörande område blir på tillfredsställande sätt representerad vid ledningen av byggnadsarbetet. Lämpligen torde detta kunna ske i den formen, att, jämte det ledningen av nämnda arbete på eljest brukligt sätt överlämnas åt överintendentensämbetet, vid dess sida ställes en rådgivande kommission av två eller tre på detta område särskilt sakkunniga personer. Därest anslag till den föreslagna statsanstaltens upprättande beviljas, torde det bliva beroende på Kungl. Maj:t att i nu nämnda hänseende utfärda närmare bestämmelser.

10. Kostnader för möbler och annan utredning samt för anstaltens underhåll och drift.

Jämte nu berörda spörsmål hava de sakkunniga till prövning upptagit jämväl frågan om kostnaderna för den föreslagna nya vårdanstaltens uppsättning med möbler och annan utredning samt för dess årliga underhåll och drift. Enligt de sakkunnigas plan skulle emellertid framställning till riksdagen rörande anslag för ifrågavarande ändamål icke ske i samband med förslaget om vårdanstaltens uppförande, enär dessa anslagsbehov göra sig gällande först sedan det tillärnade byggnadsföretaget blivit slutfört. På grund härav hava icke heller de förslag, som av de sakkunniga framlagts för tillgodoseende av nämnda behov, upptagits till prövning av de i ärendet hörda myndigheterna. Fullständig utredning härutinnan föreligger således icke nu, och även med hänsyn till vad nyss härom anförts liksom till vad eljest i likartade fall varit vanligt, synes det mig tydligt, att de anslagsfrågor, jag nu omnämnt, icke böra iförevarande sammanhang underställas riksdagens prövning.

Jag torde emellertid böra redan nu meddela huvudresultaten av de sakkunnigas utredningar i berörda hänseenden.

Vad först angår anstaltens uppsättning med möbler och annan utredning, lämnade den första sakkunnignämnden följande kostnadsberäkning, i erforderliga delar grundad på infortrade särskilda kostnadsförslag:

Möbler och annan utredning.

Ångköks- och maskintvättanläggning	kronor	13,000: —	Första sakkunnignämnden.
Linoleummattor	»	20,000: —	
Möbler i administrationsbyggnaden	»	1,100: —	
Bänkar i högtids- och gudstjänstsalen, skolpulpeter, vävstolar	»	1,925: —	
Gymnastikinredning, undervisningsmateriell, musikinstrument	»	3,700: —	
Möbler i lärarinnornas gemensamma rum och tjänstepersonalens bostäder, i dag- och sovrum, sängkläder, linnepersedlar och diverse smärre inredningsföremål	»	22,500: —	
Telefoner, lokaltelefoner, ringledningar, ur m. m.	»	8,350: —	
Brandredskap	»	2,600: —	
Stallet: häst, åkdon, redskap m. m.; svingårdens uppsättning	»	3,150: —	
Summa kronor		76,325: —	

I de delar, där utredningspersedlar skulle komma att av statsverket övertagas från den nuvarande anstalten — såsom beträffande möbler, skolpulpeter, vävstolar, undervisningsmateriell, sängkläder och linne m. m. — avse de upptagna posterna erforderlig komplettering av de förråd, som därifrån skulle erhållas.

Den senare sakkunnignämnden har underkastat den angivna kostnadsberäkningen förnyad prövning. Huvudsakligen med hänsyn till de förändrade förhållanden, som

Andra sakkunnignämnden.

skulle inträda med anstaltens förläggning till Malmö i enlighet med ifrågavarande sakkunnigas förslag, och även på grund därav, att den nuvarande anstalten under sista tiden måst anskaffa en del nya inventarier, har i åtskilliga fall en ganska avsevärd nedsättning kunnat ske av de förut beräknade kostnadsbeloppen. Å andra sidan hava nämnda sakkunniga ansett, att en särskild post för flyttningskostnader och för oförutsedda utgifter bör upptagas. Deras kostnadsberäkning upptager följande belopp:

Gasköks- och maskintvättinrättning	kronor	13,000: —
Linoleummattor	»	20,000: —
Möbler i administrationsbyggnaden	»	1,100: —
Bänkar i högtids- och gudstjänstsalen, skolpulpeter, vävstolar	»	1,925: —
Gymnastikinredning, undervisningsmateriell, musikinstrument	»	3,700: —
Möbler i lärarinnornas gemensamma rum och tjänstepersonalens bostäder, i dag- och sovrum, sängkläder, linnepersedlar och diverse smärre inredningsföremål	»	17,000: —
Lokaltelefoner, ringledningar m. m.	»	1,850: —
Brandredskap	»	1,600: —
Redskap för gård och trädgård m. m.	»	650: —
		Kronor 60,825: —
Anstaltens förflyttning, oförutsedda utgifter	»	5,175: —
		Summa kronor 66,000: —

Den nedsättning i kostnaderna för inredning och möblering, som ansetts kunna äga rum, uppgår alltså till 15,500 kronor. Om hänsyn tas till den enligt de senare sakkunnigas beräkning erforderliga utgiftsposten för anstaltens förflyttning och oförutsedda utgifter, befinnes minskningen utgöra 10,325 kronor.

*Underhåll
och drift.*

Beträffande de årliga kostnaderna för anstaltens underhåll och drift har man att taga i beräkning avlöningarna för den personal, som skulle erfordras för anstaltens ledning, undervisningens bedrivande och i övrigt, samt kostnaderna för fastighetens och inventariernas underhåll, för undervisnings- och arbetsmateriell, för kosthåll och alumnernas beklädnad, för tvätt och renhållning, uppvärmning och belysning m. m.

Första
sakkunnig-
nämnden.

Den första sakkunnignämnden kom efter en omfattande utredning till följande utgiftsstat:

1) *Avlöningar.*

	Lön.	Tjänstgöringspenningar.	Summa.
1 föreståndarinna, förutom boställsvåning med värme och lyse ¹⁾	2,300	1,200	3,500
1 första lärarinna, förutom bostad med värme och lyse ²⁾	1,400	600	2,000
1 ämneslärarinna, förutom bostad med värme och lyse ^{*)} , ²⁾	1,150	550	1,700
6 ämneslärarinnor, förutom bostad med värme och lyse ^{*)} , ²⁾	6,900	3,300	10,200
1 slöjdlärarinna, förutom bostad med värme och lyse ³⁾	800	400	1,200
6 slöjdlärarinnor, förutom bostad med värme och lyse ³⁾	4,800	2,400	7,200
Säger avlöningar	—	—	25,800

2) *Övriga utgifter.*

Fastighetens underhåll	kronor	6,000: —
Undervisnings- och arbetsmaterieil	»	2,600: —
Inventarier	»	3,000: —
Kosthåll	»	27,000: —
Beklädnad	»	4,500: —
Läkare och sjukvård	»	3,100: —
Vårdare- och tjänstepersonal	»	19,000: —
Tvätt och renhållning	»	3,800: —
Stallet	»	750: —
Värme och lyshållning	»	13,300: —
Diverse utgifter	»	5,800: —
Säger övriga utgifter	kronor	88,850: —
Summa	kronor	114,650: —

*) Därest ämneslärarinna innehar endast lägre kompetens, utgår hennes avlöning efter samma grunder som de för slöjdlärarinna gällande.

1) Efter 5 år kan avlöningen höjas med 500 kronor och efter 10 år med ytterligare 500 kronor, av vilka belopp 350 kronor utgöra lön och 150 kronor tjänstgöringspenningar.

2) Efter 5 år kan avlöningen höjas med 250 kronor, efter 10 år med ytterligare 250 kronor och efter 15 år med än ytterligare 250 kronor, av vilka belopp 175 kronor utgöra lön och 75 kronor tjänstgöringspenningar.

3) Efter 5 år kan avlöningen höjas med 150 kronor, efter 10 år med ytterligare 150 kronor och efter 15 år med än ytterligare 150 kronor, av vilka belopp 100 kronor utgöra lön och 50 kronor tjänstgöringspenningar.

Andra
sakkunnig-
nämnden.

Även i fråga om nu berörda kostnader har den senare sakkunnignämnden ansett åtskilliga nedsättningar vara möjliga, och har nämnden framlagt följande förslag till utgiftsstat:

	Lön.	Tjänstgöringspennin- gar.	Summa.	
A. Avlöningsstat.				
1 föreståndarinna, förutom boställsvä- ning med värme och belysning.....	2,000	1,000	3,000	{ Efter 5 år kan avlöningen höjas med 500 kronor och efter 10 år med ytterligare 500 kronor, av vilka belopp 350 kronor utgöra lön och 150 kronor tjänstgöringspenningar.
1 ämneslärarinna, förutom bostad med värme och belysning.....	1,000	500	1,500	{ Efter 5 år kan avlöningen höjas med 250 kronor, efter 10 år med ytterligare 250 kronor och efter 15 år med än ytterligare 250 kronor, av vilka belopp 175 kronor utgöra lön och 75 kronor tjänstgöringspenningar.
3 ämneslärarinnor, förutom bostad med värme och belysning.....	3,000	1,500	4,500	
Arvode till den ämneslärarinna, som förordnas till första lärarinna	200	100	300	
1 slöjdlärarinna, förutom bostad med värme och belysning.....	700	350	1,050	{ Efter 5 år kan avlöningen höjas med 150 kronor, efter 10 år med ytterligare 150 kronor och efter 15 år med än ytterligare 150 kronor, av vilka belopp 100 kronor utgöra lön och 50 kronor tjänstgöringspenningar.
4 slöjdlärarinnor, förutom bostad med värme och belysning.....	2,800	1,400	4,200	
1 husmoder, förutom bostad med värme och belysning samt kost och tvätt...	550	250	800	{ Efter 5 år kan avlöningen höjas med 150 kronor och efter 10 år med ytterligare 150 kronor, av vilka belopp 100 kronor utgöra lön och 50 kronor tjänstgöringspenningar.
1 översköterska, förutom bostad med värme och belysning samt kost och tvätt	500	200	700	
1 kvinnligt skrivbiträde, tillika räken- skapsförare	900	550	1,450	{ Efter 5 år kan lönen höjas med 200 kronor och efter 10 år med ytterligare 200 kronor.
1 förste vaktmästare	900	450	1,350	{ Efter 5 år kan lönen höjas med 100 kronor.
<i>Anm. 1.</i> Pensionsunderlaget utgör för husmoder 1,200 kronor och för översköterska 1,100 kronor.				
<i>Anm. 2.</i> Tjänstinnehavare, i vars avlöningsförmåner även ingår belysning, är skyldig att själv bekosta elektrisk armatur och lampor.				
<i>Anm. 3.</i> Därest vaktmästare i sådan egen- skap åtnjuter fri bostad, värme och lyse, skall, så länge denna förmån kvarstår, å lönen avdragas 100 kronor årligen.				
Säger kronor	—	—	18,850	

	Summa	
B. Övriga utgifter.		
Fastighetens underhåll	3,000	
Undervisnings- och arbetsmateriell	1,800	
Inventarier	2,000	
Kosthåll	27,000	
Beklädnad	4,000	
Läkar- och sjukvård	3,000	
Vårdar- och ekonomipersonal	14,000	
Tvätt och renhållning	4,000	
Värme och belysning	12,000	
Vatten	1,200	
Diverse omkostnader	5,000	
Säger kronor	77,000	
Summa kronor	95,850	

Härjämte skulle för någon tid framåt på *extra stat* erfordras ett belopp av 6,600 kronor till avlöning åt extra ordinarie ämnes- och slöjdlärarinnor.

Såsom jag redan nämnt, hava de förslag från de sakkunniga, för vilka jag nu redogjort, icke varit föremål för någon prövning från vederbörande myndigheters sida, och någon framställning i ämnet bör nu icke göras till riksdagen. Emellertid anser jag mig i detta sammanhang böra erinra därom, att man vid överbägande av den årliga kostnad, som den föreslagna vårdanstaltens underhåll och drift skulle medföra för statsverket, har att taga i betraktande dels de understöd, som för närvarande utgå av statsmedel till Sofiastiftelsen — för år 1913 uppgående till sammanlagt 30,575 kronor — dels ock de bidrag till de framtida kostnadernas bestridande, som i enlighet med vad förut anförts skulle lämnas av landstingen med 300 kronor årligen för var och en i anstalten intagen.

Med åberopande av vad nu anförts hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att

dels, för anordnande genom statens försorg av nödig anstaltsvård för blinda med komplicerat lyte, besluta upprättande av en för ändamålet erforderlig vårdanstalt samt för uppförande, i huvudsaklig överensstämmelse med av arkitekten Th. Kellgren utarbetade ritningar, av därför behöfliga byggnader med tillhörande anläggningar

Departement-
schefens
hemställan.

å det av Lunds stad erbjudna, av mig i det föregående närmare angivna tomtområdet bevilja ett anslag å 521,000 kronor och därav på *extra stat* för år 1915 anvisa ett belopp av 150,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att av tillgängliga medel låta redan under år 1914 förskottsvis utanordna vad av sistnämnda belopp kan under året erfordras,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att vid den tid, då den föreslagna statsanstalten träder i verksamhet, för statsverkets räkning övertaga drottning Sofias stiftelses och den till denna stiftelse anknutna vårdanstaltens dåvarande tillgångar under utfästelse å statens vägnar om fullgörande av de särskilda villkor och förbehåll, som innehållas i stiftelsens reglemente eller eljest kunna vara fästade vid sagda tillgångar eller särskilda delar därav.

Till denna av statsrådets övriga medlemmar biträdde hemställen behagade Hans Maj:t Konungen i nåder lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

*Bilaga.***Sofiastiftelsens reglemente.***Reglementets ursprungliga lydelse:*

Efter erhållet bemyndigande av dem, som sammanskjutit medel för anskaffande av egen lokal åt det av undertecknad Elisabeth Anrep-Nordin grundade »Skolhemmet för blinda dövsamma i Vänersborg» att förfoga över de insamlade medlen till inköp av lämplig fastighet samt att utfärda bestämmelser om framtida förvaltningen och dispositionen av den fasta egendom, som varder inköpt, och användningen för hemmets bästa av det överskott å insamlade medlen, som, efter betalning av fastigheten och dess anordnande för sitt ändamål, dess förseende med utredning och möbler m. m. samt köpe-kostnader och stämpelpapper, möjligen kan återstå, vilja vi härmedelst bilda en stiftelse, till vars styrelse de insamlade medlen komma att överlämnas, på det att styrelsen med dessa, eller med större eller mindre del därav, må kunna anskaffa lämplig fastighet m. m.; och vilja vi för vår del i sammanhang härmed fastställa följande

REGLEMENTE

för

drottning Sofias stiftelse.

§ 1.

Den fastighet, vilken för större eller mindre del av de insamlade och skänkta medlen kommer att inköpas, skall för all framtid tillhöra en stiftelse, som benämnes drottning Sofias stiftelse.

Fastigheten med tillhörande utredning och inventarier upplåtes till kostnadsfritt begagnande av »Skolhemmet för blinda dövsamma i Vänersborg», att av denna anstalt innehavas så länge densamma, sådan den nu är anordnad eller sådan den framdeles kan komma att utvecklas till upptagande jämväl av bildbara blinda idioter, kommer att äga bestånd.

§ 2.

Stiftelsens fastighet må icke belastas med gäld eller till säkerhet för sådan bortförfantas eller intecknas.

Vid sammanträde föres protokoll, som bör justeras vid nästa sammanträde eller i den ordning, styrelsen bestämmer.

Styrelsen äger att åt en sin ledamot uppdraga att utöva närmaste tillsynen över stiftelsens fastighet.

Ej heller må nämnda fastighet i sin helhet försälgas eller bortbytas under annat villkor än att annan för det med stiftelsen avsedda ändamål lämpligare fastighet förvärvas.

Beslut om fastighetens försäljning eller bortbytande fattas i den ordning, här nedan under § 10 stadgas.

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 6 saml. 138 häft. (Nr 195.) 14

§ 3.

Stiftelsens fasta egendom ävensom dess övriga tillhörigheter förvaltas under skydd av Älvsborgs läns landsting, såsom stiftelsens principal, av en styrelse, bestående *dels* av de personer, vilka i enlighet med Kungl. Maj:ts bestämmelser vid beviljande av statsanslag till Skolhemmet för blinda dövstumma i Vänersborg äro eller varda till styrelse för hemmet utsedde, samt *dels* av fyra andra ledamöter, av vilka för en tid av tre år två jämte en suppleant för dessa förordnas av landsbövdingen i Älvsborgs län, eller vid förfall för honom av länsstyrelsen, samt två jämte en suppleant för dessa utses av Älvsborgs läns landsting.

Avgående ledamot kan återväljas, och åligge det styrelsen att, när ledamot avgår, därom göra anmälan hos den myndighet, som förordnat eller utsett den avgående ledamoten.

§ 4.

För granskning av stiftelsens räkenskaper och förvaltning under det löpande kalenderåret väljer Älvsborgs läns landsting årligen två revisorer med en suppleant.

§ 5.

Styrelsen, som årligen för det löpande året inom sig utser ordförande och vice ordförande, sammanträder på ordförandens kallelse, så ofta han anser det nödigt, eller minst två av styrelsens ledamöter därom för honom framställa anhållan.

Vid tillfälligt hinder för ordföranden och vice ordföranden föres ordet av den ledamot, åt vilken sådant av de övriga ledamöterna uppdrages.

För besluts fattande erfordras, att minst fem ledamöter i ärendets avgörande delta; och vid omröstning bestämmes beslutet av de flesta rösterna. Utfalla rösterna lika, gäller den mening, ordföranden biträder.

Styrelseledamöterna ansvara gemensamt för förvaltningen av styrelsens angelägenheter, dock så att för fattade beslut endast de äro ansvariga, som i desamma deltagit.

§ 6.

Uti särskild bok skall styrelsen låta anteckna alla donationer och gåvor till stiftelsen, med upptagande i korthet av de villkor och förbehåll, som varje givare kan hava till iakttagande vid förvaltningen föreskrivit.

§ 7.

Av det överskott å insamlade medlen, som efter bestridande av de i ingressen bär ovan angivna kostnader, däribland betalning av skolhemmets skuld omkring 3,500 kronor, kan återstå, ävensom dels av överskott, som kan uppkomma i fall, under villkor, som ovan sägs, fastigheten försäljes och annan fastighet för stiftelsen förvärvas, och dels av den köpeskillning, som kan inflyta för försäld fastighetsdel, skall bildas en fond, vars kapital står under förvaltning av stiftelsens styrelse och ej får användas, men av vars avkomst må bekostas egendomens och inventariernas underhåll, brandförsäkring, skatter och onera.

I den mån avkomsten av denna fond jämte möjligen inflytande arrende för en

del av stiftelsens jord icke förslår till dessa utgifter, åligger det skolhemmet för blinda dövstumma i Vänersborg att vidkännas desamma. Minst vart 3:e år håller styrelsen besiktning å egendomen och bestämmer då, med vad belopp det åligger hemmet att i nämnda hänseende bidra.

§ 8.

Styrelsen skall årligen före juni månads utgång tillhandahålla revisorerna räkenskaper för föregående året, för att i vederbörlig ordning granskas.

I händelse revisorerna finna anledning till anmärkning, bör styrelsen lämnas tillfälle att däröver avgiva förklaring, varefter revisionsberättelsen överlämnas till Älvsborgs läns landsting, som beslutar i fråga om ansvarsfrihet för styrelsen.

§ 9.

Beslutar styrelsen, att stiftelsens fastighet skall försälgas eller bortbytas, skall sådant beslut, för att vinna giltighet, underställas prövning och godkännande av en nämnd, tillsatt på sätt här nedan under § 10 stadgas.

Del av fastigheten må styrelsen avhända stiftelsen endast för så vitt sådan del skulle befinnas icke vara för det med stiftelsen avsedda ändamålet behöfelig. Beslut om försäljning av fastighetsdel må dock icke gå i verkställighet, för så vitt icke beslutet godkännes av en nämnd, tillsatt på sätt i § 10 stadgas.

§ 10.

Därest i följd av förändrad lagstiftning angående undervisning åt blinda dövstumma och blinda idioter eller av annan anledning styrelsen finner stiftelsen vara för det därmed avsedda ändamål obehöfelig, skall styrelsen hos vederbörande göra framställning om förordnande av ledamöter i en nämnd av fem personer, vilka tillsättas:

- en av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet;
- » » Konungens befallningshavande i Älvsborgs län;
- » » domkapitlet i Skara;
- » » Älvsborgs läns landsting;
- » » stadsfullmäktige i Vänersborg.

Denna nämnd har att pröva, huruvida stiftelsen är för sitt nuvarande ändamål obehöfelig. Finner nämnden, att så är förhållandet, då skall stiftelsens fasta egendom och övriga tillhörigheter användas till asyl för äldre blinda dövstumma, på sätt och under villkor nämnden åger bestämma.

§ 11.

Ovan omförmälda nämnd utser inom sig en ordförande.

För besluts fattande erfordras att nämnden är fulltalig. Vid omröstning bestämmes beslutet av de flesta rösterna.

Vid nämndens sammanträde föres protokoll, som justeras i den ordning, nämnden bestämmer.

§ 12.

Ändring i detta reglemente beslutas av Älvsborgs läns landsting, efter styrelsens hörande eller på dess förslag.

Vänersborg den 4 september 1901.

Elisabeth Anrep-Nordin.

O. H. Wibom.

L. W. Lothigius.

J. Lindblad.

I egenskap av donator godkänner jag för min del förestående reglemente.

Göteborg den 5 september 1901.

Aug. Röhss.

*Till §§ 7 och 12 av reglementet hava vid Älvsborgs läns landsting år 1911
orts följande tillägg:*

§ 7.

Av det — — — — — onera.

I den mån — — — — — bidraga. Skulle sistnämnda anstalt utvecklas till upptagande jämväl av obildbara blinda sinnesslöa, må, i den mån ytterligare medel utöver dem, som i det föregående av detta reglemente avses, tillfalla drottning Sofias stiftelse genom gåva eller på annat sätt, sådana medel, under iakttagande i övrigt av vad genom donationsvillkor eller annorledes kan vara om dem särskilt föreskrivet, användas till anskaffande av lokaler med tillhörande utredning och inventarier för anstalten även i den utvidgade form, densamma genom angivna utveckling erhåller.

§ 12.

Ändring — — — — — förslag.

Skulle den anstalt, vars förseende med egna lokaler förevarande stiftelse avser, komma att förläggas å annan ort än Vänersborg och läget av stiftelsens fasta egendom vid sådant förhållande bliva ett annat än som i det föregående av detta reglemente förutsättes, utövas de funktioner, som enligt här givna bestämmelser ankomma på Konungens befallningshavande eller landshövdingen i Älvsborgs län, domkapitlet i Skara, Älvsborgs läns landsting, stadsfullmäktige i Vänersborg, eller av dessa särskilt valda personer, av nu nämnda myndigheter, korporationer eller personer endast intill dess samma funktioner övertagits av motsvarande myndigheter, korporationer eller personer å nya förläggningsorten, därvid, vad beträffar stad, som icke deltagar i landsting, stadens fullmäktige äro att anse såsom landsting.

INNEHÅLL.

	Sid.
1. Abnormvården och abnormundervisningen i allmänhet i vårt land.....	5
2. Drottning Sofias stiftelses tillkomst, ändamål och utveckling.....	8
3. Närmare om Sofiastiftelsens organisation och verksamhet.....	15
4. Sofiastiftelsens nuvarande belägenhet.....	19
5. Bör det allmänna övertaga vården av de blinda döfstumma och de blinda sinnesslöa, och huru bör i sådant fall detta ske?	28
6. Anknytning till frågan om döfstumväsendets omorganisation?.....	45
7. Allmänna grunder för en av staten anordnad anstaltsvård. Statens överta- gande av drottning Sofias stiftelse	58
8. Vårdanstaltens omfång och förläggning	68
9. Byggnadsförslag	87
10. Kostnader för möbler och annan utredning samt för anstaltens underhåll och drift	99
Departementschefens hemställan.....	103
Bilagor	105

Situationsplan

rörande tillämnad statsanstalt för blinda med komplicerat lyte, förlagd till det av första sakkunnignämnden föreslagna området vid Hammarby gård.

Beteckningar.

BYGGNADER.

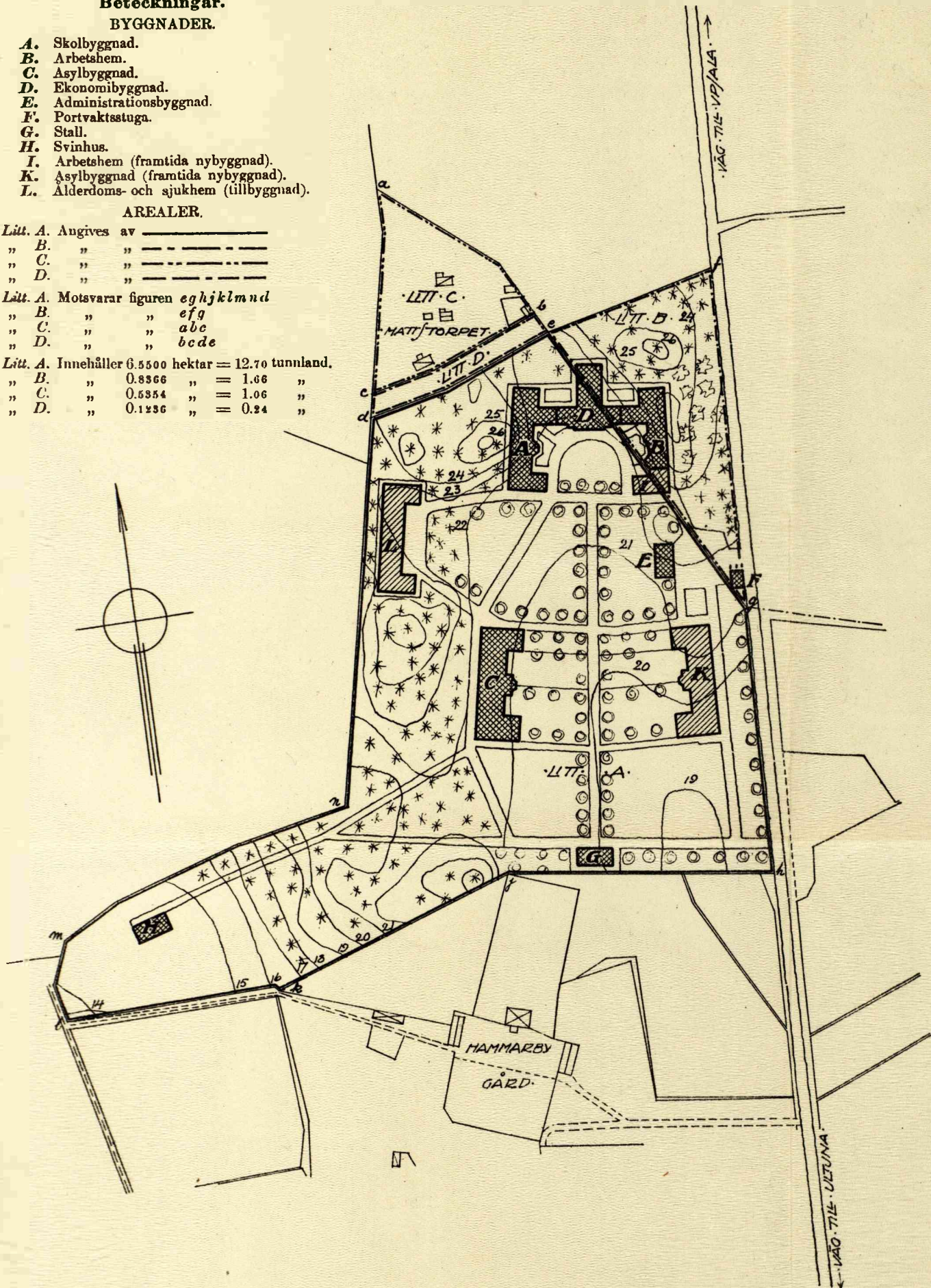
- A. Skolbyggnad.
- B. Arbetshem.
- C. Asylbyggnad.
- D. Ekonomibyggnad.
- E. Administrationsbyggnad.
- F. Portvaktstuga.
- G. Stall.
- H. Svinhus.
- I. Arbetshem (framtida nybyggnad).
- K. Asylbyggnad (framtida nybyggnad).
- L. Alderdoms- och sjukhem (tillbyggnad).

AREALER.

Litt. A.	Angives av	_____
" B.	"	_____
" C.	"	_____
" D.	"	_____

Litt. A.	Motsvarar figuren	eghijklmnd
" B.	"	efg
" C.	"	abc
" D.	"	bcde

Litt. A.	Innehåller	6.5500 hektar = 12.70 tunnland.
" B.	"	0.8366 " = 1.66 "
" C.	"	0.6354 " = 1.06 "
" D.	"	0.1236 " = 0.24 "

Stockholm nov 1912
Svein Thunberg

